T.C.
HAKKARİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

RAʿD SÛRESİNİN KONULU TEFSİRİ

Rustem TAŞÇI

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Nurettin ÇİFTÇİ

HAKKARİ

2023

T.C.
HAKKARİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
HAKKARİ

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Rustem TAŞÇI tarafından hazırlanan "Raʿd Sûresinin Konulu Tefsiri" başlıklı tez, 29.08.2023 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

Ünvanı,	Adı Soyadı	Kurumu	İmzası
Başkan :	Dr. Öğr. Üyesi Nurettin ÇİFTÇİ	Hakkari Üniversitesi	
Üye :	Doç. Dr. Mehmet SALMAZZEM	Muş Alparslan Üniversitesi	
Üye :	Dr. Öğr. Üyesi Abdulkerim BİNGÖL	Hakkari Üniversitesi	

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu Yüksek Lisans tezi, Enstitü Yönetim Kurulunun ……Sayılı kararıyla ……. tarihinde onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mehmet ŞAHİN

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

29/08/2023

Rustem TAŞÇI

ÖZET

RAʿD SÛRESİNİN KONULU TEFSİRİ

Rustem TAŞÇI

Yüksek Lisan Tezi, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Nurettin ÇİFTÇİ

2023, 91 s.

Bu çalışmanın amacı; Raʿd sûresinin konulu tefsir yöntemiyle incelenmesidir. Bu çalışma; giriş, bölümler ve sonuç olmak üzere toplam beş temel bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı, önemi, problem ve sınırlılıkları verilmiştir. İkinci bölümde genel bir literatür özeti verilmiştir. Üçüncü bölümde tefsir ve mevzunun tanımı, konulu tefsirin tanımı, konulu tefsirin tarihçesi, önemi, faydaları ve kısımları gibi yönteme dair malumatlar verilmiştir. Dördüncü bölümde Raʿd sûresinin metni ve meali, sûrenin ismi, âyet sayısı, sıralaması, sûrenin nüzûl yeri ve zamanı, sûrenin fazileti ve hedefleri gibi konu başlıkları açıklanmıştır. Aynı bölümde Raʿd sûresi ile ilgili temel kavramlar açıklanmıştır. Ardından sûrenin tefsiri verilmiştir.

Sûrenin tefsirinde âyetlerin mushaftaki sıralaması baz alınarak beş temel konu ortaya çıkarılmıştır. Bu konular sırasıyla; Kur'ân-ı Kerim, Allah inancı, nübüvvet ve mucize, müminlerin vasıfları ve mükâfatları, kâfirlerin vasıfları ve akıbetleri şeklindedir. Ayrıca her konunun alt başlıkları da mevcuttur. Âyetler tefsir edilirken ilgili başlık altında bağlamından koparılmadan izah edilmeye çalışılmıştır. Sûrenin tamamı muteber kaynaklar ışığında ele alınmıştır. Ayrıca konuların daha iyi anlaşılması için diğer sûrelerde yer alan âyetlere ve sahih kaynaklarda yer alan hadislere de yer verilmiştir. Tartışma ve sonuç bölümünde ise genel bir mülahazada bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Konulu Tefsir, Raʿd sûresi, Âyet.

ABSTRACT

THE TOPICAL EXEGESIS OF RAʿD SURAH

Rustem TAŞÇI

Master Thesis, Department of Basic Islamic Sciences

Supervisor: Asst. Prof. Dr. Nurettin ÇİFTÇİ

2023, 91 p.

The aim of this study; It is the analysis of Surah Raʿd with the method of thematic tafseer. This work; It consists of five chapters: introduction, main chapters and conclusion. In the introduction part of the research; Its subject, purpose, importance, problems and limitations are explained. In the second part, a general literature summary is presented. In the third chapter, methodological explanations such as the concept of tafsir and the explanation of the subject, the definition of the concept of thematic tafseer, the history, importance, benefits and sub-sections of thematic tafseer are given. In the fourth chapter; Subject headings such as the text and meaning of the Surah of Raʿd, the name of the surah, the number of verses, their order, the place and time of the surah, the virtue of the surah and its objectives are explained. In the same section, the basic concepts related to the Surah Raʿd are explained. In the continuation of this; The interpretation of Surah is given.

Based on the order of the verses in the Qur'an, five basic topics have been established in the interpretation of the Surah. These topics are respectively; The Qur'an has been determined as belief in Allah, prophethood and miracles, qualities and rewards of believers, qualities and fate of unbelievers. There are also sub-titles for each topic. While interpreting the verses, they have been tried to be explained under the relevant title without leaving their basic context. The whole Surah is explained with the help of the main sources. In addition, the verses in other surahs and the hadiths in the correct and main sources are also included for a better understanding of the subjects. In the discussion and conclusion part, a general statement was made.

Key Words: Exegesis, Topical Exegesis, Surah al-Raʿd, Verse.

ÖNSÖZ

Yüce Rabbimiz, bizleri temiz bir fıtrat üzerine yaratmış, aynı şekilde bizlere iyiliği ve kötülüğü birbirinden ayırt edecek akıl nimetini bahşetmiştir. Bizler aklımız sayesinde Kur'ân'ın en temel konusu olan tevhid akidesini düşünüp bu uğurda yaşama potansiyeline sahibiz. İnsanoğlu Allah'a iman sayesinde kula kul olmaktan kurtulup ilkeli ve onurlu bir hayat sürdürebilir. Fakat tarihe bakıldığı zaman birçok kavim ve topluluklarda çeşitli şirk ve hurafeler görülmüştür. İnsanlar heykellere, gökyüzündeki cisimlere, ateşe veya şahıslara ilahi anlamlar yükleyip Allah'a ortak koşmak anlamına gelen şirk günahına bulaşmıştır. Fakat Rabbimiz sonsuz merhamet ve lütuf sahibi olduğu için bizleri dünya hayatında yalnız bırakmamıştır. Birçok topluma peygamber ve ilahi buyruklar göndermiştir. Malumu ilamı olmak üzere bu peygamberlerin sonuncusu Hz. Muhammed iken ilahi kitapların sonuncusu ve en mükemmeli de hayat kitabı Kur'ân'dır. Bu kitapta bizi, Rabbimize layık bir kul olmayı sağlayacak, dünya ve ahiret mutluluğumuzu temin edecek, her türlü kötülükten uzak tutacak temel ilke ve prensipler mevcuttur. Bu çalışmamızın temel amacı da Kur'ân'ın bizlere sunmuş olduğu bu mesajlara en sade biçimde erişmektir. Bu mesajları Kur'ân'ın 13. sûresi olan Raʿd sûresinin bütününde arayacağız. Bunu yaparken mezhebi tartışmalardan, filolojik ayrıntılardan, karmaşık fıkhi hükümlerden uzak duracağız. Ancak âyetlerin daha iyi anlaşılması için gerekli görülen yerlerde Hz. Peygamber'in hadisleri, sebeb-i nüzul, siyak-sibak, lüğavi izahlar gibi istidlal yöntemlerine başvurulacaktır. Ayrıca bağlama dikkat ederek ve başka sûrelerde yer alan benzer âyetleri de delil göstererek Kur'ân'ın günümüze nasıl hitap ettiğini anlamaya çalışacağız.

Son olarak çalışma sürecinde, eksikliklerim konusunda bana dönüt sağlayan ve tavsiyelerde bulunan değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Nurettin ÇİFTÇİ'ye ve maddi-manevi her türlü konuda yanımda yer alan aileme teşekkürü borç bilirim. Gayret bizden başarı Allah'tandır.

Rustem TAŞÇI

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ ii
ÖZET iii
ABSTRACT iv
ÖNSÖZ v
İÇİNDEKİLER vi
KISALTMALAR viii
1. GİRİŞ 1
1.1. Araştırmanın Konusu 1
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi 2
1.3. Araştırmanın Problemleri ve Sınırlılığı 3
2. LİTERATÜR TARAMASI 4
2.1. Klasik Dönem Eserleri 4
2.2. Çağdaş Dönem Eserleri ve Akademik Çalışmalar 5
2.3. Araştırma İle İlgili Yapılan Çalışmalar 5
3. METODOLOJİ VE YÖNTEM 7
3. 1. Konulu Tefsir 7
3. 1. 1. Tefsirin Tanımı 7
3. 1. 2. Mevzu'nun Tanımı 9
3. 1. 3. Konulu Tefsirin Tanımı 9
3. 1. 4. Konulu Tefsirin Tarihsel Çerçevesi 10
3. 1. 5. Konulu Tefsirin Önemi ve Faydaları 13
3. 1. 6. Konulu Tefsirin Kısımları 15
3. 1. 6. 1. Kur'ân eksenli konulu tefsir çalışmaları 16
3. 1. 6. 2. Sûre eksenli konulu tefsir çalışmaları 16
4. VERİ ANALİZİ VE BULGULAR 19
4. 1. Raʿd Sûresi Hakkında Genel Bilgiler 19
4. 1. 1. Sûrenin Metni ve Meali 19
4. 1. 2. Sûrenin İsmi, Âyet Sayısı ve Mushaftaki Sıralaması 25
4. 1. 3. Sûrenin Nüzul Yeri ve Zamanı 25
4. 1. 4. Sûrenin Önceki Sûre ile Münasebeti 28

4. 1. 5. Sûrenin Sonraki Sûre ile Münasebeti 29
4. 1. 6. Sûrenin Önemi ve Fazileti 30
4. 1. 7. Sûrede Geçen Bazı Kelimelerin Tahlili 31
4. 1. 8. Sûrenin Hedefleri 34
4. 2. Raʿd Sûresinin Konulu Tefsiri 36
4. 2. 1. Kur'ân-ı Kerîm 36
4. 2. 1. 1. İlahi vahyin hak oluşu 37
4. 2. 1. 2. Kur'ân ile sevinen ve Kur'ân'ı inkâr eden gruplar 37
4. 2. 1. 3. Kur'ân'ın Arapça bir hüküm oluşu 39
4. 2. 1. 4. Ummu'l kitap (levh-i mahfuz) 41
4. 2. 2. Allah İnancı 42
4. 2. 2. 1. Allah'ın varlığı ve kudreti 42
4. 2. 2. 2. Allah'ın birliği 47
4. 2. 2. 3. Allah'ın kuşatıcı bilgisi 54
4. 2. 2. 4. Allah'ın merhameti ve azabı 57
4. 2. 3. Nübüvvet İnancı ve Mucize 58
4. 2. 3. 1. Hissi mucize talebi 59
4. 2. 3. 2. Kur'ân en büyük mucize 62
4. 2. 3. 3. Ümmetlerin peygamberlerini alaya alması 65
4. 2. 3. 4. Hz. Peygamber'in inkâr edilişi 66
4. 2. 4. Müminlerin Vasıfları ve Mükâfatları 70
4. 2. 4. 1. Akıl sahiplerinin özellikleri 70
4. 2. 4. 2. Akıl sahiplerinin mükâfatı 72
4. 2. 4. 3. İtminan-ı kalp 76
4. 2. 5. Kâfirlerin Vasıfları ve Akıbetleri 77
4. 2. 5. 1. Yeniden dirilişi inkâr etmek 77
4. 2. 5. 2. (Rabb)lerinin emirlerine uymayanların sonu 78
4. 2. 5. 3. Allah'a verdikleri sözü bozanlar 80
5. TARTIŞMA VE SONUÇ 83
KAYNAKLAR 86
ÖZGEÇMİŞ 91

KISALTMALAR

as. : Aleyhi selam

age. : Adı geçen eser

b. : Bin

bk. : Bakınız

cc. : Celle celâluhu

çev. : Çeviren

Dr. : Doktor

Öğr. : Öğretim

ö. : Ölüm tarihi

ra. : Radiyâllahu anh

sas. : Sallâllahu aleyhi ve sellem

ts. : Tarihsiz

vb. : Ve benzeri

vd. : Ve devamı

yy. : Yayıncı yok

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu

İnsanoğlu var olan ile yetinmeyip sürekli olarak kendini geliştirme ve yetiştirme çabasında olmuştur. Çünkü insan tekâmül etmeye meyilli bir varlıktır. Özellikle bu gelişim ilim ve bilgi alanlarında ön plandadır. Günümüzde ilim alanlarının artış göstermesi ve bunların her birinin farklı farklı alt dallara ayrılması bu gelişime örnek verilebilir. Bu husus Kur'ân'ın zaman içerisinde gelişen yorumuyla da açık bir şekilde görülmektedir. Çoğu müfessir, Kur'ân'ın nüzulünden bugüne değin Allah'ın muradını anlamaya çalışmış ve âyetleri tefsir etmişlerdir. Farklı metotlarda yüzlerce tefsir külliyatı bizlere miras olarak kalmıştır. Ancak bu tefsirler, günümüz insanının güncel ihtiyaçlarını doğrudan karşılayamıyor. Bu tefsirlerin geniş hacimli olması, okuyucuyu sıkacak kadar filolojik ayrıntıların mevcudiyeti, dönemin anlayışını yansıtan bağlamsız konular içermesi gibi sebeplerden ötürü ilahi mesajın manasına erişmek zorlaşıyor. Fakat günümüz insanı, Allah'ın emir ve yasaklarına daha hızlı ve pratik bir şekilde ulaşmak istemektedir. Bu hassasiyeti göz önünde bulundurarak Allah'ın muradına en kestirme yoldan ulaşmayı gaye edinen konulu tefsir yöntemini tercih ettik. Konulu tefsirde araştırma konusu, Kur'ân'ın bütünlüğü veya bir sûrenin bütünü esas alınarak incelenmiş olmasıdır. Biz de bu yöntemi dikkate alarak Mushaf'ın 13. sırasında yer alan Raʿd sûresini ve konularını, sûre bütünlüğü çerçevesinde araştırmaya çalışacağız.

Raʿd sûresi Mekkî bir sûredir. Mekkî sûrelerdeki konular, bilindiği üzere Tevhid, nübüvvet, ahiret gibi genel konuları ihtiva eder. Buna göre Raʿd sûresindeki konularda öncelikle, Allah'ın varlığı ve birliği, kudreti, O'nun sonsuz ilmi ve iradesi, merhameti ve azabı ile ilgili âyetler içerir. Ardından Hz. Muhammed'e ve onun aracılığıyla inmiş olan mesajların birer ilahi hakikat olduğu vurgulanır. Bu gerçekleri inkâr eden zümrelerin akıbetleri, sûrenin birçok yerinde cehennem azabı olduğu vurgulanır. Daha sonrasında peygamberliği inkâr etmek namına ısrarla hissi mucize isteyen güruha karşı peygamberin ve müminlerin asla

taviz vermemesi gerektiği hakikatı vurgulanır. Son olarak cehennem azabı, yeniden diriliş, mümin-kâfir ayrımı da sûrenin genel konuları arasındadır.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

20. ve 21. yüzyılda bilim ve teknolojinin akıl almaz ilerlemesiyle birlikte insanların hayatında yüzlerce yeni sorun ortaya çıkmıştır. Özellikle Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyılda yaşadığı siyasi, askeri, ekonomik yenilgilerinden sonra Müslümanlar birçok konuda sarsıntılar yaşamıştır. Emperyalist ülkelerin müslüman ülkeleri sömürmesi de buraları düşmanın açık pazarı haline getirmiştir. Sömürgeci devletler, bu ülkeleri sadece işgal etmekle kalmıyor aynı zamanda bir kültür emperyalizmi de yaşatıyor. Bunun sonucunda ahlaki açıdan yozlaşmış, ilkesiz, yüzyılın gerisinde kalmış bir tüketim toplumu ortaya çıkıyor. Peki biz bu sorunların altından nasıl kalkacağız? İslami yeniden doğuşun çözümleri nelerdir? İlkeli olmanın, dik duruşun, bağımsızlığın formülü nedir? Hangi ipe sarılırsak bir arada ümmet oluruz? Bütün bu soruların cevabı ilahi buyruğun bizlere çizmiş olduğu hayat yolunu tercih etmekle mümkündür. Aynı şekilde dünya ve ahiret hayatımızın saadeti için Allah tarafından belirlenmiş olan ilkeleri seçmek bizi kurtuluşa erdirecektir. Dolayısıyla bu çalışmamızdaki temel maksadımız, Kur'ân'ın bizlere vaz etmiş olduğu temel prensiplere en kısa ve en pratik yoldan ulaşmaktır. Bu da günümüzün popüler tefsir yöntemi olan konulu tefsir metoduyla gerçekleşecektir. Ancak bunları yaparken Kur'ân'daki bütün konuları araştırma konusu yapmak neredeyse imkânsızdır. Dolayısıyla bu durumu göz önüne alarak bir sûre tefsiri yapmaya karar verdik. Raʿd sûresini seçmemizin temel sebebi ise yapılan literatür taraması sonucunda sûrenin daha önce bütün konularının olduğu ayrıntılı bir çalışmanın olmamasıdır. Bundan ötürü konulu tefsir yöntemini de esas alarak bu sûrenin bizlere vermek istediği mesajları ayrıntısıyla irdeleyeceğiz. Ayrıca sûredeki 2. 3. 4. 31. ve 41. âyetleri gibi bilimsel tefsire konu olmuş âyetler de dikkatimizi çekmiş ve bizi bu çalışmaya sevk etmiştir. Bu çalışma sayesinde hem geçmişteki ilim mirasımıza katkıda bulunacağız hem de tebliğ vazifesini ifa eden Müslümanlar için bir nebze de olsa faydamız olacaktır.

1.3. Araştırmanın Problemleri ve Sınırlılığı

Otuz cüz, yüz on dört sûre ve altı bin iki yüz otuz altı âyetten oluşan Kur'ân'da çeşitli konular mevcuttur. Kur'ân'ın ana konuları arasında inanç, ibadet, ahlak, muamelat, kıssalar olmakla birlikte birçok feri konu da yer almaktadır. Bu konuların anlaşılması için tarih boyunca sayısız kitap yazılmıştır. Tefsir, hadis, kelam, fıkıh, şerh, haşiye gibi birçok türden sayısız eser telif edilmiştir. Her bir alanın her bir eserinde de türlü türlü konular ve ayrıntılı açıklamalar mevcuttur. Hatta tefsir özelinde düşünülecek olunursa lüğavi, işari, mezhebi, bilimsel, islahi, inkılabi, edebi vb. adında birçok metot ve yöntem de ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla ortalama 60-70 yıl ömür yaşayan bir insanın Kur'âni hakikatleri anlamak için bütün bunlara müracaat etmesi neredeyse imkansızdır. Peki Kur'âni hakikatleri anlamak için en kestirme ve pratik yol nedir? Bu mesajlara en sade biçimde nasıl erişilebilir? İşte bu soruların cevabı konulu tefsirdir. Biz bu yönteme bağlı kalarak sûrenin âyetlerini tefsir ederken gereksiz lüğavi izahatlardan, asıl mesaja gölge düşürecek konulardan uzak durduk. Sureyi seçerken de Mushaf'ın başlarındaki uzun sûrelerin arasında yer alan ancak bunların aksine sadece 43 âyetten oluşan Raʿd sûresini tercih ettik. Ayrıca âyetleri tefsir ederken her ne kadar başka sûrelerde yer alan âyetleri delil göstersek de genel olarak sûrenin dışına çıkmamaya özen gösterdik.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Çalışmada yararlanılan kaynakları klasik dönem ve çağdaş dönem eserleri şeklinde ikiye ayırt etmek mümkündür. Bunlar arasında müstakil eserler başta olmak üzere bilimsel dergi çalışmaları, makaleler ve akademik tez çalışmaları mevcuttur. Ayrıca çalışma hakkında daha önce yapılan benzer araştırmaları ve çalışmamızın bunlardan farkını ortaya koymaya çalışacağız. Son olarak burada verilen eserler bütün şeklinde olmayıp özet mahiyetindedir.

2.1. Klasik Dönem Eserleri

Çalışmanın bulgular kısmında ilgili âyetleri tefsir ederken rivayet ve dirayet tefsirlerinden sık sık istifade edilmiştir. Bunlar arasında Mukâtil b. Süleymân'ın (ö.150/767) *et-Tefsirü'l-kebir* adlı eseri günümüze kadar ulaşan ilk eser olması hasebiyle önemlidir. Daha sonra Muhammed b. Cerir et-Taberî'nin (ö.310/923) *Câmiʿu'l-beyân an te'vîli âyi'l Kur'ân* adındaki eseri yararlanılan en meşhur rivayet tefsirlerindendir. Bunlarla beraber İbn Ebû Hâtim'in (ö.327/938) *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm'i,* Ebû Mansûr el-Matûridî'nin (ö.333/944) *Te'vîlâtu'l-Kur'ân'ı,* Ebü'l-Leys es-Semerkandî'nin (ö.373/983) *Bahru'l-ulûm'u,* Ebü'l-Hasen el-Mâverdî'nin (ö.450/1058) *en-Nüket ve'l-ʿuyûn'u,* Ebu'l-Kāsım Cârullah ez-Zemahşerî'nin (ö.538/1144) *el-Keşşâf'ı,* İbnü'l Cevzî'nin (ö.597/1201) *Zâdü'l-mesîr fî ʿilmi't-tefsîr'i,* Fahruddîn er-Razî'nin (ö. 606/1210) *et-Tefsirü'l-kebîr'i (Mefâtihu'l-gayb),* el-Kurtubî'nin (ö.671/1273) *el-Câmiʿ li-ahkâmi'l-Kur'ân'ı,* Kâdı Beyzâvî'nin (ö.685/1286) *Envârü't-tenzil ve esrârü't-te'vil'i,* Ebû Hayyân el- Endelüsî'nin (ö. 745/1344) *el-Bahrü'l-muhît'i* en çok istifade edilen tefsir kaynakları arasındadır. Konuyla ilgili hadis rivayetleri seçilirken kütüb-i sitte adındaki meşhur olan kitaplar ve Ahmed b. Hanbel'in (ö.241/855), *el-Müsned'i* tercih edilmiştir. Çalışmada yer alan kavramları açıklamak için de en önemli lügat kaynakları arasında sayılan Râgıb el-İsfahânî'nin (ö.5./11.yüzyılın ilkçeyreği) *Müfredât'ı,* İbn Manzûr'un (ö.711/1311) *Lisânu'l-Arab'ı,* Fîrûzâbâdî'nin (ö. 817/1415) *Kâmûsu'l-muhît'i* tercih edilmiştir. Son olarak tefsir usulü kitapları arasında Bedrüddîn ez-Zerkeşî'nin (ö.794/1392) *el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'ân'ı,* Celâlüddîn es-Süyutî'nin de (ö.911/1505) *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân'ı* seçilmiştir.

2.2. Çağdaş Dönem Eserleri ve Akademik Çalışmalar

Öncelikle çağdaş dönemde yazılan eserlerde faydalanılan tefsir kaynakları arasında Muhammed İzzet Derveze'nin *et-Tefsirü'l-Hadîs'i,* Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın *Hak Dini Kur'ân Dili,* Ebu'l A'la Mevdûdî'nin *Tefhimu'l-Kur'ân'ı* ve Muhammed es-Sâbunî'nin *Safvetu't-tefasir'i* yer alır. Konulu tefsirle ilgili de Arapça ve Türkçe eserlerden yararlanılmıştır. Arapça eserler arasında Fethullâh Saîd Abdulsettâr'ın *el-Medhal ile't-tefsîri'l mêvdûî'* eseri ile Mustafa Müslim'in *Mebâhis fi't tefsîri'l mêvdûi'* vardır. Türkçe eserler arasında ise Muhsin Demirci'nin *Konulu Tefsîre Giriş* adlı eseri ile Şahin Güven'in *Konulu Tefsîr Metodu* adlı eseri vardır. Bunların dışında Temel İslam Ansiklopedisi, İsam ve Yöktez gibi elektronik kaynaklardan da ilgili madde, makale ve dergilerden istifade edilmiştir.

2.3. Araştırma İle İlgili Yapılan Çalışmalar

Raʿd sûresiyle ilgili daha önce hem Arapça hem de Türkçe birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar arasında Arapça olanlar şunlardır: Halîl el-Gazzâlî Îd, *Tefsiru sûreti'r-Raʿd;* Seyyid Muhammed Desûkî, *Tefsiru sûretî'r-Raʿd;* Hasan Abdulhamît Veted*, Le'âlî's-Sa'd fi tefsiru sûretî'r-Raʿd*; Yusuf el Kardavî, *Dürus fi tefsiru sûretî'r-Raʿd;* Muhammed Abdullatîf Abdul'âtî*, Tefsiru sûreti'r-Rʿad;* Muhammed b. Sa'd ed-Debel, *en-Nazmü'l-Kur'ânî fi sûretî'r-Raʿd,* Yüksek Lisans Tezi; Muhammed Abduh Abdurrahman, *Tahrîcu ehadisi sûretî'r-Raʿd min tefsiri İbn Kesîr*, Yüksek Lisans Tezi; Türkçe çalışmalar arasında ise şunlar vardır: Cevdet Sait, *Bireysel ve Toplumsal Değişmenin Yasaları;* M. Kamil Yaşaroğlu, "*Raʿd Sûresi*" Temel İslam Ansiklopedisi; Muhammet Yılmaz, *"Yeryüzünün Etrafından Eksiltilmesi" Raʿd Sûresi 41. Âyet Üzerine Bir İnceleme;* Hamza Sadan, *Raʿd Sûresinin 31. Âyeti Bağlamında ve Kur'ân Bütünlüğü İçerisinde Kur'ân'ın Söz Bakımından Etki Gücü,* Yüksek Lisans Tezi.

Ancak bütün bu çalışmalar ya sûrenin sadece bir konusuyla ilgili ya kapsamı sınırlı bir çalışma ya da konulu tefsire ait olmayan klasik tefsir şeklindedir. Araştırmasını yaptığımız bu çalışma bahsi geçen bu boşlukları

doldurmaya yöneliktir. Konulu tefsir metodu esas alınarak sûrede yer alan bütün konular etraflıca irdelenecektir.

3. METODOLOJİ VE YÖNTEM

Bu tefsir çeşidi, konulu tefsir yöntemi esas alınarak yapılmış bir çalışmadır. Konulu tefsirde esas olan özelden genele ulaşmaktır. Tümevarım olarak bilinen bu yöntemde nihai amaç insanların evrensel olan mesaja erişmesidir. Çalışmada bu temel metodoloji esas alınırken âyetleri tefsir etmede klasik ve çağdaş tefsirler karşılaştırmalı bir şekilde incelenmiştir. Bu tefsirler arasında seçim yapılırken konuya en yakın ve en net bilgiler içeren kaynaklar tercih edilmiştir. Ayrıca konuların en iyi şekilde anlaşılması için daha önce yapılmış çalışmalardan ve bilimsel makalelerden istifade edilmiştir.

Âyetlerin nüzul dönemindeki manasında anlaşılması için iç bağlam olan siyak-sibaka dikkat edilmiştir. Bununla beraber dış bağlamla ilgili olan hadis ve sebeb-i nüzul rivayetlerini de gerektiği yerde kullanılmıştır. Sûrede ön plana çıkan ve konuların anlaşılmasında yardımcı olacak bazı kavramlar tespit edilip ayrı bir başlık altında incelenmiştir. Çalışmada yer alan âyetlerin mealleri verilirken Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir isimli eseri esas alındı. Son olarak bu çalışma Hakkari Üniversitesi Lisanüstü Eğitim Enstitüsünün tez yazım kılavuzu ve İsnad Atıf sisteminin 2. edisyonuna göre hazırlanmıştır.

Çalışmanın konularına geçmeden önce sûrenin temel yöntemi olan konulu tefsirin bazı kavram ve konularına değinmek uygun olacaktır. Bunlar şu şekildedir:

3. 1. Konulu Tefsir

Arapça kaynaklarda "التفسير الموضوعي " (et-tefsiru'l mêvduî) şeklinde geçen bu tamlama, tefsir ve konu (mevzu) kavramlarından oluşur. Bu başlık altında tefsir ve mevzu kelimelerinin sözcük ve terim anlamlarıyla beraber konulu tefsirin tanımı, tarihçesi, önemi, faydaları ve kısımları gibi başlıklar ele alınacaktır.

3. 1. 1. Tefsirin Tanımı

Tefsir(تفسير) kelimesi, "فسر" veya "سفر" kökünden türemiş olup "تفعيل" vezninde bir mastardır. Sözcük anlamı ise açıklamak, beyan etmek, makul manayı

ortaya çıkarmak, kapalı olanı açıklığa kavuşturmak, müşkül lafzın anlamını keşfetmek ve ayrıntı gibi muhtelif anlamlara gelir.[1]

Bu kavram, Kur'ân-ı Kerîm'de sadece Furkân sûresinin 33. âyetinde geçmektedir. Söz gelimi inkârcıların, Hz. Peygamber'e sormuş oldukları Kur'ân'ın neden bir defada nazil olmadığına[2] dair soru ve itirazlarına karşın Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: وَلَا يَأْتُونَكَ بِمَثَلٍ إِلَّا جِئْنَاكَ بِالْحَقِّ وَأَحْسَنَ تَفْسِيرًا *"(Ey Peygamber!) Onların sana getirdiği her misale (her batıl soruya) karşı mutlaka biz sana, (o batılı yok edecek) gerçeği ve en güzel açıklamayı getiririz."*

Tefsir kelimesinin ıstılah manası ile ilgili muhtelif anlamlarda tanımlar yapılmıştır. Bu ıstılahi tanımlardan bazıları şu şekildedir:

- Âyetlerin hangi bağlam üzerine indiğini bilen ve birçok olaya şahit olan ashab-ı kiramın meşgul olduğu bir uğraştır.[3]
- Tefsir ilmi, Kur'ân'daki lafızların okunuşunu, işaret ettiği anlamlarını, tekil veya kalıp halindeki hüküm ve anlamlarını inceleyen bir bilim dalıdır.[4]
- Tefsir, Allah'ın elçisine indirdiği kitabının manalarını açıklamayı ve bu kitabın hüküm ve hikmetlerini ortaya çıkarmayı hedefleyen bir ilimdir.[5]
- Âyetin manasını keşif ve muradını beyan etmektir.[6]
- İnsanın gücü ölçüsünde Allah'ın muradına ait ilahi kitabın delaletlerinden bahseden bir ilimdir. Bununla birlikte tefsir ilmi;

[1]Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l âyn* (Beyrut: Daru'l Kutubu'l İlmîyye, 2003), "fsr", 3/321; Ebü't-Tâhir Mecdüddîn el-Fîrûzâbâdî, *Kâmûsu'l-muhît* (Kahire: Daru'l Hadîs, 2008), "fsr", 1246; er-Râgıb el-İsfahânî, *Müfredât*, (Dımeşk-Beyrut: Daru'l-Kalem-Daru'ş Şamiyye, 1991), "fsr", 636; İbn Manzûr, *Lisânu'l Arab* (Beyrut: Daru's Sâdır, 1994), "fsr", 5/55.
[2] el-Furkân, 25/32
[3]Ebû Mansûr el-Matûridî, *Te'vîlâtu'l-Kur'ân*, (Beyrut: Daru'l Kutubu'l İlmîyye, 2005), 1/349.
[4]Ebû Hayyân el-Endelüsî, *Bahru'l muhît* (Beyrut: Daru'l İhyâ, 2002), 1/23.
[5]Ebû Abdillâh Bedreddîn ez-Zerkeşî, *el-Burhân fî ulûmi'l Kur'ân*(Kahire: Daru'l Hadîs, 2006), 22.
[6]Ebü'l-Fazl Celâlüddîn es-Süyutî, *el-İtkân fî ulûmi'l Kur'ân*, (El-Hey'etu Mısriyye, 1974), 4/193.

nüzulü, senedi, edası, lafızları, lafız ve hükümleriyle alakalı manaları yönünden kendisinde yüce kitabın hallerinden bahseden bir ilimdir.[7]

3. 1. 2. Mevzu'nun Tanımı

İndirmek, konmak, yerleştirmek, yoktan var etmek ve yaratmak[8] gibi farklı anlamlara gelen "وضع" kelimesinin mimli mastarı olan "موضوعي" terkibi, "موضوع" kavramına nispet edilmiştir. Türkçeye "konu" olarak çevirisi yapılan "mevzu" kelimesi isim olup düşünce, olay veya durum, üzerinde konuşulan şey, bahis[9] gibi anlamlara gelir.

Bu kavramın konulu tefsir literatüründeki ıstılah manası da şöyledir: Mushaftaki konumu veya üslubu farklı olsa da taşıdığı ortak mana ve gaye dolayısıyla birleştirici bir yönü olan konudur.[10] Mustafa Müslim'e göre ise Kur'ân-ı Kerîm'in inanç, sosyal hayat ve mevcut olaylar gibi birtakım meselelere temas etmesidir. [11]

3. 1. 3. Konulu Tefsirin Tanımı

" تفسير " ve " موضوع " kelimelerinden oluşan "التفسير الموضوعي " (et-tefsiru'l mêvduî) tamlaması, dilimize "konulu tefsir" olarak tercüme edilmektedir. Konulu tefsirin terim anlamıyla ilgili birçok tanım yapılmıştır. Birbirine yakın ve birbirini tamamlayıcı nitelikte olan bazı tanımları, konumuzun daha iyi anlaşılabilmesi için burada vermeyi uygun görüyoruz:

- Bu tefsir yöntemi, muhtelif âyetleri birleştirici bir bağla birbirine bağlamak için âyetleri toplayıp üzerinde yeterince tefekkür ederek mana ve gaye açısından bir olan Kur'ân'ın konularını inceleyen bir ilimdir .[12]

---

[7]Muhammed Abdulazîm Zürkanî, *Menâhilu'l irfân ulûmu'l Kur'ân* (Beyrut: Daru'l Kitabi'l Arabî, 1995), 2/6.
[8]İsfahânî, *Müfredât,* "vda" 874.
[9]Şükrü Halûk Akalın vd., *Türkçe Sözlük* (Ankara: Türk Dil Kurumu, 2011), 1476.
[10]Fethullâh Saîd Abdulsettâr, *el-Medhal ile't-tefsîri'l mêvdûî'* (Kahire: Daru'l Têvzî', 1991), 20; Şahin Güven, *Konulu Tefsîr Metodu* (İstanbul: MÜ İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2021), 47.
[11]Mustafa Müslim, *Mebâhis fi't tefsîri'l mêvdûi'* (Dimaşk: Daru'l Kâlem, 2000), 16.
[12]Abdulsettâr, *el-Medhal,* 20.

- Allah'ın muradına ulaşmak maksadıyla Kur'ân'daki herhangi bir konunun ilgili âyetlerini toplayıp bunları imkan dahilinde nüzul sırasına koyarak araştırma konusu yapan bir ilimdir.[13]
- Konulu tefsirde, bir konunun Kur'ân bütünlüğü esas alınarak bütün âyetlerini toplayıp bunları mümkün mertebe nüzul sırasına koyduktan sonra çeşitli mukayeseler yapmak amacıyla istenileni ortaya koymaktır. Ayrıca burada Kur'ân bütünlüğü esas alındığı için âyetlerin aynı veya farklı sûrede olduğu göz önünde bulundurulmaz.[14]
- Konulu tefsir metodu, konuların bir veya birden fazla sûre dikkate alınarak ve Kur'ân'ın amaçlarına uyumlu olacak şekilde incelenmiş olmasıdır.[15]
- Kur'ân'ın ilke ve prensiplerini dikkate alarak, onun konularını ve pratik hayata nasıl uygulanacağını Kur'ân'ın bütünlüğünde veya bir sûrenin çerçevesinde inceleyen bir ilimdir.[16]
- Kur'ân'ın tamamını veya bir konusunu inceleme konusu yaparak bunlarla ilgili çeşitli sûrelerde yer alan hükümleri, Kur'ân'ın iniş sırasına göre düzenleyip onun pratik hayata nasıl uygulanacağını tespit etmektir.[17]

Yukarıdaki tanımlarda da görüldüğü üzere, konulu tefsir hakkında birçok tanım yapılmıştır. Bu tanımları göz önünde bulundurarak, konulu tefsiri genel olarak, aynı konudan bahseden âyetleri bir araya getirerek, Allah'ın muradını Kur'ân'ın bütünlüğü çerçevesinde anlama çabası şeklinde tarif etmek mümkündür.

3. 1. 4. Konulu Tefsirin Tarihsel Çerçevesi

Konulu tefsir, yapılan birçok çalışmanın neticesinde ortaya çıkışının ve sistematik bir ekol haline gelmesinin günümüzde gerçekleştiği kabul görmüştür.

[13]Mevlüt Güngör, "Tefsirde Konulu Tefsir Metodu", *İslamî Araştırmalar* 2/7 (1988), 50.
[14]Ömer Dumlu, "Konulu Tefsir ve Düşündürdükleri", *Tefsirin Dünü ve Bugünü Sempozyumu*, (Ekim 1992), 160.
[15]Müslim, *Mebâhis*, 16.
[16]Güven, *Konulu tefsir Metodu*, 51.
[17]Muhsin Demirci, *Konulu Tefsire Giriş* (İstanbul: MÜ İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2021), 79-80.

Ancak bütün tefsir ekollerinde olduğu gibi konulu tefsir de birden ortaya çıkmamış ve tarihi seyir içerisinde gelişmiş ve olgunlaşmıştır.[18] Söz gelimi konulu tefsirin temelini teşkil eden "Kur'ân'ın Kur'ân'la tefsîri"[19] yöntemi bizzat Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından uygulanmıştır. Dolayısıyla konulu tefsirin özünü, Hz. Peygamber döneminde aramak uygun olacaktır. Hz. Peygamber'in Kur'ân'ı Kur'ân'la tefsir ettiğine dair rivayetlerinde birden fazla örnek vardır. Bu örneklerden bir tanesi şu şekildedir:

Bazı sahabeler, En'âm sûresinin 82. âyeti nazil olduğunda bu âyette yer alan "imanlarına zulüm bulaştırmak" ibaresiyle ilgili tereddütler yaşamaya başladılar. "Aramızda birçoğumuz imanına zulüm bulaştırmadı mı?" diyerek üzülen sahabelere Lokmân sûresinin 13. âyetini delil gösteren Hz. Peygamber, zulmün normal günahlardan ziyade şirk olduğunu açıklamıştır.[20]

Hz. Peygamber'in bu yöntemle yaptığı bir diğer tefsir örneği ise Abdullah b. Ömer'den (ö.73/693) gelen şu rivayette yer almaktadır:

"Resulullah (a.s.), Enʿâm sûresinin 59. âyetinde[21] yer alan"mefâtihu'l-ğayb (gaybın anahtarları)" ifadesini "gaybın anahtarı beştir" buyurarak Lokmân sûresi 34.âyeti okumuş ve tefsir etmiştir. Bu âyette yer alan kıyametin vuku bulacağı zamanı, yağmurun inişi, rahimlerde olanı, rızkın ne olacağı ve ölüm gününü bu kapsamda değerlendirmiştir. [22]

Hz. Peygamber döneminde nüvesi oluşturulan ve konulu tefsirin temeli olan Kur'ân'ı Kur'ân'la tefsiri, sahâbe döneminde de devam etmiştir. Hayatın çeşitli problemlerine çözüm aramak için Kur'ân-ı Kerîm'e ve sünnete başvuran ashâb-ı kiram, re'y ve içtihadını kullanmaktan da geri durmamıştır. Buna Hz. Ali'nin (ö.40/661) âyetleri beraber mütalaa ederek çok önemli bir problemi nasıl

[18]Abdulsettâr, *el-Medhal*, 28.
[19]Bu konuyla ilgili geniş bir değerlendirme için b.k. Nurettin Çiftçi, *Kur'ân'ın Kur'ân'la Tefsiri* (Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019).
[20]Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmiʿu'ş-şaḥîḥ*, nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr (Beyrut: Daru Tavki'n-Necât, 1422/2001), "Enbiyâ", 40,10; "İmân", 22.
[21] "Gaybın anahtarları yalnız Allah'ın katındandır. Onları ancak Allah bilir."
[22] Buhârî, "Tefsîr", 121; Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vili'l-Kur'ân*, (Mekke: Daru't Terbiyye, ts.), 11/401-402; Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İbn Kesîr, *Tefsîru'l Kur'âni'l Azîm* (Beyrut: Daru'l Kutubi'l İlmiyye, 1998), 6/315.

çözdüğünü örnek olarak verebiliriz. Evliliğinin altıncı ayında doğum yapan bir kadının, zinâ ettiği şüphesiyle durumunu Hz. Ali'ye getiren kişilere, "Siz hiç Kur'ân okumaz mısınız?" diye tepki çekerek *"Emzirmeyi tamamlamak isteyenler için anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler."*[23] ve *"Çocuğun emzirilip sütten kesilmesi iki yıl sürer."*[24] âyetleri ile "*Çocuğun anne karnında taşınması ve sütten kesilme süresi otuz aydır."* [25] âyetini delil getirerek doğumun en az altı ay olabileceğine hükmetmiş ve böylece kadın hakkındaki zina şüphesini kaldırmış oldu.[26]

Kur'ân'ın Kur'ân'la tefsir edilmesi metodu, ashâb-ı kiram ile aynı dönemde yaşamış ve onların rahle-i tedrîsinden geçmiş tabiûn döneminde de hızını kesmeden devam etmiştir. Söz gelimi tâbiûnun ileri gelen müfessirlerinden Mücâhid b. Cebr el-Mahzûmî (ö.103/721), *"Şüphesiz biz insanı karışık bir nutfeden(sudan) yarattık"*[27] âyetinde geçen "nutfe-i emsac" tabirini açıklarken Allah (c.c.), çocuğu, erkeğin spermi ve onun döllediği kadın yumurtasından yaratmıştır demiş ve ardından bu sözüne delil olarak *"Ey insanlar! Şüphesiz biz sizi, bir erkek ile bir dişiden yarattık."*[28] âyetini getirmiştir. Yine tabiûnun meşhur müfessirlerinden olan Hasan el Basrî (ö.110/728) ise Allah (c.c.) insana sakınma duygusunu ve kötülükleri ilham etti[29] âyetinde zikredilen insan ruhuna yönelik Allah'tan sakınma duygusunu ve kötülük ilhamını, iyilik ve kötülükleri birbirinden ayırma yeteneği olarak yorumlamakta ve bunu delillendirmek için de yukarıda zikretmiş olduğumuz âyetin devamı olan Şems sûresi 8-9. âyetlerini delil getirmektedir.[30]

Tefsir tarihinin bir sonraki dönemi olan tedvin ve tedvin sonrası dönemde, Kur'ân tefsirine ait söz ve rivayetlerin düzenli olarak toplandığını, birçok alanda eserlerin telif edildiğini ve bu eserlere yapılan birçok şerh ve haşiyelerin

[23] el-Bakara 2/233.
[24] Lokmân 31/14.
[25] el-Ahkâf 46/15.
[26]İbn Kesîr, *Tefsîru'l Kur'âni'l Azîm*, 7/258.
[27] el-İnsân 76/2.
[28]el-Hucurât 49/13.
[29]eş-Şems 91/8.
[30]Michael Schwarz, "Hasan Basrî'nin Kader Risalesi Üzerine Bir İnceleme", çev. Muhit Mert, *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/3 (ts.), 127.

yazıldığını müşahede etmekteyiz. Tedvin döneminin müteakip yıllarında, üzerinde en çok eser yazılan ve konulu tefsir metodunu andıran alan fıkıh olmuştur. Buna örnek olarak fıkıh bilginlerinin abdest ve teyemmüm ile ilgili âyetleri "taharet babı" altında toplayarak bu âyetlerden temizlik konusuna dair hükümler çıkarması veya aynı şekilde namaz, rüku, kıraat gibi konuların âyetlerini de "namaz babı" altında toplayarak bu konularla ilgili hükümler çıkarması verilebilir.[31] Tedvin dönemi sonrasında ayrıca "el-eşbâh ve'n-nezâir, meâni'l Kur'ân, müşkili'l Kur'ân, garibu'l Kur'ân ve mecazu'l Kur'ân, nâsih-mensuh, esbâb-ı nüzul vb. konularda da eserler telif edilmiştir. Ancak burada bahsi geçen alanlarda ve yukarıda zikretmiş olduğumuz fıkıh alanlarında yazılmış eserler, hususi tefsir çalışmalarından ziyade Kur'ân'ın yorumuna yardımcı olabilecek bazı Kur'ân ilimleri olarak değerlendirilir. Dolayısıyla bu alanda yazılan eserleri konulu tefsir kapsamında değerlendirmek mümkün görünmemektedir.[32]

Hz. Peygamber (s.a.s.) ve sonraki dönemde nüvesi oluşturulan konulu tefsir metodu daha önce ifade ettiğimiz gibi günümüzde bir ekol haline gelmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'i bütüncül perspektifle araştırma konusu yapan bu yeni ekolün ilk olarak Ezher Üniversitesi'nin bazı alimleri tarafından bahis konusu yapıldığı belirtilmektedir.[33] Daha sonraki dönemlerde Kur'ân'da Kadın, Kur'ân-ı Kerîm'de Rızık Meselesi, Kur'ân'a Göre Günah Kavramı gibi başlıklar altında eserler yazılmış ve nihayet Kur'ân'da bir konu ve kavramın yanında bir de sûre eksenli çalışmalar da yapılmıştır.

3. 1. 5. Konulu Tefsirin Önemi ve Faydaları

Allah'ın kelamı ve rahmet kaynağı Kur'ân-ı Kerîm'in anlaşılmasına yönelik ortaya konulmuş usûl ve metotların farklı şekillerde tezahür etmesi, insanların ihtiyaçlarının zaman ve zemine göre değişime uğramasından dolayıdır. Örneğin İslam düşünce tarihinin ilk yıllarında, özellikle fıkıh ve kelâm gibi alanlarda birçok eserin yazılması ve bu alanların sistematik birer bilim haline gelmesi tesadüfi değildir. Çünkü Allah'a iman etmiş bir mü'min, inancında ve

[31]Güven, *Konulu Tefsir Metodu*, 71-72; Demirci, *Konulu Tefsire Giriş*, 87.
[32]Güven, *Konulu Tefsir Metodu*, 74-75; Demirci, *Konulu Tefsire Giriş*, 88-89.
[33]Müslim, *Mebâhis*, 17.

amelinde mutmain olmak ister. Dolayısıyla bir Müslüman, günlük hayatında karşılaştığı bir probleme çözüm bulmak için Kur'ân'a ve dolayısıyla da Kur'ân'ı açıklamaya çalışan disiplinlere yönelecektir.

20. ve 21. yüzyılda bilim ve teknolojinin baş döndürücü hızına yetişemeyen, yalnızlaşan ve sıradanlaşan insanoğlu, bu keşmekeşlikten kurtulmak için çareler aramaktadır. Doğal olarak bir Müslümanın sığınabileceği en güvenilir liman, Kur'ân-ı Kerîm'dir. Günümüz insanının problem ve ihtiyaçlarına, Kur'ân'dan cevap verebilecek en önemli yöntemlerden birisi de "konulu tefsirdir." Konulu tefsir, dünya ve ahiret hayatımız için önemli olan ve hayatımızı üzerine inşa edebileceğimiz temel prensipleri anlayıp hayatımıza nasıl tatbik edeceğimize yardımcı olan disiplinlerden biridir. Ayrıca konulu tefsir, hayatın bütün meşguliyetlerine ve zorluklarına rağmen bize Kur'ân-ı Kerîm'in temel hedeflerini bütüncül bir bakış açısıyla ve kısa bir yoldan ulaştırmayı sağlar.[34]

Konulu tefsir, çağa uygun bir üslup ile Kur'ân'ın mucizeliğine yeniden vurgu yapar. Yani burada kastettiğimiz, Kur'ân'ın dil ve üslup ilgili, fesahat ve belagatiyle veya nazmıyla ilgili mucizelerden ziyade insanların kalplerine ve gönüllerine hitap eden ve evrensel olan mana ve mefhumudur. Yine konulu tefsir, din için bu çağın ihtiyaçlarını karşılar. Günümüz insanının en çok ihtiyaç duyduğu iman, hidayet, adalet, güven, birlik ve beraberlik gibi değerlere vurgu yapar. Ayrıca bu yöntemin bir diğer işlevi de Kur'ân-i ve bilimsel çalışmaları temellendirmektir.[35]

Konulu tefsirin önemi ve faydası hakkında birçok şey söylenilebilir. Bunlardan birisi de; insanı inceleyen yeni düşünce akımlarının ortaya çıkması, halkların değişen ihtiyaçları ve modern bilimsel kuram sahalarının mütemadiyen gelişmesine karşılık sağlıklı bakış açıları ve çözüm önerileri sunar; herhangi bir konuyla ilgili kapsamlı, net ve nihai bilgiler sunar.[36]

Konulu tefsirin önemine dair son olarak Şahin Güven'in ve Abdurrahman Kasapoğlu'nun tasnif edip sıralamış oldukları bazı maddeleri burada zikretmeyi

[34]Güngör, "Konulu Tefsir Metodu", 51-52.
[35]Abdulsettâr, *el-Medhal*, 40-43.
[36]Müslim, *Mebâhis*, 30-31.

çalışmamızın anlaşılmasına katkıda bulunacağını düşünüyoruz. Bu maddeler şu şekildedir: [37]

- Bu tefsir yöntemi, okuyucuya olayları objektif bir gözle değerlendirmeyi sağlar. Hata ve tarafgirlikten korur.
- İslamî tefekkürün gelişmesine katkı sağlar.
- Yeni Kur'ân araştırmalarına imkân hazırlar ve kavramsal çalışmalara yön verir.
- İslamî değerlerin öğretimi için çeşitli modeller oluşturur.
- İslam davetçilerine yardımcı olur.
- Kur'ân'a yöneltilen kuşku ve itirazlara karşı detaylı cevap verebilme imkânı sağlar.
- Araştırmacının maksada ulaşmasında pratik bir yöntemdir.

3. 1. 6. Konulu Tefsirin Kısımları

Daha önce yapılan çalışmalara bakıldığı zaman, alimlerin konulu tefsirin kısımlarını farklı şekilde tasnif ettiklerini görmekteyiz. Örneğin Abdulsettâr Fethullah Said, konulu tefsiri öncelikle konular arasındaki bağ ve ilişki bakımından, "genel konulu tefsir" ve "özel konulu tefsir" diye ikiye ayırmaktadır. Daha sonra Fethullah Said, müfessirlerin yöntemi açısından da veciz (kısa, vasit (orta) ve basit (geniş) diye üç kısma ayırmaktadır.[38]

Mustafa Müslim ise konu, kavram ve sûre diye üç farlı başlık altında incelemektedir.[39] Hülasa, yapılan çalışmalara genel olarak bakıldığı zaman konulu tefsir, "Kur'ân eksenli kavram ve konu tefsiri" çalışmaları ile "sûre eksenli konulu tefsir" çalışmaları olarak ikiye ayrılmaktadır. Bununla beraber "âyet eksenli konulu tefsiri" de bu sınıflandırmalar arasına konulmaktadır.

[37]Güven, *Konulu Tefsir Metodu*, 102-120; Abdurrahman Kasapoğlu, "Kur'ân'ın Konulu Tefsiri", *Hikmet Yurdu* 2/3 (2009), 118-124.
[38]Abdulsettâr, *el-Medhal*, 24-27.
[39]Müslim, *Mebâhis*, 23-28.

3. 1. 6. 1. Kur'ân eksenli konulu tefsir çalışmaları

Kur'ân'ın bütünlüğü dikkate alınarak yapılan çalışmalardan biri olan kavram eksenli konulu tefsirde araştırmacı, Kur'ân-ı Kerîm'den bir kavramı tespit ettikten sonra bu kavram ile ilgili bütün âyetleri toplar ve gerekli olan filolojik çalışmaları yapar. Bu dilsel çalışmalar arasında ilk olarak kelimenin sözcük ve terim anlamları, daha sonra kelimeye 2.dereceden yakın olan kelimeler ve zıt anlamları tespit edilir. Ayrıca dilin canlı bir organizma gibi süreç içerisinde anlamsal olarak değişime uğramasını göz önünde bulundurduğumuzda, kelimenin tarihsel süreçte geçirdiği değişikleri de tespit etmek çalışma için önem arz etmektedir. Bütün bunlar yapıldıktan sonra âyetler arasındaki siyâk-sibâk ilişkisi kurulur ve Kur'ân'ın farklı yerlerinde yer alan kelimenin manası tespit edilmiş olur. En nihayetinde araştırmacı çalışmasını yaptığı bu kelimenin Kur'ân bütünlüğünde bize vermek istediği külli mesaja ulaşır.

Kur'ân'ın bütünlüğü dikkate alınarak yapılan çalışmalarından biri de herhangi bir konuyu merkeze alarak yapılan konu eksenli tefsir türüdür. Aslında konulu tefsir denilince akla ilk gelen ve alimler nezdinde muteber sayılan konu eksenli konulu tefsirdir.[40] Araştırmacı konu eksenli çalışmalarda öncelikli olarak Kur'ân'ı Kerîm'den bir konu seçer ve o konuyla ilgili âyetleri toplar. Bu âyetler ışığında konuyu ana ve alt başlıklara ayırır. İşlediği konuları âyet ve hadisler ile delillendirmeye çalışır. En nihayetinde ise işlediği bu konuyu günlük hayatın problemleriyle ilişkilendirerek Kur'ân bütünlüğünde çözüme ulaştırmaya çalışır.[41]

3. 1. 6. 2. Sûre eksenli konulu tefsir çalışmaları

Kur'ân'ın herhangi bir sûresinin amaçları saptandıktan sonra, sûrenin tefsir ve yorumunda tespit edilen bu hedef ve sûrenin bütünlüğü dikkate alınarak yapılan çalışmalara sûre eksenli konulu tefsir denir.[42] Sûre eksenli konulu tefsir, yukarıda zikretmiş olduğumuz konu ve kavram eksenli konulu tefsire karşı araştırma yöntemi açısından biraz farklıdır. Sözgelimi kavram ve konu eksenli konulu tefsir çalışmalarında Kur'ân'ın bütünü esas alınırken sûre eksenli konulu

[40]Müslim, *Mebâhis*, 27; Güven, *Konulu Tefsir Metodu*, 134; Demirci, *Konulu Tefsire Giriş*, 99.
[41]Güven, *Konulu Tefsir Metodu*, 133-134; Demirci, *Konulu Tefsire Giriş*, 99.
[42]Demirci, *Konulu Tefsire Giriş*, 104.

tefsir çalışmalarında ise daha dar kapsamlı olarak bir sûrenin bütünü esas alınır. Sûre çerçeveli konulu tefsir çalışmaları, kendi arasında tek konulu sûre tefsiri ve çok konulu sûre tefsiri olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan sûreler özünde bir olsa da muhteva bakımından birbirinden farklıdır. Örneğin İhlâs, Tebbet, Fil gibi kısa sûreler tek konulu iken Bakara, Tevbe, Nûr, Ahzab gibi uzun sûreler de birden fazla konuya sahip olabiliyor. Bunun üzerine tek konulu sûre tefsirinde çalışma yapacak olan bir araştırmacı öncelikli olarak bir sûre ve bu sureye ait tek bir konu seçer. Daha sonra araştırmacı sûrenin genel hedeflerini tespit edip seçtiği konuyu da bu genel hedeflerin üzerine bina edecektir. Ayrıca belirtmemiz gerekir ki bu tefsir türünün diğer konulu tefsir türlerinden ayrıldığı nokta, konunun Kur'ân bütünlüğünde ele alınmasından ziyade sûre bütünlüğünde ele alınmasıdır. Dolayısıyla seçilen konunun sadece bir sûrede geçmesi gerekiyor. Buna örnek olarak kısa sûrelerde "İhlas sûresi bağlamında Tanrı tasavvuru, Tebbet sûresinin tasvir ettiği insan profili gibi konular veya uzun sûrelerde "Nur sûresi ışığında iftira cezası, Mü'minûn sûresinde mü'minlerin özellikleri, Ahzab sûresi ışığında evlat edinme meselesi" gibi çalışmalar ele alınabilir.[43]

Kur'ân-ı Kerîm'deki bütün sûreler, birçok yönden birbirleriyle bağlantılı olmasına rağmen her bir sûrenin kendine özgü bir kimliği, bir hedefi ve vermek istediği bir mesajı vardır. Her ne kadar sûre tefsirleri, konulu tefsir metoduna dahil edilip edilemeyeceği konusunda tartışılsa da sûrelerin bahsedilen bu özellikleri sebebiyle konulu tefsire dahil etmek mümkündür. Ayrıca bir sûre hakkında düzenli bilgiye ulaşmanın en önemli yolunun da buradan geçtiği göz önüne alındığında bu düşünce akla yatkın görünmektedir.[44] Dolayısıyla "*Raʿd Sûresinin Konulu Tefsîri"* adlı tezimiz bu minval üzerinde mütalaa edilecektir.

Çok konulu sûre tefsirinin veya genel olarak sûre eksenli konulu tefsirin araştırma yöntemine gelinecek olursa araştırmacı Kur'ân'dan bir sûre belirledikten sonra, öncelikle o sûre hakkında kimlik bilgisi niteliğindeki bilgileri sunar. Yani bir sûrenin isimleri, âyet sayısı, Mekkî ve Medenî oluşu, hangi

[43]Güven, *Konulu Tefsir Metodu*, 136; Demirci, *Konulu Tefsire Giriş*, 105.
[44]Güven, *Konulu Tefsir Metodu*, 140.

bağlam üzerinde indiğine dair sebeb-i nüzûl rivâyetleri, sûrenin faziletleri gibi tanıtıcı bilgilerdir. Konunun daha iyi anlaşılması için sûrede geçen temel kavramlar semantik açıdan analiz edilir. Bu giriş bilgileri verildikten sonra gelişme bölümüne geçilir. Gelişme bölümünde sûredeki ana ve alt başlıklar belirlenir, birbirine anlam bakımından benzer olan âyet ve konular, ana başlıkların altına toplanır. Bu konular başka sûrelerde geçen âyetler ve Hz. Peygamber'in hadisleriyle delillendirilebilir. Sonuç bölümünde ise konular ve anlatılan olaylar iyice analiz edildikten sonra temel hedefe ulaşılır.[45]

[45]Sure eksenli konulu tefsîrin araştırma yöntemleri için bk: Demirci, *Konulu Tefsire Giri* , s. 180-188

4. VERİ ANALİZİ VE BULGULAR

4. 1. Raʿd Sûresi Hakkında Genel Bilgiler

4. 1. 1. Sûrenin Metni ve Meali

المر تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ وَالَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ (١) اللَّهُ الَّذِي رَفَعَ السَّمَاوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُسَمًّى يُدَبِّرُ الْأَمْرَ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ بِلِقَاءِ رَبِّكُمْ تُوقِنُونَ (٢) وَهُوَ الَّذِي مَدَّ الْأَرْضَ وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْهَارًا وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ جَعَلَ فِيهَا زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ (٣) وَفِي الْأَرْضِ قِطَعٌ مُتَجَاوِرَاتٌ وَجَنَّاتٌ مِنْ أَعْنَابٍ وَزَرْعٌ وَنَخِيلٌ صِنْوَانٌ وَغَيْرُ صِنْوَانٍ يُسْقَى بِمَاءٍ وَاحِدٍ وَنُفَضِّلُ بَعْضَهَا عَلَى بَعْضٍ فِي الْأُكُلِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ (٤) وَإِنْ تَعْجَبْ فَعَجَبٌ قَوْلُهُمْ أَئِذَا كُنَّا تُرَابًا أَئِنَّا لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ وَأُولَئِكَ الْأَغْلَالُ فِي أَعْنَاقِهِمْ وَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ (٥) وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ وَقَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمُ الْمَثُلَاتُ وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ لِلنَّاسِ عَلَى ظُلْمِهِمْ وَإِنَّ رَبَّكَ لَشَدِيدُ الْعِقَابِ (٦) وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ إِنَّمَا أَنْتَ مُنْذِرٌ وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ (٧) اللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ أُنْثَى وَمَا تَغِيضُ الْأَرْحَامُ وَمَا تَزْدَادُ وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ (٨) عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْكَبِيرُ الْمُتَعَالِ (٩) سَوَاءٌ مِنْكُمْ مَنْ أَسَرَّ الْقَوْلَ وَمَنْ جَهَرَ بِهِ وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍ بِاللَّيْلِ وَسَارِبٌ بِالنَّهَارِ (١٠) لَهُ مُعَقِّبَاتٌ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ وَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِقَوْمٍ سُوءًا فَلَا مَرَدَّ لَهُ وَمَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَالٍ (١١) هُوَ الَّذِي يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنْشِئُ السَّحَابَ الثِّقَالَ (١٢) وَيُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ وَالْمَلَائِكَةُ مِنْ خِيفَتِهِ وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ فَيُصِيبُ بِهَا مَنْ يَشَاءُ وَهُمْ يُجَادِلُونَ فِي اللَّهِ وَهُوَ شَدِيدُ الْمِحَالِ (١٣) لَهُ دَعْوَةُ الْحَقِّ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَسْتَجِيبُونَ لَهُمْ بِشَيْءٍ إِلَّا كَبَاسِطِ كَفَّيْهِ إِلَى الْمَاءِ لِيَبْلُغَ فَاهُ وَمَا هُوَ بِبَالِغِهِ وَمَا دُعَاءُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ (١٤) وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَظِلَالُهُمْ بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ (١٥) قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلِ اللَّهُ قُلْ أَفَاتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ لَا يَمْلِكُونَ لِأَنْفُسِهِمْ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَى وَالْبَصِيرُ أَمْ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُمَاتُ وَالنُّورُ أَمْ جَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهِ فَتَشَابَهَ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ قُلِ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ (١٦) أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَالَتْ أَوْدِيَةٌ بِقَدَرِهَا فَاحْتَمَلَ السَّيْلُ زَبَدًا رَابِيًا وَمِمَّا يُوقِدُونَ عَلَيْهِ فِي النَّارِ ابْتِغَاءَ حِلْيَةٍ أَوْ مَتَاعٍ زَبَدٌ مِثْلُهُ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْحَقَّ وَالْبَاطِلَ فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَاءً وَأَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِي الْأَرْضِ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ (١٧) لِلَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمُ الْحُسْنَى وَالَّذِينَ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُ لَوْ أَنَّ لَهُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَافْتَدَوْا بِهِ أُولَئِكَ لَهُمْ سُوءُ الْحِسَابِ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمِهَادُ (١٨) أَفَمَنْ يَعْلَمُ أَنَّمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ كَمَنْ هُوَ أَعْمَى إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ (١٩) الَّذِينَ يُوفُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَلَا يَنْقُضُونَ الْمِيثَاقَ (٢٠) وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ وَيَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ (٢١) وَالَّذِينَ صَبَرُوا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً وَيَدْرَءُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ أُولَئِكَ لَهُمْ عُقْبَى الدَّارِ (٢٢) جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَالْمَلَائِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ

مِنْ كُلِّ بَابٍ (٢٣) سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ (٢٤) وَالَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَئِكَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ (٢٥) اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ وَفَرِحُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا مَتَاعٌ (٢٦) وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ قُلْ إِنَّ اللَّهَ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ أَنَابَ (٢٧) الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ (٢٨) الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ طُوبَى لَهُمْ وَحُسْنُ مَآبٍ (٢٩) كَذَلِكَ أَرْسَلْنَاكَ فِي أُمَّةٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهَا أُمَمٌ لِتَتْلُوَ عَلَيْهِمُ الَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَهُمْ يَكْفُرُونَ بِالرَّحْمَنِ قُلْ هُوَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ مَتَابِ (٣٠) وَلَوْ أَنَّ قُرْآنًا سُيِّرَتْ بِهِ الْجِبَالُ أَوْ قُطِّعَتْ بِهِ الْأَرْضُ أَوْ كُلِّمَ بِهِ الْمَوْتَى بَلْ لِلَّهِ الْأَمْرُ جَمِيعًا أَفَلَمْ يَيْئَسِ الَّذِينَ آمَنُوا أَنْ لَوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَهَدَى النَّاسَ جَمِيعًا وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا تُصِيبُهُمْ بِمَا صَنَعُوا قَارِعَةٌ أَوْ تَحُلُّ قَرِيبًا مِنْ دَارِهِمْ حَتَّى يَأْتِيَ وَعْدُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ (٣١) وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ فَأَمْلَيْتُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا ثُمَّ أَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ (٣٢) أَفَمَنْ هُوَ قَائِمٌ عَلَى كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ قُلْ سَمُّوهُمْ أَمْ تُنَبِّئُونَهُ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي الْأَرْضِ أَمْ بِظَاهِرٍ مِنَ الْقَوْلِ بَلْ زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مَكْرُهُمْ وَصُدُّوا عَنِ السَّبِيلِ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ (٣٣) لَهُمْ عَذَابٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَشَقُّ وَمَا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَاقٍ (٣٤)مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ أُكُلُهَا دَائِمٌ وَظِلُّهَا تِلْكَ عُقْبَى الَّذِينَ اتَّقَوْا وَعُقْبَى الْكَافِرِينَ النَّارُ (٣٥) وَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَفْرَحُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمِنَ الْأَحْزَابِ مَنْ يُنْكِرُ بَعْضَهُ قُلْ إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ وَلَا أُشْرِكَ بِهِ إِلَيْهِ أَدْعُو وَإِلَيْهِ مَآبِ (٣٦)وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ حُكْمًا عَرَبِيًّا وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَمَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا وَاقٍ (٣٧) وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ وَجَعَلْنَا لَهُمْ أَزْوَاجًا وَذُرِّيَّةً وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٌ (٣٨) يَمْحُوا اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثْبِتُ وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ (٣٩) وَإِنْ مَا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ وَعَلَيْنَا الْحِسَابُ (٤٠) أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا وَاللَّهُ يَحْكُمُ لَا مُعَقِّبَ لِحُكْمِهِ وَهُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ (٤١) وَقَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلِلَّهِ الْمَكْرُ جَمِيعًا يَعْلَمُ مَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ وَسَيَعْلَمُ الْكُفَّارُ لِمَنْ عُقْبَى الدَّارِ (٤٢) وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَسْتَ مُرْسَلًا قُلْ كَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ (٤٣)

1. Elif Lâm Mîm Râ. İşte bunlar Kitabın âyetleridir. Sana Rabbinden indirilen gerçektir. Fakat insanların çoğu inanmazlar.

2. Allah, gökleri gördüğünüz herhangi bir direk olmadan yükselten, sonra Arş'a kurulan, Güneş'i ve Ay'ı buyruğu altına alandır. Bunların hepsi belli bir vakte kadar akıp gitmektedir. O, her işi (hakkıyla) düzenler, yürütür, âyetleri ayrı ayrı açıklar ki Rabbinize kavuşacağınıza kesin olarak inanasınız.

3. O, yeri yayıp döşeyen, orada dağlar, nehirler meydana getiren, orada her türlü meyveden(erkekli-dişili) iki eş yaratandır. O, geceyi gündüze bürüyor. Şüphesiz bunlarda düşünen bir kavim için (Allah'ın varlığını gösteren) deliller vardır.

4. Yeryüzünde birbirine komşu kara parçaları, üzüm bağları, ekinler; bir kökten çıkan çok gövdeli ve tek gövdeli hurma ağaçları vardır ki hepsi aynı su ile sulanır. Ama biz ürünleri konusunda bir kısmını bir kısmına üstün kılıyoruz. Şüphesiz bunda aklını kullanan bir kavim için (Allah'ın varlığını gösteren) deliller vardır.

5. Eğer şaşacaksan, asıl şaşılacak olan onların, "Biz toprak olunca yeniden mi yaratılacak mışız?" demeleridir. İşte bunlar Rablerini inkâr edenlerdir. İşte onlar boyunlarına demir halka vurulanlardır ve işte onlar cehennemliklerdir. Onlar orada ebedi kalacaklardır.

6. Bir de senden, iyilikten önce kötülüğün acele gelmesini istiyorlar. Oysa onlardan önce ibret alınacak birçok azap gelip geçmiştir. Şüphesiz Rabbin, insanların zulümlerine rağmen bağışlama sahibidir. Bununla beraber Rabbinin azabı pek şiddetlidir.

7. İnkâr edenler, " Ona Rabbinden bir mucize indirilseydi ya!" diyorlar. Sen ancak bir uyarıcısın. Her kavim için de bir yol gösteren vardır.

8. 9. 10. Allah, her dişinin neye gebe olduğunu, rahimlerin artırdığı şeyi ve eksilttiği şeyi bilir. Her şey onun katında bir ölçü iledir. O, gaybı da görünen âlemi de bilendir. Çok büyüktür, çok yücedir.(O'na göre) içinizden sözü gizleyen ile açığa vuran, geceleyin gizlenenle gündüz ortaya çıkan eşittir.

11. İnsanın önünden ve ardından takip eden melekler vardır. Allah'ın emriyle onu korurlar. Şüphesiz ki bir kavim kendi durumunu değiştirmedikçe Allah onların durumunu değiştirmez. Allah, bir kavme kötülük diledi mi artık o geri çevrilemez. Onlar için Allah'tan başka yardımcı da yoktur.

12. 13. O, korku ve ümit vermek için size şimşeği gösterendir, yağmur yüklü bulutları meydana getirendir. Gök gürültüsü O'na hamdederek tespih eder. Melekler de O'nun korkusundan tespih ederler. O, yıldırımlar gönderir de onlarla

dilediğini çarpar. Onlar ise Allah hakkında mücadele ediyorlar. Hâlbuki O, azabı çok şiddetli olandır.

14. Gerçek dua ancak O'nadır. O'ndan başka yalvardıkları ise onların isteklerine ancak ağzına ulaşamayacağı halde, ulaşsın diye avuçlarını suya uzatan kimsenin isteğine suyun cevap verdiği kadar cevap verirler. Kâfirlerin duası daima boşa çıkar.

15. Göklerde ve yerde kim varsa ister istemez kendileri de gölgeleri de sabah akşam Allah'a boyun eğer.

16. De ki: "Göklerin ve yerin Rabbi kimdir?" "Allah'tır" de. De ki "O'nu bırakıp da kendilerine (bile) bir faydası ve zararı olmayan dostlar (mabutlar) mı edindiniz?" De ki "Kör ile gören bir olur mu? Ya da karanlıklarla aydınlık bir olur mu? Yoksa Allah'a, O'nun yarattığı gibi yaratan ortaklar buldular da bu yaratma ile Allah'ın yaratması onlara göre birbirine mi benzedi?" De ki: "Her şeyin yaratıcısı Allah'tır. O, birdir, mutlak hakimiyet sahibidir."

17. O, gökten su indirdi de dereler kendi ölçülerince dolup aktı ve sel üste çıkan köpüğü aldı götürdü. Süs eşyası veya yararlanılacak bir şey elde etmek için ateşte erittikleri şeylerden de böyle köpük olur. İşte Allah, hak ile batıla böyle misal getirir. Köpüğe gelince sönüp gider. İnsanlara yararlı olan ise yerde kalır. İşte Allah böyle misaller verir.

18. Rablerinin emrine uyanlar için mükâfatın en güzeli vardır. O'na uymayanlar ise yeryüzünde olan her şey ve onun yanında bir katı daha kendilerinin olsa kurtulmak için hepsini kurtuluş fidyesi olarak verirlerdi. İşte hesabın kötüsü bunlar içindir. Varacakları yer de cehennemdir. O ne kötü bir yataktır!

19. 20. 21. 22. Rabbinden sana indirilenin gerçek olduğunu bilen kimse, (onu bilemeyen) kör gibi olur mu? (Bunu) ancak akıl sahipleri anlar. Onlar, Allah'a verdikleri sözü yerine getiren ve sözleşmeyi bozmayanlardır. Onlar, Allah'ın riâyet edilmesini emrettiği haklara riâyet eden, Rablerine saygı besleyen ve kötü hesaptan korkanlardır. Onlar, Rablerinin rızasına ermek için sabreden, namazı dosdoğru kılan, kendilerine verdiğimiz rızıklardan gizli olarak ve açıktan Allah

için harcayan ve kötülüğü iyilikle ortadan kaldıranlardır. İşte bunlar için dünya yurdunun iyi sonucu vardır.

23. 24. Bu sonuçta Adn cennetleridir. Atalarından, eşlerinden ve çocuklarından iyi olanlarla beraber oraya girerler. Melekler de her bir kapıdan yanlarına girerler (ve şöyle derler): "Sabretmenize karşılık selam sizlere. Dünya yurdunun sonucu (olan cennet) ne güzeldir!"

25. 26. Allah'a verdikleri sözü, pekiştirilmesinden sonra bozanlar, Allah'ın korunmasını emrettiği şeyleri (akrabalık bağlarını) koparanlar ve yeryüzünde fesat çıkaranlar var ya; işte lânet onlara, yurdun kötüsü (cehennem) de onlaradır. Allah rızkı dilediğine bol verir, (dilediğine) de kısar. Onlar ise dünya hayatı ile sevinmektedirler. Halbuki dünya hayatı, ahiretin yanında çok az bir yararlanmadan ibarettir.

27. 28. İnkar edenler diyorlar ki: "Ona (Muhammed'e) Rabbinden bir mucize indirilseydi ya!" De ki: "Şüphesiz Allah dilediğini saptırır, kendisine yöneleni de doğru yola eriştirir." Onlar, inananlar, kalpleri Allah'ı anmakla huzura kavuşanlardır. Biliniz ki kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur.

29. İnanan ve salih amel işleyenler için, mutluluk ve güzel bir dönüş yeri vardır.

30. (Ey Muhammed!) Böylece seni, kendilerinden önce nice ümmetlerin geçmiş olduğu bir ümmete gönderdik ki onlar Rahman'ı inkâr ederken sana vahyettiğimizi kendilerine okuyasın. De ki: "O, benim Rabbimdir. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Ben yalnız O'na tevekkül ettim, dönüşüm de yalnız O'nadır."

31. Kendisiyle dağların yürütüleceği veya yeryüzünün parçalanacağı ya da ölülerin konuşturulacağı bir Kur'ân olacak olsaydı (o yine bu kitap olurdu). Fakat bütün emir yalnız Allah'ındır. İman edenler anlamadılar mı ki Allah dileseydi bütün insanları doğru yola eriştirirdi. Allah'ın sözü yerine gelinceye kadar inkâr edenlere yaptıkları işler sebebiyle devamlı olarak ya büyük bir felaket gelecek veya o felaket yurtlarının yakınına inecektir. Şüphesiz Allah verdiği sözden dönmez.

32. Andolsun, senden önce de nice peygamberler alaya alındı da ben inkâr edenlere bir süre(mühlet) verdim, sonra da onları yakalayıverdim. Benim cezalandırmam nasılmış!

33. Herkesin kazandığını görüp gözeten Allah inkâr edilir mi? Halbuki onlar, Allah'a ortaklar koştular. De ki: "Onların isimlerini açıklayın. Yoksa siz (bununla) O'na yeryüzünde bilmediği bir şeyi mi haber vermiş olacaksınız yoksa boş söz mü etmiş olacaksınız?" Hayır inkâr edenlere hileleri güzel gösterildi ve onlar doğru yoldan saptırıldılar. Allah kimi saptırırsa artık onu doğru yola iletecek yoktur.

34. Onlar için dünya hayatında bir azap vardır; ahiret azabı ise elbette daha çetindir, onları Allah'a karşı koruyacak kimse de yoktur.

35. Allah'a karşı gelmekten sakınanlara vadolunan cennetin durumu şudur: Onun içinden ırmaklar akar, yemişleri ve gölgeleri devamlıdır. İşte bu Allah'a karşı gelmekten sakınanların sonudur. İnkâr edenlerin sonu ise ateştir.

36. Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler, sana indirilen Kur'ân ile sevinirler. Fakat (senin aleyhinde olan) gruplardan, onun bir kısmını inkâr edenler de vardır. De ki: "Ben ancak Allah'a kulluk etmek ve O'na ortak koşmamakla emrolundum. Ben yalnız O'na çağırıyorum ve dönüşümde yalnız O'nadır.

37. Böylece biz onu(Kur'ân'ı) Arapça bir hüküm olarak indirdik. Sana gelen bu ilimden sonra eğer sen onların heva ve heveslerine uyarsan, Allah tarafından senin için ne bir dost vardır ne de bir koruyucu.

38. Andolsun, senden önce de peygamberler gönderdik. Onlara da eşler ve çocuklar verdik. Allah'ın izni olmadan hiçbir peygamber bir mucize getiremez. Her ecelin(vadenin) bir yazısı vardır.

39. Allah dilediğini siler, dilediğini de sabit kılıp bırakır. Ana kitap(Levh-i Mahfûz) O'nun yanındadır.

40. Onlara vadettiğimiz azabın bir kısmını sana göstersek de (göstermeden) senin ruhunu alsak da senin görevin sadece tebliğ etmektir. Hesap görmek ise bize aittir.

41. Onlar, bizim yeryüzüne (kudretimizle) gelip onu etrafından eksilttiğimizi görmediler mi? Allah hükmeder. O'nun hükmünü bozacak hiçbir kimse yoktur. O, hesabı çabuk görendir.

42. Onlardan öncekiler de tuzak kurmuşlardı. Bütün tuzaklar Allah'a aittir. O, her nefsin kazandığını bilir. İnkar edenler de dünya yurdunun sonunun kime ait olduğunu bileceklerdir.

43. İnkâr edenler, "Sen peygamber değilsin." diyorlar. De ki: "Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah ve bir de yanında kitap bilgisi bulunanlar yeter.

4. 1. 2. Sûrenin İsmi, Âyet Sayısı ve Mushaftaki Sıralaması

Çalışmasını yaptığımız bu sûre, ismini, 13. âyet-i kerimesinde geçen "الرعد" (er-Raʿd) kelimesinden almıştır. Bu kelime, Kur'ân-ı Kerim'de, er-Raʿd sûresinin 13. âyeti ve Bakara sûresinin 19. âyetinde olmak üzere sadece iki yerde geçmektedir. Her iki sûrede de "gök gürültüsü" anlamına gelir. Ayrıca bu sûre, tespit ettiğimiz kadarıyla sahabe döneminden günümüze kadar sadece bu isimle anılmıştır.[46]

Raʿd sûresi, Kufî dil mektebine göre 43 âyetten, Medine dil mektebine göre 44, Basra'ya göre 45 ve Şam ekolüne göre ise 47 âyetten oluşur. Kelime sayısı 855, harf sayısı 3506'dır. Fasılası, ن, ب, د, ر, ل, ع, ق harfleridir. Mushaftaki sıralaması, Yusuf sûresinden sonra İbrahim sûresinden önce olmak üzere 13. sıradadır.[47]

4. 1. 3. Sûrenin Nüzul Yeri ve Zamanı

Raʿd sûresinin Mekkî bir sûre mi yoksa Medenî bir sûre mi olduğuna dair birbirinden farklı oldukça fazla rivayet nakledilmiştir. Sûrenin iniş yeri ile ilgili bu rivayetleri dört başlık altında toplamak mümkündür:

---

[46] Muhammed Tahir İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr* (Tunus: Daru'l Tunusî, 1984), 13/75.

[47] Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l beyân an tefsiri'l Kur'ân* (Cidde: Daru'l Tefsir, 2015), 15/199; Ebü's-Senâ Şihâbüddîn el-Âlûsî, *Rûḥu'l-meʿânî fî tefsîri'l-Ḳurʾâni'l-ʿaẓîm* (Beyrut: Daru'l Kutubu'l İlmiyye, 1994), 7/80; Muhammed Hamdi Yazır Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2016), 5/278.

1. Sûrenin tamamen Mekkî olduğunu bildiren rivayetler:
    - Hasan, İkrime (ö.105/723), Atâ (ö.114/732) ve Cabîr'in (ö.93/711-12) görüşüne göre bu sûre Mekki'dir. Yine Said bin Cübeyr'e (ö.94/713) göre bu sûre Mekki'dir.[48]
    - Nehhâs'ın (ö.338/950), İbn Abbas'tan (ö.68/687-88) aldığı bir rivayete göre bu sûre Mekki'dir.[49]
2. Sûrenin tamamen Medenî olduğunu bildiren rivayetler:
    - el-Kelbî ve Mukatil'e (ö.150/767) göre bu sûre Medenî'dir.[50]
    - Ebu Şeyh ve Merdeve'ye göre bu sûre Medenî'dir.[51]
    - Beyzavî'ye (ö.685/1286) göre sûre Medenî'dir. Ancak Beyzavî, bu sûrenin Mekkî olduğunu söyleyenlerin de var olduğu bilgisini aktarmıştır.[52]
    - Muhammed es-Sabunî (ö.2021) Raʿd sûresinin muhtevasına bakarak bu sûrenin Medenî olduğuna kanaat getirmiştir.[53]
3. Sûrenin Mekkî olduğunu söylemekle beraber içerisinde Medenî âyetlerin olduğunu söyleyen rivayetler:
    - Semerkandî (ö.373/983), Razî (ö.606/1210) ve Begavî'ye (ö.516/1122) göre وَلا يَزالُ الَّذِينَ كَفَرُوا "*…inkâr edenlere yaptıkları işler sebebiyle…*"[54] ve وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتابِ "*... ve bir de yanında kitap bilgisi bulunanlar…*" [55] âyetleri hariç bütün sûre Mekkî'dir.[56]
    - el-Kadı Ebu Muhammed ve Nakkaş'a (ö.351/962) göre Raʿd sûresinin 31. âyetinde yer alan وَلا يَزالُ الَّذِينَ كَفَرُوا تُصِيبُهُمْ بِما صَنَعُوا قارِعَةٌ أَوْ تَحُلُّ قَرِيباً مِنْ دارِهِمْ kısmı ile aynı sûrenin 43. âyetinin وَمَنْ

[48] Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmiu li- ahkâmi'l-Kur'ân*, (Mısır: Daru'l Kutubi'l Mısriyye, 1964), 9/278; Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed eş-Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr* (Dimaşk-Beyrut: Daru İbni Kesîr, 1993), 3/76.
[49] Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, 3/76.
[50] Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 9/278.
[51] Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, 3/76.
[52] Kâdı Beyzâvî, *Envâru't Tenzîl ve Esrarü't Te'vil*, (Beyrut: Daru'l İhya, 1997) , 3/180.
[53] Muhammed el-Sâbunî, *Safvetu't tefasir* (İstanbul: İsmailağa Yayınevi, 2020), 2/103.
[54] er-Raʿd 13/31.
[55] er-Raʿd 13/43.
[56] Ebü'l-Leys İmâmü'l-hüdâ Nasr b. Muhammed es-Semerkandî, *Bahru'l-ulûm* (Beyrut: Daru'l Kutubu'l İlmiyye, 1993), 2/181; Fahruddîn er-Razî, *Mefâtihu'l-gayb*, (Beyrut: Daru'l İhya, 1999), 18/524; Ebû Muhammed el-Ferrâ' el-Begavî, *Meâlimü't tenzil* (Daru'l Tayyibe, 1997), 4/288.

عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتابِ bu kısmı hariç bütün sûre Mekki'dir. Yine Mehdavî ve Zehravî'nin Katâde'den (ö.117/735) aldığı bir rivayete göre sûrenin 31. âyetinin وَلا يَزالُ الَّذِينَ كَفَرُوا bu kısmı hariç Raʿd sûresi Mekke'de nazil olmuştur.[57]

4. Sûrenin Medenî olduğunu söylemekle beraber içerisinde Mekkî âyetlerin olduğunu söyleyen rivayetler:
    - Ebubekr el Esamm'a (ö.200/816) göre 31. âyetin وَلَوْ أَنَّ قُرْآناً سُيِّرَتْ بِهِ الْجِبالُ "*Kendisiyle dağların yürütüleceği veya yeryüzünün parçalanacağı…*" bu kısmı hariç sûrenin tamamı icma ile Medenî kabul edilmiştir. Katâde'nin bir başka görüşüne göre yine 31. âyetin وَلَوْ أَنَّ قُرْآناً سُيِّرَتْ kısmı hariç Raʿd sûresi Medenî'dir.[58]

Yukarıdaki rivayetler göz önünde bulunduğunda, Raʿd sûresinin daha çok Mekkî bir sûre olduğu, ancak bazı âyetlerinin de Medenî olduğu rivayetleri ağırlık kazanmaktadır. Fakat tek başına bu rivayetlere bakarak sûrenin nerede nazil olduğunu tespit etmek zordur. Bu rivayetlerin yanı sıra, bir sûrenin Mekkî veya Medenî olduğunu belirleyen temel ölçütlerle beraber değerlendirmek daha isabetli olacaktır.[59] Söz gelimi Raʿd sûresinin hurûf-ı mukattaa ile başlaması, içerisinde secde âyeti bulunması, muhteva olarak ilk dönem konuları arasında yer alan Allah'ın birliği, nübüvvet, öldükten sonra diriliş, kâfirlerin akıbeti ve geçmiş

---

[57] Ebû Muhammed el-Endelüsî İbn Atiyye, *el-Muharrerü'l-vecîz* (Beyrut: Daru'l Kutubu'l İlmiyye, 2001), 3/290.

[58] İbn Atiyye, *el-Muharrerü'l-vecîz*, 3/290; Razî, *Mefâtihu'l-gayb*, 18/524.

[59] Mekkî veya Medenî sûrelerin ölçütleri kısaca şu şekildedir:

Mekkî sûrelerin alametleri:

1) Ey insanlar veya Ey Ademoğulları hitabıyla başlayan sûreler genel olarak Mekkîdir.
2) el-Bakara hariç peygamberlerin ve geçmiş ümmetlerin kıssalarından bahseden sûreler Mekkidir.
3) el-Bakara hariç Hz.Adem ve İblis kıssasından bahseden sûreler Mekkîdir.
4) İçinde secde âyeti bulunan sûreler Mekkîdir.
5) el-Bakara ve Âl-i İmran hariç, başlarında hece harfleri bulunan sûreler Mekkîdir.
6) Kur'ân'ın 15 sûresinde 33 defa geçen "kella" lafzının bulunduğu sûreler Mekkidir.

Medenî sûrelerin alametleri:

1) Ey iman edenler hitabıyla başlayan sûreler genel olarak Medenîdir.
2) Farzlar ve cezaların bahsedildiği sûreler genel olarak Medenîdir.
3) el-Ankebût hariç münafıklardan bahseden sûreler Medenîdir. (B.k. Süyutî, *el-İtkân*, 1/68-70.)

ümmetlere atıfta bulunması gibi konuları barındırması itibariyle Mekkî bir sûre olduğu söylenilebilir.

Raʿd sûresinin ne zaman nazil olduğuyla ilgili tefsir kaynaklarında fazla bilgi yoktur. Ancak bazı müfessirler, bu sûrenin indiği mekandan yola çıkarak çeşitli çıkarımlarda bulunmuşlardır. Örneğin Mevdûdî (ö.1979) bu konuyu şöyle dile getirmiştir:

> 27-31. ile 34-48. âyetler bizzat göstermektedir ki, bu sure Resulullah'ın (s.a) Mekke'deki görevinin son döneminde, Yunus ve Hud surelerinin nazil olduğu aynı dönemde vahyedilmiştir. Âyetlerin zikrediliş tarzı, Resulullah'ın (s.a) mesajı iletmeye başlamasından o yana uzun bir zamanın geçtiğini göstermektedir. Bir yandan düşmanları onu ve risaletini yenilgiye uğratmak için farklı araçlara başvururken öbür yandan ona inananlar müşrikleri doğru yola getirebilecek bir mucizenin gösterilmesini istemektedir.
>
> Allah, cevap olarak inananlara şu gerçeği vurgular; O'nun insanlara hidayet etme yolu bu değildir. Bu yüzden inananlar morallerini bozmamalıdır. Zira Allah'ın inanmayanlara uzatacağı ip, kendilerini asmaya yetecek denli uzun olacaktır. Yoksa Allah, ölüleri mezarlarından çıkarıp konuşturacağı mucizeler gösterebilir (âyet,31). Ne var ki inatçı insanlar yine bir mazeret getirip meseleyi geçiştirmek isterler. İşte bu çok açık delil, surenin, Resulullah'ın (s.a) Mekke'deki son döneminde vahyedildiğini açıkça ispat etmektedir.[60]

Hülasa, biz bütün bu veriler ışığında Raʿd sûresinin ilgili rivayetlerin genelinin Mekkî bir sûre olduğunu göstermesi ve gerek dil ve üslup özelliklerinin gerek ihtiva ettiği konular itibariyle Mekke döneminin sonlarında nazil olduğunu söyleyebiliriz.

4. 1. 4. Sûrenin Önceki Sûre ile Münasebeti

Raʿd sûresinin mushaf sırasına göre kendisinden önceki sûre olan Yusuf sûresi ile münasebetini şu şekilde değerlendirmek mümkündür.

[60] Ebu'l A'la Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'ân,* çev. Muhammed Han Kayani vd. (İstanbul: İnsan Yayınları, 2005), 2/503.

Raʿd sûresinde geçen bazı âyet-i kerimeler, Yusuf sûresinin sonlarında geçen bazı âyetlerin tafsilatı niteliğindedir. İlk olarak Yusuf sûresinin 105. âyetinde, göklerde ve yerde nice deliller olduğundan bahsediliyor. Bu âyette geçen gökler ibaresi, Raʿd sûresinin 2. âyetinde ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır: "*Allah, gökleri gördüğünüz herhangi bir direk olmadan yükselten, sonra Arş'a kurulan, Güneş'i ve Ay'ı buyruğu altına alandır. Bunların hepsi belli bir vakte kadar akıp gitmektedir…*" Yine Yusuf sûresinin aynı âyetinde geçen yer ifadesi de Raʿd sûresinin 3. âyetinde açıklanmıştır: "*O, yeri yayıp döşeyen, orada dağlar, nehirler meydana getiren, orada her türlü meyveden(erkekli-dişili) iki eş yaratandır…"* İkinci olarak, "*Onların çoğu Allah'a ortak koşmadan inanmazlar.*" [61] âyeti, " …*fakat insanların çoğu inanmazlar.*" [62] âyeti ile özdeşleşmiş olup burada, Mekkeli müşriklerin hiçbir şekilde tevhid inancına yanaşmadıklarını, her iki sûrenin âyetleriyle müşahede etmekteyiz. Üçüncü olarak ise Allah (c.c.), Yusuf sûresinin 107. âyetinde müşriklerin alaya aldığı azabın bir gün ansızın başlarına geleceğini bildiriyor. Müşriklerin azaba müstahak olmalarındaki gerekçeyi de Raʿd sûresinin 31. âyetiyle anlamak mümkündür: "*Allah'ın sözü yerine gelinceye kadar, inkâr edenlere yaptıkları işler sebebiyle devamlı olarak ya büyük bir felaket gelecek veya o felaket yurtlarının yakınına inecektir. Şüphesiz Allah verdiği sözden dönmez."* [63]

4. 1. 5. Sûrenin Sonraki Sûre ile Münasebeti

Raʿd sûresinin önceki sûreyle münasebeti olduğu gibi kendisinden sonra gelen İbrahim sûresiyle de münasebeti vardır. Örnek olarak Raʿd sûresi 32. âyette şöyle buyrulur: "*Andolsun, senden önce de nice peygamberler alaya alındı da ben inkâr edenlere bir süre(mühlet) verdim, sonra da onları yakalayıverdim. Benim cezalandırmam nasılmış!"* Bu âyet-i kerimede dört konu ön plana çıkmaktadır. Bunlar alay edilen peygamberler, alay edenler, alay etme konusu ve Allah'ın inkârcıları yakalayıvermesidir. Bu konular, İbrahim sûresinin 9. ve 16. âyetleri arasında tafsilatlı bir şekilde açıklanmaktadır.

---

[61] Yûsuf 12/106.
[62] er-Raʿd 13/1.
[63] Ebu Ca'fer Ahmed b. İbrahim es-Sekafî, *El-Burhân fi tenasubi suveri'l Kur'ân* (Mağrib: Vizaretu'l Evkaf ve Şuuni'l İslamiyye, 1990), 231-232; Burhanuddin İbrahim b. Ömer el-Bikaî, *Nazmu'd-Durer fi tenasubi'l ây ve suver* (Kahire: Daru'l Kitabi'l İslamiyye, ts.), 10/264-268.

Alay edilen peygamberler; Bu konuda İbrâhîm sûresinin 9. âyeti okunduğu zaman Raʿd sûresinin 32. âyetinde bahsi geçen ve kavimleri tarafından alaya alınan peygamberler anlaşılır. Bunlar Hz. Nûh (a.s.), Hz. Hûd (a.s.) ve Hz. Salih'tir (a.s.). **Alay edenler ve alayın konusu:** İbrâhîm sûresinin mezkûr âyetleri okunduğu zaman alay edenlerin peygamberlerini inkâr eden kâfirler olduğu anlaşılıyor.[64] Alay etme konusu ise inkârcıların peygamberlerine karşı öfke duyması, ilahi mesajdan şüphe duyup inkâr etmeleri,[65] peygamberin bir beşer olduğunu öne sürmeleri[66] ve peygamberlerini tehdit etmek[67] şeklinde olduğudur. **Allah'ın inkârcıları yakalayıvermesi:** Son olarak da Allah'ın zalimleri mutlaka helak edeceği ve iman edenleri onların yerine bırakacağı açıklanıyor.[68] Bu örneklerden yola çıkarak İbrahim sûresindeki mezkûr âyetlerin önceki sûre olan Raʿd sûresine ilave olduğu anlaşılmaktadır.[69]

4. 1. 6. Sûrenin Önemi ve Fazileti

Bazı müfessirler, Raʿd sûresinin fazileti ile ilgili şöyle bir nakilde bulunmuşlardır: "Her kim Raʿd sûresini okursa kıyamete kadar geçen ve gelecek olan her bulut ağırlığınca kendisine on sevap yazılır, kıyamet günü de Allah'a verdiği sözü tastamam yerine getirmiş biri olarak diriltilir."[70] Kur'ân sûrelerinin faziletiyle ilgili aktarılan birçok rivayet, hadis âlimlerinin ekseriyatına göre mevzu haber olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla sûrelerin fazileti ile ilgili buna benzer rivayetleri ihtiyatla karşılamak gerekir.

[64] İbrâhîm 14/9, 13.
[65] İbrâhîm 14/9.
[66] İbrâhîm 14/10.
[67] İbrahîm 14/13.
[68] İbrâhîm 14/13,14.
[69] Ebü'l-Fazl Celâlüddîn es-Süyutî, *Tenâsuku'd-Dürer fî tenâsubi's-suver* (Beyrut: Daru'l Kutubu'l İlmiyye, 1986), 96.
[70] Ebu'l-Kāsım Cârullah ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf,* (Beyrut: Daru'l Kitabi'l Arabi, 1986), 2/536; Kâdı Beyzâvî, *Envâru't-tenzîl*, 3/191.

4. 1. 7. Sûrede Geçen Bazı Kelimelerin Tahlili

1) **(المر):** (1.âyet) Hurûf-ı mukattaa harflerinin anlamlarıyla ilgili alimler çok farklı görüşler öne sürmüşlerdir. Bu görüşlerin en yaygın olanları özetle şu şekildedir:[71]

- Bu harfler, Kur'ân'ın veya sûrelerin isimleridir.
- Yapılan bir değerlendirmeye göre sûreler okunmaya başlandığı zaman bu harfler ile sûreye giriş yapılır. Kısaca bu harfler sûrelerin girişi mahiyetindedir.
- Bu harfler, Allah'ın ism-i Aʿzamıdır.
- Bu harfler, Yüce Allah'ın kendileriyle yemin ettiği isimlerdendir.
- İbn Abbas'ın nakletmiş olduğuna göre bu harfler, "Ben Allah'ım! Bilirim ve görürüm." gibi anlamlara gelir.
- Bu harflerin Allah'ın Yüce isimlerinin kısaltılması olduğu da rivayet ediliyor.
- Bu harfler, bir sûrenin başlangıcını ve sonunu gösteren alametlerdir.
- Son olarak bu harfler, Kur'ân'ın sesini bastırmaya çalışan müşriklerin dikkatini çekmeye yönelik ifadelerdir.

Raʿd sûresinde geçen bu huruf-ı mukattaa harfinin yorumuyla ilgili incelediğimiz kadarıyla tefsirlerin çoğunda İbn Abbas'tan gelen "Ben Allah'ım, görürüm." rivayeti tercih edilmiştir.[72]

2) **(اية):** (1.âyet) Sözcükte "gerçekliği açık olan alâmet, delil, işaret, ibret[73] gibi anlamlara gelen bu kelime, Raʿd sûresinde tekil ve çoğul olmak üzere toplamda yedi kere geçmektedir. Burada Kur'ân'ın hükümlerini bildiren

[71] Hurûf-ı mukataa ile ilgili bütün görüşlerin değerlendirmesi için b. k. Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 1/205-224; İbn Ebû Hâtim, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm* (Suudi Arabistan: Mektebetu Nizar, 1997), 1/32-33; Razî, *Mefâtihu'l-gayb*, 1/249-258; Ebü'l-Fazl Celâlüddîn es-Süyutî, *ed-Dürrü'l-mensûr* (Kahire: Dirasâtu'l Arabiyeti'l İslamiye, 2003), 1/118-127.
[72] Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 16/320; İbn Ebû Hâtim, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 7/2215; Semerkandî, *Bahru'l-ulûm*, 2/215; Razî, *Mefâtihu'l-gayb*, 18/524.
[73] İsfahânî, *Müfredât*, "eyy", 101; Fîrûzâbâdî, *Kâmûsu'l muhît*, "eyy", 87.

cümleler,[74] Allah'ın sınırsız kudretini gösteren deliller[75] ve Allah (c.c.) tarafından gönderilen bir mucize[76] gibi muhtelif anlamlara gelir.

3) **(الكتاب):** (1.âyet) Burada geçen el-kitab lafzı "Kur'ân'ı Kerim'e" delalet etmektedir.[77]

4) **(أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ)** (1.âyet) Raʿd sûresinin Mekke'de nazil olduğu dikkate alındığında bu âyette yer alan "insanların çoğu" tamlaması, "Mekke halkının müşrik çoğunluğu" anlamına gelir. İbn Abbas'a isnad edilen bir habere göre de buradaki anlama paralel olarak "Mekke ehli" şeklinde yorumlanmıştır.[78]

5)(**بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا)** (2.âyet) Bu âyet hakkında iki farklı yorum yapılmıştır. Yapılan birinci yoruma göre (تَرَوْنَهَا) kelimesi, (عَمَدٍ)*direkler* kelimesinin sıfatı olup "görebileceğiniz direkler olmaksızın" anlamına gelir. Zemahşerî (ö.538/1144) ise Übey b. Kaʿb'ın (ö.33/654) kıraatin de (تَرَوْنَهَا) kavlini, (ترونه) *teravnehu* şeklinde okuduğunu ve bunu desteklediğini aktarmaktadır. Ayrıca Razî, Hasan el-Basrî'nin, bu âyet-i kerime de takdim-tehir bulunmuş olup " O, gökleri yükseltendir. Siz de, o gökleri, direksiz olarak görürsünüz." manasını verdiğini aktarmaktadır. Bu takdirde göklerin direkler aracılığı ile ayakta tutulduğu ancak bu direklerin insanlar tarafından görülmediği anlamı ortaya çıkar. Yapılan diğer yoruma göre (تَرَوْنَهَا) kelimesi, kendinden önceki (عَمَدٍ) kelimesinin halîdir. Bu şekilde "göklerin direksiz olarak yükseldiği" anlamı ortaya çıkar. İlk dönem müfessirlerinden Katâde ve İyas b. Muaviye de (ö.122/740) "Allah, gördüğünüz gibi gökleri herhangi bir direk olmadan yükseltmiş." anlamını tercih etmiştir.[79]

6) **(ثُمَّ ٱسْتَوَىٰ عَلَى ٱلْعَرْشِ)** (2.âyet) "Allah'ın arşa istiva etmesi" konusu ile ilgili kaynaklarda çok büyük tartışmalar yürütülmüştür. Ayrıca çalışmamızın kapsamı dışında olduğu için burada fazla ayrıntıya girmeyi uygun bulmuyoruz. Sadece çalışmamızın daha iyi anlaşılması için gerekli olan anlamı vermekle

[74] er-Raʿd 13/1.
[75] er-Raʿd 13/2,3,4.
[76] er-Raʿd 13/7,27,38.
[77] Taberî, *Câmiu'l Beyân*, 16/321.
[78] Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i kebîr*, (Beyrut: Daru'l İhya, 2002), 2/366; Ebü'l-Ferec İbnü'l Cevzî, *Zâdü'l-mesîr fî ʿilmi't-tefsîr* (Beyrut: Daru'l Kutubu'l Arabiyye, 2001), 2/480.
[79] Zemahşerî, *Keşşâf*, 2/512; Razî, *Mefâtihu'l-gayb*, 18/525-526; Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 9/278; Endelüsî, *Bahru'l muhît*, 5/461.

yetineceğiz. Buna göre buradaki anlam, Allah'ın kâinattaki mutlak hükümdarlığı, yaratmış olduğu bütün varlıklar üzerindeki sonsuz hâkimiyeti gibi anlamlara gelir.[80]

7) (**وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ**) (6.âyet) Kâfirlerin "iyilikten önce kötülüğü istemeleri" mealinde yer alan hasene(iyilik) kavramı, Allah'ın azabı ertelemesi, kâfirlere mühlet vermesi, O'nun af ve mağfireti anlamında iken seyyie(kötülük) kavramı ise azaptır. Aynı âyet-i kerime de yer alan (ٱلْمَثُلَٰتُ) mesulat kelimesi ise geçmiş inkârcı ümmetlerin başından geçen azap ve helaktir.[81]

8) **(مُعَقِّبَٰتٌ)** (11.âyet) İnsanın önünden ve ardından takip eden melekler olarak tercüme edilen bu kelime, hafaza melekleri veya yazıcı melekler olarak rivayet edilir.[82]

9) **(طَوْعًا وَكَرْهًا)** (15.âyet) Bu deyim ister istemez, zorunlu anlamına gelen bir kalıp ifadedir. Kur'ân-ı Kerîm'de, Âl-i İmrân sûresinin 83. âyetinde, "*Göklerdeki ve yerdeki herkes (ister istemez) O'na boyun eğmişken…"* şeklinde geçerken Fussilet sûresinin 11. âyetinde ise *"Sonra duman halinde bulunan göğe yöneldi; ona ve yeryüzüne, (isteyerek ve istemeyerek) gelin dedi…"* şeklinde geçmektedir.[83]

10) (**نَفْعًا وَلَا ضَرًّا**) (16.âyet) Bu deyim ne fayda ne zarar… anlamına gelir. Kur'ân'da bu anlama matuf pek çok ifade yer almaktadır. Örneğin Aʿraf sûresinin 188. âyetinde Allah'ın izni olmaksızın hiçbir beşerin kendisine ne fayda ne de zarar verebileceği şeklinde bir anlam belirtilmiştir.[84]

11) (ٱلْحُسْنَىٰٓ) (18.âyet) Sûrenin bu âyetinde yer alan mükâfat(el-hüsna) kelimesi, "cennet" olarak tefsir edilmiştir.[85]

---

[80] Bu konuda b. k. Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vili'l-Kur'ân*, 1/428-437; Matûridî, *Te'vîlâtu'l Kur'ân*, 4/443-455.
[81] Razî, *Mefâtihu'l-gayb*, 19/11-12.
[82] İbn Ebû Hâtim, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 7/2230.
[83] İsfahânî, *Müfredât*, "tva", 529.
[84] İsfahânî, *Müfredât*, "nfa", 819.
[85] Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 16/416.

12) **(طُوبَىٰ)** (29.âyet) İman edip salih amel işleyenlere "tûbâ" vardır. Âyette geçen "tûbâ" kelimesinin anlamına yönelik âlimlerin üç farklı gürüşü vardır. Birinci görüşe göre tûbâ, cennet demektir. İkinci görüşe göre tûbâ kelimesi, cennette bulunan büyük bir ağaç olup müminler için gölgelik olacaktır. Üçüncü görüşe göre ise bu kavram, "ne mutlu, müjdeler olsun, gözün aydın olsun, sevinç, hayır ve ikram" gibi anlamlara gelir. Fahreddîn er-Razî'ye göre, bu kelimeye verilen görüşlerin anlamları temelde bir olup genel olarak onların en güzel şeylere nail olacakları anlamına gelir.[86]

13) **(لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٌ)** (38.âyet) "Her ecelin (vadenin) bir yazısı vardır." olarak tercüme edilen bu tamlama, belirlenmiş ilahi bir hüküm veya Allah'ın emirlerinin gerçekleşmesi için belirlenmiş olan süre olarak yorumlanabilir.[87]

14) **(أُمُّ ٱلْكِتَٰبِ)** (39.âyet) Ana kitap (Levh-i Mahfûz): Allah'ın sonsuz ve sınırsız ilmi, Allah'ın iradesi gibi anlamlara gelir.[88]

15) **(عِندَهُۥ عِلْمُ ٱلْكِتَٰبِ)** (43.âyet) Bu cümle genelde "kendilerinde kitap bilgisi bulunanlar" diye tercüme edilir. Bunların Tevrat ve İncil hakkında malumat sahibi olan veya genel olarak ilahi vahyi bilen kimseler olduğu şeklinde yorumlanır. Tefsir rivayetlerinde bu kimselerin özelde Abdullah b. Selam (ö.43/663-64) ve arkadaşları olduğu rivayet edilir.[89]

4. 1. 8. Sûrenin Hedefleri

Kur'ân-ı Kerîm sûrelerinin ortak hedefleri olduğu gibi bu sûrelerin kendine ait hususi hedefleri de vardır. Ancak bu sûreler, bütünün parçaları olduğu için içerdiği her bir mesaj birbirinden ayrılmaz bir bütündür. İşte bu bütünün parçalarından biri olan ve Kur'ân-ı Kerîm'in 13. sırasında yer alan Raʿd sûresinin de birçok hedefi vardır. Bu sûrenin tıpkı diğer sûreler gibi en temel hedeflerinden birisi, Allah'ın bir ve tek ilah olduğunu insanların koşulsuz şartsız kabul etmesidir. Nankör ve inkârcı insanların zaman içerisinde kendilerini yaratan,

[86] Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 16/434-444; Razî, *Mefâtihu'l-gayb*, 19/40-41.
[87] Razî, *Mefâtihu'l-gayb*, 19/50.
[88] Razî, *Mefâtihu'l-gayb*, 19/52.
[89] Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, 2/384; Razî, *Mefâtihu'l-gayb*, 19/54-55.

şekillendiren, türlü türlü nimetler veren ve kâinatta tek otorite sahibi olan Rablerini unutmasını buna gerekçe olarak göstermek mümkündür. Çünkü müşriklerin Rablerini unutup taştan, tahtadan yapılmış putlara tapmaları ve hiçbir canlılık emaresi göstermeyen bu putlardan yardım istemeleri, Kur'ân'da büyük bir günah[90] olarak beyan edilir. Bu cürmü işleyen inkârcılar, kendi sözde otoritelerini kurmuş ve bu otoriteler adına türlü türlü cinayetler, yolsuzluklar ve haksızlıklar işlemiştir. Allah bu inkârcıları, taptıkları putları terk etmeye ve ilah olarak sadece kendisini tanımaya davet etmektedir.

Allah, bu sûrede, inkârcıların anlamsız mucize isteklerini bir tarafa bırakıp içinde yaşadıkları muazzam kâinatı müşahede etmeyi teşvik etmektedir. Orada kendisinin gökleri nasıl direksiz yarattığını, Güneş'i ve Ay'ı nasıl buyruğu altına aldığını, yeryüzünü yayıp döşediğini ve insanların istifade etmesi için türlü nimetler yarattığını[91] görmesini istiyor. Bütün bunların da aklını kullanan insanlar için yaratıcının kudretini gösteren alametler ve deliller olduğu gösterilmektedir.

Bu sûrenin hedeflerinden biri de Allah'ın ilminin bütün evreni kuşattığı ve hiçbir şeyin Allah'tan gizlenemeyeceğinin insanlar tarafından idrak edilmesidir. Bununla ilgili olarak müşrikler, inananları ortadan kaldırmak için planlar yapıp tuzaklar kurmaktadır. İnananların arkasından işler çevirmek ve kalplerinde Müslümanlara karşı düşmanlık beslemek onların amacı haline gelmiştir. Bununla beraber işledikleri suçlarını gizleyebileceklerini zannetmeleri oldukça anlamsızdır. Burada Allah'ın anne karnındaki gizemli süreci bile en ince ayrıntısına kadar bilmesiyle ilgili mesaj manidardır. Bu bilginin de birey tarafından bilinç haline getirilmesi çok önemlidir. Yapılan davranışların gizli veya açıktan olması ya da gece ve gündüz olması insanın o davranışı anlamlandırması için durumunu değiştirebilir. Ancak bu yaratıcı için söz konusu olamaz. Allah zaman ve mekândan münezzehtir. [92]

Bu sûrenin en önemli hedeflerinden biri de mucize konusunun açıklığa kavuşmasıdır. Şöyle ki müşrikler, Hz. Peygamber'in risaletini inkâr etmek

[90] en-Nisâ 4/48.
[91] er-Raʿd 13/2, 3, 4.
[92] er-Raʿd 13/8, 9, 10.

amacıyla sürekli olarak mucize istemekte, hatta dağları yerinden oynatacak(!) bir Kur'ân talebinde bulunmaktadırlar.[93] Ancak Allah, Peygamberi'ne müşriklerin bu isteklerine asla kulak asmamasını, tebliğ görevine yılmadan devam etmesini buyuruyor. Aynı zamanda mucize gönderilmeyişinden dolayı müşriklerin imana gelmediğini zanneden ve bu duruma üzülen müminler de teselli edilmektedir. Hidayetin sadece Allah'ın elinde olduğu, inananların kalplerinin Allah'ı anmakla huzura kavuştuğu beyan edilerek müminlerin inancı daima diri tutulmaktadır.

Bu sûrenin hedefleri arasında mümin-kâfir ayrımı konusunda kendini göstermektedir. Yüce Rabbimiz, gören(iman eden) ile körün(inkâr eden) asla bir olmayacağını buyurmaktadır. Rabbinin emrine uyanlar, O'na verdikleri sözü yerine getiren, hesap gününden korkan, sabır gösterip namazlarını dosdoğru kılanların varacakları yer cennet yurdudur. Allah'a verdikleri sözü bozanlar, yeryüzünde fesat çıkaranlar, peygamberlerini ve ilahi vahyi inkâr edenlerin sonu ise cehennemdir. Onlar için dünyada bir sefalet ahiret gününde ise büyük bir azap vardır.

İnkârcı ve alaycı bir biçimde, ahiret gününü, yeniden dirilişi ve cehennem azabını inkâr eden müşriklerin sonunun hüsran olduğunu bildirmek de bu sûrenin amaçları arasındadır. Yine Hz. Peygamber'i sıradan bir insanmış gibi gösterip onun peygamberliğini kabul etmeyen, getirmiş olduğu ilahi emir ve yasakları hakikat olarak görmeyen müşriklere karşı şahit olarak Allah ve yanlarında kitap bilgisi bulunanlar olduğu sûrede vurgulanmaktadır.

4. 2. Raʿd Sûresinin Konulu Tefsiri

4. 2. 1. Kur'ân-ı Kerîm

Kur'ân-ı Kerîm konusu, Raʿd sûresinde geçen konulardan birisidir. Ancak burada hususi bir konu olarak geçmez. Sadece inkârcıların vahyi reddetmesi bağlamında Kur'ân'ın Allah'tan gelen bir hakikat olduğuna atıf yapılır. Onun Arapça bir hüküm olduğu, her şeyin bilgisinin Ana Kitap'ta mevcut olduğu vurgusu yapılır. Şimdi Kur'ân'la ilgili olan bu âyetleri incelemeye çalışalım.

[93] er-Raʿd 13/31.

4. 2. 1. 1. İlahi vahyin hak oluşu

المر تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ وَالَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ (١)

"Elif Lâm Mîm Râ. İşte bunlar kitabın âyetleridir. Sana Rabbinden indirilen gerçektir. Fakat insanların çoğu inanmazlar."(1)

Kur'ân-ı Kerîm'deki sûrelerin birçoğunda ortak nokta olarak bir konuya başlamadan önce, ilahi vahyin Allah tarafından indirilmiş bir hakikat olduğunun vurgulanmış olmasıdır. Özellikle bunu huruf-ı mukataa ile başlayan Mekkî sûrelerde, örneğin; Yûnus, Hûd, Yusuf, İbrâhîm ve Hicr gibi Raʿd sûresine yakın bir dönemde nazil olmuş bu sûrelerin[94] ilk âyetlerinde görmekteyiz. Peki, Yüce Rabbimiz neden bu hakikati tekrar tekrar vurguluyor? Şöyle ki Mekke müşrikleri, Kur'ân'ın Allah'tan gelmiş olduğuna iman etmeyip "Muhammed bu sözleri kendiliğinden uyduruyor." şeklinde itiraz etmektedirler.[95] Bu konuyla ilgili bir âyette de şöyle buyrulmaktadır: *"(Ey Muhammed!) Yoksa "Onu (Kur'ân'ı) kendisi uydurdu' mu diyorlar? De ki: Eğer onu uydurmuşsam, suçum bana aittir. Ben de sizin işlemekte olduğunuz suçlardan uzağım."* [96] Hatta Cenab-ı Hak, müşriklerin bu iddialarının asılsız olduğunu belirtmek için onları Kur'ân'daki bir sûrenin benzerini oluşturmaya çağırır.[97] Hülasa birçok sûrede yer alan bu âyetlerin inananların kalplerine güven vermeye ve inkârcıların da akletmesini sağlamaya yönelik bir vurgu olduğu şeklinde bir değerlendirme yapılabilir. Fakat bu açıklığa rağmen insanların çoğu –yani daha önce açıkladığımız gibi Mekke müşriklerinin kâfir çoğunluğu –iman etmezler.[98]

4. 2. 1. 2. Kur'ân ile sevinen ve Kur'ân'ı inkâr eden gruplar

وَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَفْرَحُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمِنَ الْأَحْزَابِ مَنْ يُنْكِرُ بَعْضَهُ قُلْ إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ وَلَا أُشْرِكَ بِهِ إِلَيْهِ أَدْعُو وَإِلَيْهِ مَآبِ (٣٦)

---

[94] Muhammed İzzet Derveze, *et-Tefsirü'l-Hadîs* (Kahire: Daru'l İhyâi Kutubu'l Arabiyye, 1963), 5/515.
[95] Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i kebîr*, 2/366.
[96] Hûd 11/35.
[97] Yûnus 10/38.
[98] Semerkandî, *Bahru'l-ulûm*, 2/182.

"Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler, sana indirilen Kur'ân ile sevinirler. Fakat (senin aleyhinde) olan gruplardan onun bir kısmını inkâr edenler de vardır. De ki: 'Ben ancak Allah'a kulluk etmek ve O'na ortak koşmamakla emrolundum. Ben yalnız O'na çağırıyorum ve dönüşüm de yalnız O'nadır'."(36)

Kur'ân-ı Kerîm başlığı altında incelediğimiz bu âyetle ilgili tefsir kaynaklarında birkaç ihtilaflı konu yer almaktadır. Bu ihtilaflı konuların ilki, bu âyette geçen kitap lafzından neyin murat edildiğidir? Bir görüşe göre bu âyette yer alan kitap, Tevrat ve İncil; diğer bir görüşe göre ise bu kitap Kur'ân-ı Kerîm'dir. İkinci ihtilaflı olan konu ise kendilerine kitap verilenlerin kimler olduğudur? Bu kimselerden bazıları, Kur'ân'a ve onun hükümlerine mutluluk duyarken onlardan bir grup ise Kur'ân'ın bir kısmını inkâr etmektedirler. Katâde'ye göre Kur'ân'dan mutluluk duyanlar ashab-ı kiram'dır. İbn Abbas, Mücâhid, Mukatil ve Maverdî'ye (ö.450/1058) göre Ehl-i Kitap'tan iman etmiş olan Abdullah b. Selâm, Kâʿb el-Ahbâr (ö.32/652-53) ve arkadaşları ayrıca iman etmiş Hristiyanlardır. Kur'ân'ın bir kısmını inkâr edenler arasında ise Katâde'ye göre Yahudî ve Hristiyanlar, İbn Zeyd'e göre Yahudî, Hristiyan ve Mecusîler, Mukatil b. Süleyman'a göre (İbn Ümeyye, İbnu'l-Muğire, âl-i Ebî Talha b. Abdu'l Uzza b. Kusay) adlı inkârcılardır. Son olarak da Maverdî'ye göre bu inkârcılar, Kureyşli müşriklerdir. Bu inkârcıların, Kur'ân'da inkâr ettikleri âyetler açıkça belirtilmediği için müfessirler bu konuda da farklı izahlar yapmışlardır. Buna göre bu inkârcılar, Allah'ın Rahman ismini, ölümden sonra dirilişi veya Hz. Muhammed'in peygamberliği gibi muhtelif âyetleri kabul etmemişlerdir.[99]

Kendilerine kitap verilenlerin kimler olduğuyla ilgili farklı yorumların olduğunu görmekteyiz. Bunları kısaca tekrar edecek olursak Kur'an'ın vahyinden mutluluk duyanların Hz. Peygamber'in ashabı veya Ehl-i Kitap'tan Yahudî ve Hristiyanlar olduğu söylenirken Kur'an'ın bir kısmını inkâr edenler arasında da yine Ehl-i Kitap veya Arap müşrikleri olduğu söylenmektedir. Peki biz burada hangi yorumu kabul edersek âyeti daha iyi bir şekilde anlamış oluruz? Öncelikli

[99] Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i kebîr*, 2/382; Ebü'l-Hasen el-Mâverdî, *en-Nüket ve'l-ʿuyûn* (Beyrut: Daru'l Kutubu'l İlmiyye, ts.), 3/116; İbnü'l Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 2/498; Razî, *Mefâtihu'l-gayb*, 19/47-48.

olarak bu âyette geçen وَمِنَ الْأَحْزَابِ (onlardan bir grup) ve يُنْكِرُ بَعْضَهُ (Kur'ân'ın bir kısmını inkâr ediyorlar) terkipleri anlamı tespit etmemizde bize yardımcı olabilir. Şöyle ki burada iki zıt inanç zümresinden ziyade bir zümrenin inananlar ve inkâr edenler diye iki farklı grubundan bahsediyor denilebilir. Çünkü (onlardan bir grup) yani daha önce zikredilen kimseler içinden bir grup şeklinde anlaşılabilir. Dolayısıyla burada kendilerine kitap verilenlerin Müslümanlar olduğu görüşü elenebilir. Çünkü Müslümanlar arasında Kur'ân'ın bir kısmına sevinip bir kısmını inkâr edenlerin var olduğu vaki değildir. Buna benzer olarak inkâr edenler arasında Arap müşriklerinin olduğu görüşü de elenir. Çünkü bütün müşrikler sadece Kur'ân'ın bir bölümünü değil bütününü inkâr etmişlerdir. Dolayısıyla müfessirlerin yaptıkları bu yorumlar arasındaki en anlamlı görüş Yahudî ve Hristiyanlar'dan oluşan Ehl-i Kitap'tır. Bu şekilde kabul edildiği takdirde âyette geçen kitap lafzından murat ise doğal olarak Tevrat ve İncil olur. Ayrıca tespit ettiğimiz kadarıyla müfessirlerin çoğunluğu da bu yorumu tercih etmişlerdir.[100] Kur'ân'da da bu düşünceyi destekleyecek âyetler mevcuttur.[101]

Bütün bu değerlendirmeleri göz önünde bulundurduğumuzda mezkûr âyetin anlamını şu şekilde formüle etmek mümkündür: "Ey Peygamber! Kendilerine daha önce Tevrat veya İncil verdiğimiz ve Ehl-i Kitap'tan iman etmiş bazı kimseler, sana indirdiğimiz Kur'ân ile sevinirler. Fakat onlardan bazıları seninle sürekli tartışmaya girip Kur'ân'ın bazı âyetlerini (yani senin peygamberlik görevini) inkâr ediyorlar. Onları uyar ve şu temel mesaj etrafında toplanmalarını sağla: Allah'ın yegâne yaratıcı olduğuna iman etmek, O'na ortak koşmamak ve O'na hakkıyla kulluk etmektir.

4. 2. 1. 3. Kur'ân'ın Arapça bir hüküm oluşu

وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ حُكْمًا عَرَبِيًّا وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَمَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا وَاقٍ (٣٧)

[100] Zemahşerî, *Keşşâf*, 2/533; Razî, *Mefâtihu'l-gayb*, 19/47-48; Kâdı Beyzâvî, *Envâru't-tenzîl*, 3/189; İbn Kesîr, *Tefsîru'l Kur'âni'l Azîm*, 4/402.
[101] Âyetler için bkz. el-Kasas 28/52-53, Âl-i İmrân 3/69.

"Böylece biz onu (Kur'ân'ı) Arapça bir hüküm olarak indirdik. Sana gelen bu ilimden sonra eğer sen onların heva ve heveslerine uyarsan Allah tarafından senin için ne bir dost vardır ne de bir koruyucu." (37)

Kur'ân'ın Arapça bir hüküm olarak inmesi, daha önceki ilahi kitapların kendi kavimlerinin dilleriyle inmiş olmasına benzemektedir.[102] Yani Kur'ân'ın ilk muhatapları Araplar olduğu için onların dil ve kavram dünyasına uygun olarak nazil olmuştur. Ayrıca buradaki ifadeye Kur'ân'ın muhatapları tarafından bedihi olarak anlaşılması şeklinde de anlam verilebilir.[103] Yusuf sûresinin 2.âyetinde de zikredilen Kur'ân'ın Arapça olarak indirilmesi bu düşünceyi destekler niteliktedir. Burada Arapça bilmeyen ve Arap olmayan diğer milletlerin Kur'ân'ı nasıl anlayacağı sorusu akla gelebilir. Bu soruya kısaca bir cevap verilecek olunursa şu şekilde bir yorum yapmak mümkündür: Kur'ân-ı Kerim'in dili ve üslubu yerel olabilir ancak mana ve mefhum olarak evrenseldir. Ayrıca Kur'ân'daki evrensel mesajlar, kitabi bilgiden ziyade Fazlurrahman'ın (ö.1988) tabiriyle *"yaşayan sünnet"*[104] ile günümüze kadar ulaşmıştır. Özet olarak Kur'ân'ın bizlere tanzim etmiş olduğu hayat yolunu seçersek ortada herhangi bir sorun kalmayacaktır.

Yüce Rabbimiz, bu âyetin devamında Hz. Peygamber'i, kendisine ilim(vahiy) geldikten sonra inkârcıların heva ve heveslerine uymaya karşı uyarmaktadır. Burada Hz. Peygamber'in iki konuda uyarıldığı rivayet edilmektedir. Birincisi inkârcıların Hz. Peygamber'i kendi atalarının dinine davet etmesidir. Diğeri ise kıblenin Allah tarafından Mescid-i Haram'a çevirmesinden sonra inkârcıların kendi kıblelerine yönelip ibadet etme isteklerine karşı Hz. Peygamber'in uyarılmasıdır.[105] Allah'ın bütün emirlerini harfiyen yerine getiren Hz. Peygamber neden uyarılmaktadır? Bazı müfessirler bu soruya her ne kadar muhatap Hz. Peygamber değil kastedilen ümmettir veya âlimlerdir[106] şeklinde cevap verseler de Zemahşerî'nin vermiş olduğu cevap akla daha yatkın görünmektedir. Zemahşerî bu âyet ile ilgili diyor ki bu motivasyon ve heyecana

---

[102] İbrâhîm 14/4.
[103] Kâdı Beyzâvî, *Envâru't-tenzîl*, 3/190; Derveze, *Tefsirü'l-Hadîs*, 5/549.
[104] Bu kavramın geniş değerlendirmesi için b.k. İsmail Hakkı Ünal, "Fazlurrahman'ın Sünnet Anlayışı ve Yaşayan Sünnet Kavramı Üzerine", *İslamî Araştırmalar* 4/4 (Ekim 1990), 285-294.
[105] Zemahşerî, *Keşşâf*, 2/533; Razî, *Mefâtihu'l-gayb*, 19/49.
[106] Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 16/475; Razî, *Mefâtihu'l-gayb*, 19/49.

getirme kabilinden olup müminlerin inançlarında sebat ve kararlılığa sevk etme, şüphe karşısında sancı çekenlerin ayaklarının kaymaması gerektiği bildirilmektedir. Yoksa Hz. Peygamber'in davasına karşı kararlılığı ve teslimiyeti tartışılmazdır.[107]

4. 2. 1. 4. Ummu'l kitap (levh-i mahfuz)

يَمْحُوا اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثْبِتُ وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ (٣٩)

"Allah dilediğini siler, dilediğini de sabit kılıp bırakır. Ana kitap (Levh-i Mahfûz) O'nun yanındadır." (39)

Bu âyet müfessirler tarafından çeşitli şekillerde açıklanmıştır. Bazı yorumlar şu şekildedir: 1) Allah (c.c.), ecel vakti geleni ortadan kaldırır, ömür süresi var olanı devam ettirir. 2) Allah, gönderdiği bazı hükümleri nesh eder, bazılarını devam ettirir. 3) Allah, tövbe eden kullarının günahlarını siler, bazılarını da bırakır. 4) Allah, meleklerin tespit ettiği bazı amelleri kaldırır bazılarını da bırakır. 5) Allah, rızkı arttırır veya azaltır.[108] Fakat çağdaş dönem müfessirlerinden Muhammed İzzet Derveze (ö.1984) yapılan bu tür yorumların zorlama olduğunu ifade eder. Ona göre bu âyet kendinden önceki âyet ile ilintili olup âyetin akışı kâfirlere cevap vermeye, iddialarını çürütmeye yönelik bir silsilenin halkası gibidir. Âyetin hemen öncesinde ise peygamberlerin bir beşer olduğu ve hiçbir beşerin Allah'ın izni olmaksızın mucize gerçekleştiremeyeceği vurgusu yapılır.[109] Dolayısıyla bu âyete göre Hz. Peygamber'in bir beşer olduğuna şaşıran ve mucize talebinde bulunan müşriklere, bütün bunların ilahî bir hüküm çerçevesinde gerçekleştiği, bu yetkinin sadece Allah'a ait olduğu gösterilir. Buna göre Allah, dilediği hükmü/mucizeyi kaldırır dilediğini de bırakır. Bütün her şeyin bilgisi kitabın aslı olan Levh-i Mahfûz da, yani O'nun sınırsız ilminde mevcuttur.[110]

---

[107] Zemahşerî, *Keşşâf*, 2/534.
[108] Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 16/477-489; Razî, *Mefâtihu'l-gayb*, 19/51-52.
[109] er-Raʿd 13/38.
[110] Derveze, *Tefsirü'l-Hadîs*, 5/554-555.

4. 2. 2. Allah İnancı

Allah inancı, tarihte görülen en temel ve en köklü inançlardan biridir. Bunun sebebi Kur'ân'ın da beyanıyla bu inanca yatkın bir şekilde yaratılmış olmamızdır.[111] Gerçkten insanoğlu, tarih boyunca bir mabuda sığınma ihtiyacı duymuş ve O'ndan yardım dilemiştir. Çünkü evrenin ve bütün canlıların yaratıcısı ve hâkimi tek bir olan Allah'tır. Fakat insanoğlu zaman içerisinde sağduyuyu bir tarafa bırakarak Rabbini unutmuş ve O'na karşı en büyük suç olan şirk günahını işlemiştir. Cenab-ı Hak, şirk inancını bertaraf etmek, Tevhid akidesini kalplere yerleştirmek için birçok topluma peygamber göndermiştir. Son ilahi kitap Kur'ân-ı Kerîm'in de asıl amacı budur. Allah'ın varlığı ve birliği konusu, hem Kur'ân'ın bütününde hem de yüz on dört sûresinde doğrudan ve dolaylı olmak üzere neredeyse her yerinde geçer. Bunun sebebi hem Allah inancının kainattaki en büyük hakikat olması hem de tarihsel olarak şirk inancının varlığıdır. Buna göre Allah inancı, Mekkî sûrelerden olan Raʿd sûresinin de en temel konusudur. Sûreyi incelediğimiz zaman burada Allah'ın varlığı ve kudreti, Allah'ın birliği, Allah'ın kuşatıcı bilgisi, Allah'ın merhameti ve azabı gibi temel konular mevcuttur. Şimdi bu konuları ayrıntılı bir şekilde değerlendirelim:

4. 2. 2. 1. Allah'ın varlığı ve kudreti

اللَّهُ الَّذِي رَفَعَ السَّمَاوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُسَمًّى يُدَبِّرُ الْأَمْرَ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ بِلِقَاءِ رَبِّكُمْ تُوقِنُونَ (٢) وَهُوَ الَّذِي مَدَّ الْأَرْضَ وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْهَارًا وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ جَعَلَ فِيهَا زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ (٣) وَفِي الْأَرْضِ قِطَعٌ مُتَجَاوِرَاتٌ وَجَنَّاتٌ مِنْ أَعْنَابٍ وَزَرْعٌ وَنَخِيلٌ صِنْوَانٌ وَغَيْرُ صِنْوَانٍ يُسْقَى بِمَاءٍ وَاحِدٍ وَنُفَضِّلُ بَعْضَهَا عَلَى بَعْضٍ فِي الْأُكُلِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ (٤)

"Allah, gökleri gördüğünüz herhangi bir direk olmadan yükselten, sonra Arş'a kurulan, Güneş'i ve Ay'ı buyruğu altına alandır. Bunların hepsi belli bir vakte kadar akıp gitmektedir. O, her işi (hakkıyla) düzenler, yürütür, âyetleri ayrı ayrı açıklar ki Rabbinize kavuşacağınıza kesin olarak inanasınız.(2) *O, yeri yayıp döşeyen, orada dağlar, nehirler meydana getiren, orada her türlü meyveden (erkekli-dişili) iki eş yaratandır. O geceyi gündüze bürüyor. Şüphesiz bunlarda,*

[111] er-Rûm 30/30.

düşünen bir kavim için (Allah'ın varlığını gösteren) deliller vardır.(3) *Yeryüzünde birbirine komşu kara parçaları, üzüm bağları, ekinler; bir kökten çıkan çok gövdeli ve tek gövdeli hurma ağaçları vardır ki hepsi aynı su ile sulanır. Ama biz ürünleri konusunda bir kısmını bir kısmına üstün kılıyoruz. Şüphesiz bunda aklını kullanan bir kavim için (Allah'ın varlığını gösteren) deliller vardır."*(4)

Raʿd sûresinin başında yer alan bu âyet grubu, kevnî (kozmolojik) âyetler arasında yer alır. Kur'ân'ın birçok âyetinde yer alan kevnî âyetler, insanlar tarafından fark edilmesi için herhangi bir uzmanlık gerektirmeyen, aklını kullanan her insanın rahat bir şekilde müşahede edip tefekkür edeceği, sade ve anlaşılır hakikatlerdir. Fakat bu âyetler, bazı tefsir kaynaklarında bilimsel tefsire konu olmuş ve bu âyetlere bağlamından kopuk yorumlar yapılmıştır. Örneğin klasik dönem müfessirlerinden bazıları, 3. âyette yer alan مَدَّ الْأَرْض ifadesine istinaden dünyanın yuvarlak olmayıp düz olduğunu, hareket etmeyip sabit olduğunu iddia etmişlerdir.[112] Yine çağdaş dönem müfessirlerinden bazıları ise فِيهَا زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ (*orada her türlü meyveden(erkekli-dişili) iki eş)* ifadesini referans alarak Kur'ân'ın on dört asır öncesinden bizlere bilimin yeni keşfettiği verileri bildirdiği ve buna dayanarak onun bir mucize bir kitap olduğunu ileri sürmüşlerdir.[113] Dönemin anlayışını temsil eden bütün bu görüşler, sûrenin bize vermek istediği temel mesajdan uzaklaştırmaktadır.

Bu âyetlerde yer alan göklerin direksiz olarak yükselmesi, yerin uzanıp döşendiği, Güneş'in ve Ay'ın kıyamete kadar görevini icra etmesi, rengi, kokusu, binbir çeşit farklı nimetlerin varlığı, insanlara bilimsel bilgi vermekten ziyade kâinatın insanlar için ne kadar elverişli olduğunu göstermektedir. Başka âyetlerde yer alan kâinattaki bu düzenin insanlar için yaratıldığı,[114] yerin döşeğe benzetilmesi,[115] dağların insanların istifadesine sunulması[116] vb. bilgilerde bu anlamla örtüşmektedir. Bütün bu nimetleri insanların istifadesine sunan kadîr-i mutlak Allah, övülmeye layık tek otorite değil midir?

[112] İbn Atiyye, *el-Muharrerü'l-vecîz*, 3/293; Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 9/280.
[113] Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/291-292.
[114] er-Rahmân 55/10.
[115] el-Bakara 2/22
[116] el-Enbiyâ 21/31.

Bu veriler göz önüne alındığında burada insanlara verilmek istenen temel mesajın Allah'ın kuvvet ve kudretinin sınırsız olduğudur. Evreni bu şekilde tasarlayan bir Yaratıcı, elbette ölüleri de yaratmaya muktedirdir. İnsanların çevresinde her zaman gözlemlediği kevnî âyetlerde Allah'ın kudretini açık bir şekilde göstermektedir.

هُوَ الَّذِي يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنْشِئُ السَّحَابَ الثِّقَالَ (١٢) وَيُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ وَالْمَلَائِكَةُ مِنْ خِيفَتِهِ وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ فَيُصِيبُ بِهَا مَنْ يَشَاءُ وَهُمْ يُجَادِلُونَ فِي اللَّهِ وَهُوَ شَدِيدُ الْمِحَالِ (١٣)

"O, korku ve ümit vermek için size şimşeği gösterendir, yağmur yüklü bulutları meydana getirendir. Gök gürültüsü O'na hamdederek tespih eder. Melekler de O'nun korkusundan tespih ederler. O, yıldırımlar gönderir de onlarla dilediğini çarpar. Onlar ise Allah hakkında mücadele ediyorlar. Halbuki O, azabı çok şiddetli olandır." (12, 13)

Şimşek, seyahat eden bir yolcu için korku ifade eder. Çünkü yolcu, maruz kalacağı yağmur sularından ve şimşek ya da yıldırımın vereceği rahatsızlıktan korkar. Fakat ikamet halinde olan bir kimse, şimşeğin hemen ardından yağmur geleceğini ümit eder. Çünkü yağmur, bereket ve rahmettir. Şimşeğin meydana gelmesi Allah'ın kudret ve hikmetinin kemalindendir.[117]

Gök gürültüsünün Yüce Allah'ı tesbih etmesiyle ilgili iki farklı görüş mevcuttur. Birinci görüşe göre (Raʿd) hususi bir varlıktır. Bununla ilgili İbn Abbas'tan gelen bir rivayete göre gök gürültüsü (Raʿd), bulutları sevk eden bir melektir. Hasan el-Basrî'ye göre bu gök gürültüsü mahlûkat arasında bir yaratık olup Allah'ı tesbih eder. İkinci bir görüşe göre de kâinatta mevcut olan her şey görevini ifa etmekle Allah'ı hamd ve tespih eder. Melekler de azamet ve heybetinden dolayı O'nu tesbih ederler.[118] Buradaki son görüş daha isabetli görünmektedir. İsra sûresinin 44. âyeti de bu görüşü destekler niteliktedir. Orada yedi gök, yer ve burada bulunan her şeyin Allah'ı tespih etmesinden bahseder.

Âyetin devamında yer alan konuyla ilgili kaynaklarda iki tane sebeb-i nüzûl rivayeti nakledilmiştir:

[117] Razî, *Mefâtihu'l-gayb*, 19/21; Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 9/295.
[118] Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 16/388-390; Zemahşerî, *Keşşâf*, 2/518-519.

1) Âyet-i kerimede Allah'ın yıldırımları gönderip dilediğine çarpmasından söz edilir. Âyetin hemen devamında ise Allah hakkında mücadele edilmesinden bahsedilir. Rivayetlere göre bu âyet, Resulullah'ı öldürmek isteyen Âmir b. et-Tufeyl ve Erbed b. Rebia hakkında inmiştir. Peygamber Efendimizden çeşitli isteklerde bulunan Âmir, istediklerini alamayınca yanına Erbed'i de alarak Peygamber Efendimizi öldürmeye karar vermiş. Mescide gelerek Resulullah'ı konuşmakla meşgul eden Âmir, Erbed'e Peygambere arkadan yaklaşıp onu kılıçla öldürmeyi dile getirmiş fakat onların bu niyetinin farkına varan Resulullah şöyle dua etmiştir: "Allah'ım! Sen dilediğin bir şekilde bunların şerrini benden uzaklaştır." Olayın ardından Âmir ve Erbed başarılı olamayıp oradan çekip gitmişlerdir. Bu ikisi arasında, Erbed b. Rebia'nın üzerine, açık bir yaz gününde yıldırım çarpmış ve oracıkta ölmüştür. Âmir ise ardından kendisine bulaşıcı bir hastalık isabet ederek ölmüştür. 2) Bir diğer rivayete göre Resulullah, Firavun karakterli bir adama bir elçi göndererek "Allah'ın peygamberi seni çağırıyor." demesini söylemiş. Zalim olan adam "Allah'ın peygamberi kim? Allah kim? O, altından mı gümüşten mi? Yoksa bakırdan mı?" şeklinde cevap vermiştir. Bu şekilde tartışma devam ederken Allah (c.c.), o adama bir yıldırım göndermiş ve onu yakmıştır. İşte âyet bunun üzerine nazil olmuştur.[119]

Âyetin anlamı ve konunun sebeb-i nüzûlü dikkate alındığında inatçı davranan inkârcıların azaba müstehak olduğu anlaşılır. Yine bu veriler göz önüne alındığında Allah'ın mutlak bir kudrete sahip olduğu âyetten anlaşılır.

وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَظِلَالُهُمْ بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ (١٥

"Göklerde ve yerde kim varsa, ister istemez kendileri de gölgeleri de sabah akşam Allah'a boyun eğer." (15)

Bu âyet-i kerime, bize Yüce Allah'ın iradesini, hükümdarlığını ve kâinat için yaratmış olduğu ilahi kanunların sürekliliğini haber vermektedir. Bütün mümkün varlıklar veya bütün mevcudat ilahi kanunlara tabidir. Aralarındaki tek fark, mümin kimsenin Allah'a severek ve isteyerek secde etmesi, kâfir kimsenin

[119] Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i kebîr*, 2/370-372; Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 16/390-394; Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbûrî Vâhidî, *Esbâbü'n-nüzûl* (Dammam: Daru'l Islah, 1992), 272-273.

ise istemeden secde etmesidir. Zaten bu âyet müfessirler tarafından şu şekilde tefsir edilmiştir: Göklerde olanlar (yani melekler ve benzeri ruhani varlıklar) ve yerde olanlar (müminler) Allah'a isteyerek secde ederler. Kâfirler ise sadece zora düştüklerinde veya ihtiyaç durumunda Allah'a secde ederler.[120] Gölgelerin secde etmesi de O'nun belirlediği ilahi yasaya göre uzayıp kısalmasıdır. Buna benzer olarak bütün yaratılmışlar da O'na sabah akşam (yani her zaman, her daim) boyun eğmek zorundadır.[121]

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا وَاللَّهُ يَحْكُمُ لَا مُعَقِّبَ لِحُكْمِهِ وَهُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ (٤١)

"Onlar, bizim yeryüzüne (kudretimizle) gelip onu etrafından eksilttiğimizi görmediler mi? Allah hükmeder. O'nun hükmünü bozacak hiçbir kimse yoktur. O, hesabı çabuk görendir." (41)

Bu âyette yer alan (الْأَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا) "yeryüzünün etrafından eksilmesi" ifadesi farklı şekillerde tefsir edilmiştir. Klasik tefsirlerde yer alan rivayetler arasında İbn Abbas, Katâde, Mukatil ve Taberî'nin (ö.310/923) görüşüne göre bu ifade Müslümanların müşriklere karşı yeni zaferler kazanıp müşriklere ait olan yerlerin daralmasıdır. Dahhâk'a (ö.105/723) göre bu ifade Müslümanların müşriklere ait olan yeni toprakları ve malları fethetmesi, Hasan el-Basrî'ye göre Müslümanların müşriklere karşı galebe gelmesidir. İbn Abbas'tan gelen başka bir rivayete ve Atâ'nın bildirmiş olduğuna göre buradaki mana fukahânın ölmesidir. Mücâhid'e göre yeryüzünün eksilmesi, mamur olan yerlerin tahrip edilmesi, alim ve salih kişilerin ölmesi, yeryüzü halkının ölmesi veya memleketlerin harap olması gibi çeşitli anlamlara gelir. İkrime, Kelbî ve eş-Şaʿbî'ye (ö.104/722) göre insanların ölmesi ve yeryüzü ürünlerinin eksilmesi anlamına gelir.[122]

[120] el-Ankebût 29/65.
[121] Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 16/403-404; Matûridî, *Te'vîlâtu'l-Kur'ân*, 6/323; Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, 2/515.
[122] Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i kebîr*, 2/383; Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 16/493-498; Süyutî, *Dürrü'l-mensûr*, 8/478-481.

Bazı çağdaş dönem tefsir ve meallere göre ise buradaki ifadenin anlamı med-cezir, tufan, deprem, tsunami, heyelan gibi ilginç yorumlardır.[123]

Yeryüzünün etrafından eksilmeyle ilgili gerek klasik dönemde gerek çağdaş dönemde birçok yorumun yapıldığını görmekteyiz. Bizce bu yorumlar arasında en isabetli olanı cumhûrun kabul etmiş olduğu ilk yorumdur. Öncelikli olarak âyetin başında yer alan "Görmüyorlar mı?" hitabının muhatabı, Kureyşli müşriklerdir.[124] Bununla birlikte âyetin siyâk ve sibâkına bakıldığında diğer yapılan yorumların konuyla ilgisiz olduğu görülecektir. Ayrıca Zemahşerî, نَنقُصُهَا *nankusuhâ (eksiltiyoruz)* fiilinin şeddeli olarak da نُنَقِّصُهَا *nunakkısuhâ* (adım adım eksiltiyoruz) şeklinde okunduğunu da dile getirmiştir.[125] Bu veriler göz önüne alındığında yeryüzünün etrafından eksilmesi, Allah'ın yardımı ve kudretiyle müminlerin müşriklere karşı zafer elde etmesidir. Bu şekilde müşriklerin çemberi daralmakta imkân ve nüfuz alanları azalmaktadır.

4. 2. 2. 2. Allah'ın birliği

لَهُ دَعْوَةُ الْحَقِّ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَسْتَجِيبُونَ لَهُمْ بِشَيْءٍ إِلَّا كَبَاسِطِ كَفَّيْهِ إِلَى الْمَاءِ لِيَبْلُغَ فَاهُ وَمَا هُوَ بِبَالِغِهِ وَمَا دُعَاءُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ (١٤)

"Gerçek dua ancak O'nadır. O'ndan başka yalvardıkları ise onların isteklerine ancak ağzına ulaşamayacağı halde, ulaşsın diye avuçlarını suya uzatan kimsenin isteğine suyun cevap verdiği kadar cevap verirler. Kâfirlerin duası daima boşa çıkar."(14)

Kur'ân-ı Kerîm'in ana konularını özetleyecek olursak inanç, ibadet, ahlak ve kıssalar gibi temel başlıkları bulabiliriz. Hatta tek bir konuya indirgeyecek olursak o da muhakkak Tevhid yani Allah'ın birliği olurdu. Diğer bütün konular bu temel esas çerçevesinde yer alır. Tevhid akidesi diğer bütün konuların etrafında dönüp dolaştığı merkezdir. Tıpkı bir pergelin sabit ucu ve çizdiği dairesi arasındaki ilişki gibidir. Bunun sebebi nüzul ortamındaki gündem konusunun bu

[123] Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/327; İhsan Eliaçık, *Yaşayan Kur'ân Türkçe Meal/Tefsir* (İstanbul: İnşa Yayınları, 2007), 2/18.
[124] İbn Atiyye, *el-Muharrerü'l-vecîz*, 3/319; Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 9/333.
[125] Zemahşerî, *Keşşâf*, 2/535.

olmasıdır. Çünkü müşrikler; kendilerini yaratan, gözetip koruyan, yediren, içiren Rabbini unutmuş ve O'nun yerine düzmece tanrılar uydurmuşlardı. Hatta bununla kalmayıp bu cansız varlıklardan yardım ve medet ummuşlardır. Bu âyeti Allah'ın birliği başlığı altında incelememizin sebebi de bundan dolayıdır. Müşriklerin Allah'ı bırakıp hiçbir karşılık vermeyen düzmece tanrılardan yardım istemeleri şirktir. İnsanların ihtiyaçlarına, dualarına karşılık verecek tek otorite Allah'tır. Dua ve ibadet edilmeye layık tek mabut Allah'tır. Bir âyet-i kerimede bu konu şöyle ifade edilmiştir: *"Kullarım, beni senden sorarlarsa (bilsinler ki), gerçekten ben (onlara çok) yakınım. Bana dua edince dua edenin duasına cevap veririm. O halde, doğru yolu bulmaları için benim davetime uysunlar, bana iman etsinler."*[126] Allah'ın bize, bizden daha yakın olduğunu da şu âyetten anlayabiliriz: *"Andolsun, insanı biz yarattık ve nefsinin ona verdiği vesveseyi de biz biliriz. Çünkü biz ona şah damarından daha yakınız."*[127]

İnsanların Allah'ın dışında kendisine inandığı, sığındığı ve yardım istediği bütün putlar (kral, yönetici, devlet başkanı vs.) ve bütün bunlara inananlar gün geldiğinde yalnızlaşmaya mahkûm kalacaktır. Âyetlerde de gördüğümüz üzere bu hakikati daha iyi anlayabiliyoruz. Örneğin: *"Denizde size bir sıkıntı dokunduğunda bütün taptıklarınız (sizi yüzüstü bırakıp) kaybolur, yalnız Allah kalır. Fakat sizi kurtarıp karaya çıkarınca yüz çevirirsiniz. Zaten insan çok nankördür."*[128]

Bu âyetin devamı müşriklerin Allah'tan başka varlıklardan istedikleri yardım ve çağrının anlamsızlığını bir mesel ile vurgulamaktadır. Kur'ân-ı Kerim'de mesel, insanların bir hakikati daha iyi anlaması için sıkça kullandığı edebi bir sanattır. Meselde cansız varlıklardan yardım dileyen kimsenin durumu elini, avucunu açmış, suyun kendiliğinden gelmesini bekleyen kişiye benzetilmiştir. Suyun verdiği cevap, putlardan yardım isteyen kimseye verilen cevap kadardır. Allah Teâlâ, müşriklerin bu temelsiz inançlarını bir başka meselde şöyle anlatmaktadır: *"Allah'tan başkalarını dost edinenlerin durumu, kendine bir ev edinen örümceğin durumu gibidir. Evlerin en dayanıksızı ise şüphesiz örümcek*

[126] el-Bakara 2/186.
[127] Kâf 50/16.
[128] el-İsrâ 17/67. Benzer âyetler için bkz. Fâtır 35/14; Fussilet 41/47-48.

evidir. Keşke bilselerdi!"[129] Ve ilahî beyan bu konuda bütün insanlığa son olarak şu şekilde seslenmektedir: *"Ey insanlar! Size bir örnek verildi. Şimdi ona iyi kulak verin. Sizin Allah'tan başka taptıklarınız bir sinek dahi yaratamazlar, hepsi bunun için toplansalar bile. Eğer sinek onlardan bir şey kapsa bunu ondan kurtaramazlar. İsteyen de âciz, istenen de. Allah'ın kadrini gereği gibi bilemediler. Şüphesiz Allah kuvvetlidir, mutlak güç sahibidir."*[130]

قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلِ اللَّهُ قُلْ أَفَاتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ لَا يَمْلِكُونَ لِأَنْفُسِهِمْ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَى وَالْبَصِيرُ أَمْ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُمَاتُ وَالنُّورُ أَمْ جَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهِ فَتَشَابَهَ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ قُلِ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ (١٦) أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَالَتْ أَوْدِيَةٌ بِقَدَرِهَا فَاحْتَمَلَ السَّيْلُ زَبَدًا رَابِيًا وَمِمَّا يُوقِدُونَ عَلَيْهِ فِي النَّارِ ابْتِغَاءَ حِلْيَةٍ أَوْ مَتَاعٍ زَبَدٌ مِثْلُهُ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْحَقَّ وَالْبَاطِلَ فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَاءً وَأَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِي الْأَرْضِ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ (١٧)

De ki: "Göklerin ve yerin Rabbi kimdir?" "Allah'tır." de. De ki "O'nu bırakıp da kendilerine (bile) bir faydası ve zararı olmayan dostlar (mabutlar) mı edindiniz?" De ki "Kör ile gören bir olur mu? Ya da karanlıklarla aydınlık bir olur mu ? Yoksa Allah'a, O'nun yarattığı gibi yaratan ortaklar buldular da bu yaratma ile Allah'ın yaratması onlara göre birbirine mi benzedi?" De ki: "Her şeyin yaratıcısı Allah'tır. O, birdir, mutlak hakimiyet sahibidir."(16) O, gökten su indirdi de dereler kendi ölçülerince dolup aktı ve sel üste çıkan köpüğü aldı götürdü. Süs eşyası veya yararlanılacak bir şey elde etmek için ateşte erittikleri şeylerden de böyle köpük olur. İşte Allah, hak ile batıla böyle misal getirir. Köpüğe gelince sönüp gider. İnsanlara yararlı olan ise yerde kalır. İşte Allah böyle misaller verir.(17)

Raʿd sûresinin 16. âyeti, bütün sûrenin özeti şeklinde değerlendirilebilir. Çünkü bu âyet, bütün Kur'ân'ın veya bu sûrenin temel konusu olan tevhid akidesinin en önemli örneklerindendir. Ayrıca bu âyet, sûrenin genel atmosferiyle bütünlük arz etmekte ve Hz. Peygamber ile müşrikler arasındaki bir tartışma tasvir

[129] el-Ankebût 29/41.
[130] el-Hac 22/73.

edilmektedir. Bu tartışma çerçevesinde dile getirilen hakikatler, hemen bir sonraki âyet-i kerime de somut örnek ve benzetmelerle delillendirilmektedir.[131]

İlk âyetin üslubuna bakıldığı zaman her ne kadar soru-cevap şeklinde olduğu görülürse de burada cevabı beklenilen bir soru yoktur. Çünkü müşrikler, "Göklerin ve yerin Rabbi kimdir?" sorusunun cevabını hem bilmekte hem de itiraf etmektedirler. Dolayısıyla Yüce Allah, burada müşriklerin işledikleri cürümlerinden dolayı onları ilzam ve zemmetmektedir. Âyet-i kerimede Hz. Peygamber'in müşriklere "Göklerin ve yerin Rabbi kimdir" sorusu sorması ve yine kendisinin bu soruyu Allah'tır cevabı vermesi istenilmektedir. Ancak Übey b. Kâʿb ve Abdullah b. Mesʿûd'un (ö.32/652-53) kıraatinde o müşrikler "Allah'tır." derler şeklinde de geçmektedir. Kur'ân'da bu ikinci görüşü destekleyecek birçok âyet-i kerime yer almaktadır.[132] Peki, onlar bu hakikati bilmiş olmalarına rağmen nasıl olur da Allah'ı bırakıp ne kendilerine ne de başkasına faydası dokunan putlara tapıyorlar?[133] Yine de ki: Kör ile gören bir olur mu? Yani Allah'a kulluk bilincine sahip olan (müminlerle), bu bilinç ve idrakten yoksun olan (kâfir) bir olur mu?[134] Karanlıkla (şirk) aydınlık (iman) bir olur mu? Yoksa o müşrikler, Allah'a ortaklar uydurup onların da Allah gibi varlıklar yaratacaklarını görüp de yaratma işinin kime ait olduğu hakkında akılları mı karıştı? Bu konu hakkında şüpheye mi düştüler? Onlara her şeyin yaratıcısının Allah olduğunu, eşi ve benzerinin olmadığını, bütün üstünlük ve hâkimiyetin yalnızca O'nun olduğunu beyan et![135]

Sûrenin 16. âyetinde yer alan tevhid ve şirk mücadelesinin karşılaştırması, 17. âyette muhatabın her zaman gözlemleyebileceği ve alışagelmiş somut örneklerle müşahhas hale getirilmiştir. Bu şekilde hak ve batıl arasındaki farkın etkisi daha kalıcı olmaktadır. Yüce Allah, insanlar için gökten rahmet olarak yağmuru yağdırır ve vadiler kendi kapasiteleri ölçüsünde suyla dolar. Bu suyun akıcılığı ve yoğunluğu aracılığıyla su üstünde köpük oluşur. Bu su sayesinde

---

[131] Derveze, *Tefsirü'l-Hadîs*, 5/529.
[132] Yûnus 10/31; el-En'âm 6/12; el-Müʾminûn 23/86-89; Lokmân 31/25; ez-Zuhruf 43/9, 87.
[133] el-Mâide 5/76; Yûnus 10/18.
[134] el-En'âm 6/122; Hûd 11/24; Fatîr 35/19-20; el-Mü'min 40/58
[135] Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i kebîr*, 2/373; Semerkandî, *Bahru'l-ulûm*, 2/189; Mâverdî, *en-Nüket ve'l-ʿuyûn*, 3/105.

insanlar, hayvanlar, bitkiler gerektiği zaman istifade eder veya su, toprağa karışıp verimini arttırır. Ancak su üstüne çıkan köpük bir müddet sonra kaybolur. Aynı şekilde ateşte ısıtılan altın, gümüş, bakır, kalay gibi madenlerden de insanlar süs eşyası, kap-kaçak, alet-edevat gibi faydalar sağlarken bu madenlerin ısıtılması sonucu ortaya çıkan köpük ise yine kaybolup gider. İşte bu Hakk'ın yani imanın kalıcılığı, faydası ve sürekliliği diğer taraftan batılın yani şirkin asılsız, geçici ve faydasız oluşu ile ilgili Allah'ın insanlara öğretmiş olduğu bir temsildir.[136] Hakk'ın kalıcı oluşu ve batılın yok oluşu ile ilgili başka sûrelerde de Yüce Allah çeşitli misaller getirir.[137] Bu konuya benzer olarak Hz. Peygamber, bir hadiste şöyle buyurmaktadır: "Allah'ın, benimle göndermiş olduğu hidâyet ve ilim yeryüzüne yağan bol yağmura benzer. Yağmurun yağdığı yerin bir bölümü verimli bir topraktır. Toprak, yağmurun suyunu emer, bol çayır ve ot bitirir. Bir kısmı da suyu emmeyip üstünde tutan çorak bir yerdir. Allah, burada biriken sudan insanları faydalandırır. Yağmurun yağdığı bir yer daha var ki hiçbir bitki bitmeyen kaypak ve kaygan bir arazidir. Ne su tutar ne de ot biter. İşte bu, Allah'ın gönderdiği dininin mesajlarına uyan ve ona kulak asmayan kimsenin durumu böyledir.[138]

كَذَٰلِكَ أَرْسَلْنَاكَ فِي أُمَّةٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهَا أُمَمٌ لِتَتْلُوَ عَلَيْهِمُ الَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَهُمْ يَكْفُرُونَ بِالرَّحْمَٰنِ قُلْ هُوَ رَبِّي لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ مَتَابِ (٣٠)

"(Ey Muhammed!) Böylece seni, kendilerinden önce nice ümmetlerin geçmiş olduğu bir ümmete gönderdik ki onlar Rahman'ı inkâr ederken sana vahyettiğimizi kendilerine okuyasın. De ki: "O, benim Rabbimdir. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Ben yalnız O'na tevekkül ettim, dönüşüm de yalnız O'nadır."(30)

Bu âyet-i kerime, Hz. Peygamber'in risaletini inkâr eden ve sürekli mucize talebinde bulunan müşriklere karşı bir reddiyedir. Böylece Hz. Peygamber'in üzüntüsü giderilip O'na moral ve destek sağlanmış olur.[139] Müşriklerin inkârı,

[136] Derveze, *Tefsirü'l-Hadîs*, 5/530.
[137] Bu misaller için b. k. el-Aʿrâf 7/58; İbrahîm 14/24-26.
[138] Buhârî, "İlim" 20; Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmiʿu'ṣ-ṣaḥîḥ*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkī (Kahire: y.y., 1374-75/1955-56), "Fezâil" 15.
[139] Derveze, *Tefsirü'l-Hadîs*, 5/540-541.

bununla sınırlı kalmayıp yanı sıra Allah'ın Rahman ismini de inkâr ederler. Âyet-i kerimede bu konunun ayrıca belirtilmesi, tevhid akidesinin ne kadar hassas olduğuna dair bir ipucudur. Zaten bu konu ayrıca İsrâ sûresinin 110. âyetinde ve Furkân sûresinin 60. âyetinde de geçmektedir. Bu âyette yer alan " Onlar Rahman'ı inkâr ediyorlar" cümlesiyle ilgili 3 farklı tarikten sebeb-i nüzûl rivayetleri aktarılmıştır:

1) İbn Abbas ve Dahhâk'tan gelen bir rivayete göre Hz. Peygamber, Kureyşli müşriklere "Rahman'a secde edin" emrini iletmiştir. Bunun üzerine onlar: "Rahman da kimmiş?" demeleri üzerine bu âyet-i kerime nazil olmuştur.[140] 2) İbn Cüreyc (ö.150/767), Katâde ve Mukatil'in bildirmiş olduğuna göre bu âyet şu olay üzerine nazil olmuştur: Hudeybiye barışı esnasında antlaşmanın metni yazılmaya başlandığı sırada Hz. Peygamber, Hz. Ali'ye "Bismillahirrahmanirrahîm" yazmasını emretti. Ancak bu antlaşma da müşriklerin adına imza atan Süheyl b. Amr (ö.18/639), " Biz, Rahman olarak ancak Yemame'nin (Müseylime el Kezzab) sahibini biliriz. Bu yüzden Bismikellahumme (senin adınla ey Allah'ım) diye yaz" dedi. Bunun ardından Hz. Peygamber, Hz. Ali'ye "Allah'ın Resulü Muhammed'in barış yaptığı şartlardır." ibaresini ekleyince yine müşrikler itiraz edip bu ibarenin " Abdullah'ın oğlu Muhammed" şeklinde düzeltmesini istediler. Her ne kadar sahabe buna razı olmamış ise de Hz. Peygamber bu şekilde olmasını kabul etmiş ve bu âyet bunun üzerine nazil olmuştur.[141] Bu rivayete bir parantez açacak olursak şu soru akla gelebilir: Raʿd sûresinin Mekkî bir sûre olduğu daha önce değerlendirilmişti. Ancak bahsi geçen sebeb-i nüzûl, Hudeybiye Antlaşması esnasında yani Medine döneminde gerçekleşmiştir. Bu sorunu iki şekilde çözümlemek mümkündür. Birincisi bu sebeb-i nüzûl rivayetini aktaran Katâde ve Mukatil gibi müfessirler bu sûrenin zaten Medenî olduğunu kabul etmektedirler.[142] İkincisi ise sûrenin genel olarak Mekkî olduğunu ve içinde bazı âyetlerin Medine döneminde nazil olduğunu da daha önce değerlendirmiştik. Fakat biz, bu değerlendirmelere rağmen bahsi geçen sebeb-i nüzûl rivayetini ihtiyatla karşılıyoruz. Çünkü Mekkî olan bir

[140] Vâhidî, *Esbâbü'n-nüzûl*, 273; İbnü'l Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 2/495.
[141] Vâhidî, *Esbâbü'n-nüzûl*, 273; Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 9/317-318.
[142] İbn Atiyye, *el-Muharrerü'l-vecîz*, 3/290; Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 9/278.

sûrede, Hudeybiye anlaşmasından bahsetmek, anakronizm ihtimalini yükseltir. 3) Başka bir rivayete göre bir gün Resulullah, Kâbe'de "Ey Allah, ey Rahman" diye dua etmiştir. Bunu işiten Ebu Cehil, "Muhammed bize ilahlara tapmayı yasaklamış olmasına rağmen iki ilaha dua ediyor" şeklinde cevap vermiştir. İşte bu âyet bunun üzerine nazil olmuştur.[143]

Âyetin sebeb-i nüzulüyle ilgili birden fazla rivayet aktarılmış olsa da buradaki ortak nokta müşriklerin Rahman'ı inkâr etmesidir. Bunun üzerine Yüce Allah, elçisine ve müminlere şu mesajı telkin etmiştir: Rahman'ın bir ve tek Allah olduğu, O'nun eşi ve benzerinin olmadığı, sadece O'na güvenip dayanmayı O'na Rahman veya Allah diye seslenip dua edilebileceği şeklinde olduğudur.[144]

أَفَمَنْ هُوَ قَائِمٌ عَلَى كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ قُلْ سَمُّوهُمْ أَمْ تُنَبِّئُونَهُ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي الْأَرْضِ أَمْ بِظَاهِرٍ مِنَ الْقَوْلِ بَلْ زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مَكْرُهُمْ وَصُدُّوا عَنِ السَّبِيلِ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ (٣٣)

"Herkesin kazandığını görüp gözeten Allah inkâr edilir mi? Halbuki onlar, Allah'a ortaklar koştular. De ki: "Onların isimlerini açıklayın. Yoksa siz (bununla) O'na yeryüzünde bilmediği bir şeyi mi haber vermiş olacaksınız yoksa boş söz mü etmiş olacaksınız?" Hayır inkâr edenlere hileleri güzel gösterildi ve onlar doğru yoldan saptırıldılar. Allah kimi saptırırsa artık onu doğru yola iletecek yoktur." (33)

Şirk, öyle bir bataklıktır ki insana kendisini yaratan ve koruyan Rabbini unutturur. Her canlının rızkını teminat altına alan, onu koruyup gözeten Rabbini unutur da hiçbir vasfa haiz olmayan putlara tapmaya sebep olur. O putların bir kudretinin olmaması bir tarafa, onlar herhangi bir isimlendirmeye bile layık değildir. Bu âyette yer alan "Onların isimlerini açıklayın ifadesi de bu anlama gelmektedir. Dolayısıyla burada müşriklere yönelik bir azarlama vardır. [145] O müşrikler, Allah'ın bu konuda bihaber olduğunu ve O'na yeniden öğreteceklerini mi zannediyorlar. Bu düşünce onların yok olmaya mahkûm asılsız bir iddiasıdır.

[143] İbnü'l Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 2/495; Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 9/318.
[144] el-İsrâ 17/110.
[145] Zemahşerî, *Keşşâf*, 2/532; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, 3/102.

Çünkü Yüce Allah, onların bu boş sözlerine karşı münezzehtir. Yûnus sûresinin 18. âyetinde de buna benzer bir ifade yer almaktadır.

Âyetin sonunda yer alan "Allah'ın saptırması" ifadesinden kasıt ise Allah'ın, müşrikleri inkârlarında ısrar ettikleri için onları kendi haline bırakması şeklinde yorumlanmıştır.[146]

4. 2. 2. 3. Allah'ın kuşatıcı bilgisi

اللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ أُنْثَى وَمَا تَغِيضُ الْأَرْحَامُ وَمَا تَزْدَادُ وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ (٨) عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْكَبِيرُ الْمُتَعَالِ (٩) سَوَاءٌ مِنْكُمْ مَنْ أَسَرَّ الْقَوْلَ وَمَنْ جَهَرَ بِهِ وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍ بِاللَّيْلِ وَسَارِبٌ بِالنَّهَارِ (١٠)

"Allah, her dişinin neye gebe olduğunu, rahimlerin artırdığı şeyi ve eksilttiği şeyi bilir. Her şey onun katında bir ölçü iledir. O, gaybı da görünen âlemi de bilendir. Çok büyüktür, çok yücedir. (O'na göre) içinizden sözü gizleyen ile açığa vuran, geceleyin gizlenenle gündüz ortaya çıkan eşittir."(8, 9, 10)

Allah'ın bilgisi sonsuz ve sınırsızdır. Allah'ın bu sınırsız bilgisi, kainattaki en küçük zerreden evrenin en derin noktalarına kadar her şeyi ihata eder. İnsanoğlunun bu gerçeği tam manasıyla kavraması imkansızdır. Bu hakikat sadece çeşitli benzetmeler veya mecazi ifadelerle az çok düşünebilir. Ya da insanın çevresinde gözlemlediği bir olguyu düşünmesi, bu hakikati anlamasına yardımcı olabilir. Bu âyet grubunda zikredilen mesajlar, bu ulvi amaca yöneliktir. Ancak Raʿd sûresinin 8. âyetiyle ilgili tefsir kaynaklarına bakıldığı zaman birçok müfessirin hamilelik süreciyle ilgili detaylı aktarım yaptıkları görülür. Örneğin Allah'ın, anne karnındaki çocuğun cinsiyetinin ne olacağını, ne zaman doğacağını, sağlıklı mı yoksa engelli mi doğacağını, hamilelik süresinin ne kadar olduğunu, çocuğun fiziksel özelliklerinin, ahlakının, huyunun nasıl olacağını bildiği şeklinde yorumlar yapılmaktadır.[147] Elbette bütün bu bilgiler, Allah'ın ilmi dahilindedir. Fakat âyetlerin siyak-sibakına bakıldığı zaman farklı bir mana ve mesajın olduğu anlaşılır. Sûrenin 5. âyetinde müşriklerin "Biz toprak olunca

[146] Zemahşerî, *Keşşâf*, 2/532.
[147] Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 16/358-365; Matûridî, *Te'vîlâtu'l-Kur'ân*, 6/313-314; Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 9/285-289.

yeniden mi yaratılacaz?" deyip yeniden dirilişi dolayısıyla ahiret hayatını inkâr ettikleri konusu geçer. Âyetin hemen devamında ise yine müşriklerin azabı inkâr ettikleri[148] ve hissî mucize getirmediğinden dolayı Hz. Muhammed'in risaletine inanmadıkları [149] gibi konulardan bahsedilir. Dolayısıyla burada müfessirlerin gebelik süreciyle ilgili aktarmış oldukları detaylar ve âyetin öncesinde yer alan muhteva pek uyuşmamaktadır. Peki Allah (c.c.) neden bu örneği veriyor? Bununla ilgili olarak Fahreddin Razî, âyetler arasında münasebet kuruyor ve şu görüşlere yer veriyor: İlk olarak müşriklerin mucize isteklerinin samimiyetsiz olduğunu, maksatlarının doğru yolu ve hakikati bulmak yerine işi yokuşa sürüp peygamber ile inatlaşmak olduğunu Allah gayet iyi biliyor. Buna istinaden âyeti şöyle formüle etmek mümkündür: Anne karnındaki gizemli süreci bile en ince ayrıntısına kadar bilen, gaybı da görünen âlemi de bilen, kalplerdeki en ince sızıyı bilen Allah, sizin mucize istemenizdeki niyetinizi de en iyi bilmektedir. Bundan dolayı Allah'ın dilemesi dışında mucize isteğiniz beyhudedir. [150] İkinci olarak âyetin daha önceki kısımla münasebeti şu şekildedir: Bu âyetler parçalanan cesetlerin tekrar bir araya geleceğine inanmayan müşriklere karşı Allah'ın her şeyi bildiğini ve her şeyi bilenin yeniden yaratmayı da kolay bir şekilde yapacağını vurguluyor. Son olarak ise azaba inanmayan ve azabın bir an önce gelmesini söyleyen müşriklere karşı azabın ne zaman geleceğini sadece Allah bilmektedir şeklinde yorumlanır.[151]

Ayrıca sûrenin 10. âyetinde yer alan sözün gizlenmesi veya açığa vurulması ve geceleyin ortaya çıkan ile gündüzün ortaya çıkan ifadelerini Mukatil ve Taberî, gündüz vakti alenen işlenen suç ile gizli olarak yapılan bir günah olarak tefsir etmişlerdir. Her iki müfessir de bu yorumlarda gece ve gündüz işlenen suçların Allah nezdinde eşit olduğu, herhangi bir farkının olmadığı sonucuna ulaşmaktadır.[152] Çünkü Allah, bize şah damarımızdan daha yakındır.[153] O her şeyi

[148] er-ʿRaʿd 13/6.
[149] er-ʿRaʿd 13/7.
[150] el-Ankebût 29/50.
[151] İbnü'l Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 2/484; Razî, *Mefâtihu'l-gayb*, 19/14.
[152] Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i kebîr*, 2/369; Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 16/366-368.
[153] Kâf 50/16.

bilir. Bütün bu hadiseler ise tesadüfen değil Allah'ın kainat için koymuş olduğu yasalara, ölçüye ve bir düzene bağlıdır.

Sözün özü, yukarıda vermiş olduğumuz âyetlerin temel mana ve mesajı, gebelik ve doğum haliyle ilgili bir bilgi aktarımı değildir. Buradaki asıl amaç, Allah'ın mutlak güç ve kudretini, O'nun bütün her şeyi kapsayan, kuşatan bir bilgisinin var olduğunu delillendirmektir.

لَهُ مُعَقِّبَاتٌ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ وَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِقَوْمٍ سُوءًا فَلَا مَرَدَّ لَهُ وَمَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَالٍ (١١)

"İnsanın önünden ve ardından takip eden melekler vardır. Allah'ın emriyle onu korurlar. Şüphesiz ki bir kavim kendi durumunu değiştirmedikçe Allah onların durumunu değiştirmez. Allah, bir kavme kötülük diledi mi artık o geri çevrilemez. Onlar için Allah'tan başka yardımcı da yoktur." (11)

Bu âyet-i kerime de yer alan " لَهُ" zamiri, 10. âyette yer alan "من" ism-i mevsullerine racidir. Buna göre anlam, "içinizde sözü gizleyen ile açığa vuran kimseler ve geceleyin gizlenen ile gündüzün ortaya çıkan kimseler için (takipçiler) مُعَقِّبَاتٌ vardır.[154] Âyetin devamında yer alan "Onu önünden ve arkasından takip edenler vardır." ifadesiyle ilgili farklı yorumlar yapılmıştır. Örneğin Allah'ın Hz. Peygamber'i düşmanlarına karşı özel koruması, kralın veya bir yöneticinin kendisini koruyan muhafızları, hafaza melekleri, gece ve gündüz nöbetleşen melekler, Kiramen Katibin adındaki yazıcı melekler, takipçi ve koruyucular gibi muhtelif manalarda tefsir edilmiştir.[155] Ancak müfessirlerin hâkim görüşüne göre buradaki *muakkıbat* ifadesi hafaza veya yazıcı meleklere tekabül ediyor.[156] Bize göre de bu anlam daha isabetlidir. Bununla ilgili bir âyet-i kerime de bu konu şu şekilde tafsil ediliyor: *" Biri insanın sağ tarafında, biri sol tarafında oturmuş iki alıcı melek de (onun yaptıklarını) alıp kaydetmektedir. İnsan hiçbir söz söylemez ki onun yanında (yaptıklarını) gözetleyen (ve kaydeden) hazır*

[154] Zemahşerî, *Keşşâf*, 2/517; Razî, *Mefâtihu'l-gayb*, 19/17.
[155] İbn Ebû Hâtim, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 7/2229-2230; Süyutî, *Dürrü'l-mensûr*, 8/383-390.
[156] Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i kebîr*, 2/369; Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 16/369-374; Matûridî, *Te'vîlâtu'l-Kur'ân*, 6/316; Semerkandî, *Bahru'l-ulûm*, 2/219.

bir melek bulunmasın."[157] Bununla beraber güvenilir hadis kaynaklarında yer alan bir haberde şöyle buyrulur: "Sizleri hem gece hem de gündüz takip eden melekler vardır. Bunlar sabah ve ikindi namazlarında nöbetleşerek bir araya gelirler."[158] Bu bilgilere dayanarak Allah'ın bütün kullarının davranışlarını bütünüyle bildiği ve bu amellerin elçileri tarafından anbean kaydedildiği anlaşılıyor. Bu âyet, istediği davranışı yapmakta serbest olduğu ve dünyada yaptığı kötü amellerin hesabını vermeyeceği zannıyla yaşayan kâfir müşriklere karşı bir uyarıdır. [159]

Âyetin devamında yer alan bir kavim kendi durumunu değiştirmezse Allah da onların durumunu değiştirmez. Allah, bir kavme kötülük (yani azab) diledi mi artık onun geri dönüşü olamaz. Mukatil b. Süleyman, bu âyetin muhatabını Mekke kâfirleri olarak yorumluyor. Bunun delili ise âyetin bir benzeri olan Enfal sûresinin 53. âyetini getiriyor.[160]Bu âyette de müşriklerin durumu, Firavun ve ahalisine benzetilir.[161] Zaten Raʿd sûresinin genel muhtevasına baktığımız zaman bile müşriklerin, Allah'ın kendilerine vermiş olduğu vahiy ve risalet nimetlerini inkâr ettikleri ve bundan dolayı cezaya müstahak oldukları anlaşılıyor. Ayrıca bu âyet, günahkârlara verilmiş olan cezanın *–haşa-* keyfi olmadığı, belli bir nedensellik içerisinde olduğu anlaşılıyor. İnsanların mükâfatı elde edebilmesi için Allah'a kulluk bilincinde olması gerekiyor. Bu konuda elinden geleni yapıp mücadelesini sürdürmelidir. Aksi takdirde insan, cezayı hak etmiş olur.

4. 2. 2. 4. Allah'ın merhameti ve azabı

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ وَقَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمُ الْمَثُلَاتُ وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ لِلنَّاسِ عَلَى ظُلْمِهِمْ وَإِنَّ رَبَّكَ لَشَدِيدُ الْعِقَابِ (٦)

"Bir de senden, iyilikten önce kötülüğün acele gelmesini istiyorlar. Oysa onlardan önce ibret alınacak birçok azap gelip geçmiştir. Şüphesiz Rabbin,

---

[157] Kâf 50/17-18.
[158] Buhârî, "Salat", 16; "Bedü'l-Halk", 6; "Tevhid", 23,33; Müslim, "Mesacid", 37; Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, *es-Sünen* (Beyrut: Müessesetü Risâle, 2001), "Salat", 57.
[159] Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, 2/513.
[160] Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i kebîr*, 2/369.
[161] el-Enfâl 8/52-53.

insanların zulümlerine rağmen bağışlama sahibidir. Bununla beraber Rabbinin azabı pek şiddetlidir." (6)

Hz. Peygamber, müşrikleri uyararak yaptıkları haksızlıklar ile ilgili Allah'ın habersiz olmadığını belirtiyor. Ayrıca onlara kendilerine çekidüzen vermezler ise sonlarının acıklı bir azap olacağını bildiriyor. Ancak müşrikler -bir rivayete göre Nadr b. Haris- Allah'ın rahmetini dileyeceklerine, peygambere alaycı bir tavırla yönelerek "Eğer doğru söyleyenlerden isen şu bahsettiğin azap bir an önce gelsin de görelim! tarzında ifadeler sarf etmişlerdir.[162] Bu konu benzer bir âyette şöyle buyrulur: *"Hani onlar, "Ey Allah'ım, eğer şu (Kur'an) senin katından inmiş hak (kitap) ise hemen üzerimize gökten taş yağdır veya bize elem dolu bir azap getir." demişlerdi."*[163] Yine aynı konuyla ilgili başka bir âyette, azabın çabucak gelmesini isteyen inkârcılara cevaben mutlaka bir gün gerçekleşeceği ancak belirlenmiş bir süre olduğu için ertelendiği buyrulur. [164]

Müşrik Araplardan önce yaşamış olan Semûd kavmi de benzer bir tutumla peygamberleri olan Hz. Salih'i inkâr etmişlerdi.[165] Bütün bu uyarılara rağmen inkârcılar, iman etmemiş ve inkârlarında ısrarcı olmuşlardır. Fakat Allah (c.c.), insanların yaptıkları kötülüklere rağmen hoşgörü ve merhametine vurgu yapmış ve bir nevi tövbe kapısını açık bırakmıştır. Bununla beraber insanların gevşeklik göstermemelerinden dolayı da azabının şiddetli olduğunu hatırlatmıştır. Buradan çıkaracağımız sonuç ise insanların tamamen karamsarlığa girmemesidir. Atalete kapılmamaları için korku ve ümit bir arada zikredilmiştir.[166]

4. 2. 3. Nübüvvet İnancı ve Mucize

Nübüvvet kelimesi, "haber vermek, bilgiyi iletmek" anlamına gelen نبا (n-b-e) kökünden veya "yükseklik/yücelik" anlamlarına gelen نبو (nübu) kökünden türemiştir. Terim olarak ise Allah ile kulları arasında yapılan elçilik görevidir.

[162] Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i kebîr*, 2/367-368.
[163] el-Enfâl 8/32.
[164] el-Ankebût 29/53-55.
[165] en-Neml 27/46-47.
[166] Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, 2/368; Zemahşerî, *Keşşâf*, 2/514; İbn Kesîr, *Tefsîru'l Kur'âni'l Azîm*, 4/371.

Elçilik göreviyle ilgili nebi, resul ve peygamber kavramları da sık sık kullanılır.[167] Peygamberliğin gereklerinden olan mucize kavramı ise sözcükte "bir şeye güç yetirememek" anlamında olan عجز(a-c-z) kökünden türemiştir. İsim olup "aciz bırakan" anlamına gelir. Terim olarak ise peygamberlerin, elçiliğini ispat etmek için Allah'ın izniyle göstermiş olduğu olağanüstü olaylardır.[168] Bu temel bilgiler verildikten sonra nübüvvet ve mucize konularının Raʿd sûresindeki konumundan kısaca bahsetmek uygun olacaktır. Öncelikle bu iki konunun bir başlık altında verilmesinin temel sebebi sûrede her iki konunun iç içe olmasıdır. Kısaca sûrede her iki konu, birden fazla âyette beraber temas edilmiştir. Esasen mucize konusunun da nübüvvetin bir gereği olduğu malumu ilamdır. Bunun dışında bu iki konu tıpkı daha önce işlenen Kur'ân-ı Kerim konusu gibi hususi birer konu değildir. Burada müşriklerin Hz. Peygamber'i inkâr etme ve buna bağlı olarak ondan hissi mucize isteme şeklinde geçer.

4. 2. 3. 1. Hissi mucize talebi

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ إِنَّمَا أَنْتَ مُنْذِرٌ وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ (٧)

"İnkâr edenler, ' Ona Rabbinden bir mucize indirilseydi ya!' diyorlar. Sen ancak bir uyarıcısın. Her kavim için de bir yol gösteren vardır." (7)

İnkâr edenler (Müşrik Araplar veya Mekke kâfirlerinin önde gelenleri),[169] Hz. Peygamber'in tebliğ etmiş olduğu ilahi vahyi ve onun peygamberliğini kabul etmemek için bin dereden su getiriyorlar; onun risaletini inkâr etmek için her türlü yönteme başvuruyorlardı. Bunlardan birisi de müşriklerin, Hz. Peygamber'e inanmaları için daha önceki peygamberlerin yapmış olduğu gibi mucizeler getirmesini şart koşmalarıdır. Bu durumu şu âyet-i kerimede çok açık bir şekilde görmek mümkündür: "*Dediler ki: 'Yerden bize bir pınar fışkırtmadıkça yahut senin hurmalardan, üzümlerden oluşan bir bahçen olup, aralarından şarıl şarıl ırmaklar akıtmadıkça yahut iddia ettiğin gibi gökyüzünü üzerimize parça parça*

[167] İsfahânî, *Müfredât*, "nbe", 788-790; Yusuf Şevki Yavuz, "Nübüvvet", *Temel İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/279-285.
[168] İsfahânî, *Müfredât*, "acz", 547-548; Halil İbrahim Bulut, "Mûcize", *Temel İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 30/348-351.
[169] Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i kebîr*, 2/376; İbn Ebû Hâtim, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 7/2224.

düşürmedikçe yahut Allah'ı ve melekleri karşımıza getirmedikçe yahut altından bir evin olmadıkça ya da göğe çıkmadıkça sana asla inanmayacağız. Bize gökten okuyacağımız bir kitap indirmedikçe göğe çıktığına da inanacak değiliz.' De ki: "Rabbimi tenzih ederim. Ben ancak resul olarak gönderilen bir beşerim."[170] Buna örnek olarak aktarılan bir rivayete göre müşrikler, Hz. Peygamber'den kendileri için Safa Tepesini altına çevirmesini aksi durumda ona inanmayacaklarını söylemişlerdi.[171] Müşriklerin bu isteklerine bakıldığı zaman daha çok bir beşerin takatinin yetmeyeceği dünyevi hazlar olarak görünmektedir. Bunun sonucunda Mekke müşrikleri, iman etmek için herhangi bir delil aramamakta; aksine inkârlarını kılıfına uydurmak için hissi mucize isteklerini öne sürmektedirler.

Bazı müfessirler, bu âyetin başlığı altında bütün peygamberlerin mucize bakımından eşit olduğunu yorumlamaktadırlar. Hz. Muhammed'in de Hz. Musa ve Hz. İsa gibi mucizeler gerçekleştirdiğini vurgularlar. Fakat bütün mucizelerin aynı olması gerekmemektedir. Allah (c.c.), insanların maslahatı için örf ve tabiatlarına uygun olarak farklı şekillerde mucize lütfetmektedir.[172] Örneğin Fahreddîn er-Razî, mucizeler konusunda şu şekilde bir yorum yapar: Musa (a.s.) döneminde herkesin gözünde değerli ve geçerli olan olgu, sihir ve büyüdür. Buna göre Yüce Allah, Hz. Musa'ya mucize olarak elindeki asasının yılana dönüşmesi, elinin bembeyaz kesilip nur gibi parlaması gibi mucizeler lütfetmiştir. Aynı şekilde Hz. İsa zamanında tıp ilmi revaçta olduğu için en büyük mucize olarak ona ölüleri diriltmesi, anadan doğma kör ve alacalıları iyileştirme gibi mucizeleri lütfetmiştir. Hz. Muhammed devrinde ise fesahat ve belagat popüler olduğu için Allah Teâla tarafından ona da en büyük mucize Kur'ân-ı Kerîm vahyedilmiştir.[173] Her ne kadar bu yorum cazip görünse de âyetin anlamında klasik anlamdaki bir mucizeden söz etmemektedir. Hz. Peygamber'e hissi bir mucize verilip verilmediği konusu ise çalışmamızın kapsamı dışındadır. Buradaki asıl konunun mahiyetini de bu âyetin bir benzeri olan Raʿd sûresi 27. âyetinde incelenektir. Dolayısıyla art arda gelen her iki âyeti beraber mütalaa etmek uygun olacaktır.

---

[170] el-İsrâ 17/90-93. Diğer âyetlere b.k. : el- Enbiyâ 21/5, el-Ankebût 29/50.
[171] Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned* (Kahire: Daru'l Hadis, 1995), 3/66; Nesâî, "Tefsir," 17.
[172] Matûridî, *Te'vîlâtu'l-Kur'ân*, 6/311-312.
[173] Razî, *Mefâtihu'l-gayb*, 19/13.

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ قُلْ إِنَّ اللَّهَ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ أَنَابَ (٢٧)

İnkâr edenler diyorlar ki: "Ona (Muhammed'e) Rabbinden bir mucize indirilseydi ya!" De ki: "Şüphesiz Allah dilediğini saptırır, kendisine yöneleni de doğru yola eriştirir." (27)

Bu âyetin birinci kısmı olan وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ ifadesinin hemen önceki âyetle birebir aynı olduğu görülmektedir. Fakat müşriklerin Hz. Peygamber'e yöneltmiş olduğu bu soruya farklı cevapların verildiği anlaşılmaktadır. Her iki âyetin cevap kısmını burada beraber mütalaa etmek uygun olacaktır. Müşriklerin, Hz. Peygamber'i itham edip yalanlamak uğruna mucize istediklerini daha önceki âyette ifade etmiştik. Kur'an-ı Kerîm'de bu ve benzeri birçok âyette, müşriklerin bu arzularına yönelik olumsuz cevaplar içeren âyetler vardır. Bu cevaplar arasında mucizeyi inkâr eden geçmiş kavimlerin akıbetinin hatırlatılması, peygamberin beşeriyet vurgusu, mucizenin ancak Allah'ın irade ve kudreti dâhilinde gerçekleşmesi, peygamberin sadece uyarıcı olmakla görevlendirildiği, mucizenin gaybî âleme ait olması ve dikkatleri Kur'an'a çekmesi[174] vardır.[175]

Özetle müşriklerin "Ona Rabbinden bir mucize inmesi gerekmiyor muydu?" şeklinde sormuş oldukları soruya olumsuz cevapların verildiğini açık bir şekilde anlamak mümkündür. Olumsuz anlamda verilmiş olan bu cevabi âyetler, Hz. Peygamber'in herhangi bir mucize gerçekleştirmediğinden ziyade müşriklerin samimiyetsiz isteklerine karşı bir reddiye olarak anlamak mümkündür. Hz. Peygamber'in, âyet-i kerimeden anlaşılan görevi ise mucize göstermek değil Allah'tan aldığı vahyi insanlara tebliğ etmek ve onları uyarmaktır.

[174] Âyetler için b.k. el-En'âm 6/37,109; Yunus 10/20; er-Raød 13/7,27; İbrahim 14/11; el-İsrâ 17/59,90-93; el-Ankebût 29/50,51.

[175] Bu konuda ayrıntılı bilgi için b.k. Yahya Yaşar, "Mekkeli Müşriklerin Hz. Peygamber'den Kur'an Dışında Mucize Taleplerine Cevabi âyetlerin Tahlili", *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2016).

4. 2. 3. 2. Kur'ân en büyük mucize

وَلَوْ أَنَّ قُرْآنًا سُيِّرَتْ بِهِ الْجِبَالُ أَوْ قُطِّعَتْ بِهِ الْأَرْضُ أَوْ كُلِّمَ بِهِ الْمَوْتَى بَلْ لِلَّهِ الْأَمْرُ جَمِيعًا أَفَلَمْ يَيْئَسِ الَّذِينَ آمَنُوا أَنْ لَوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَهَدَى النَّاسَ جَمِيعًا وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا تُصِيبُهُمْ بِمَا صَنَعُوا قَارِعَةٌ أَوْ تَحُلُّ قَرِيبًا مِنْ دَارِهِمْ حَتَّى يَأْتِيَ وَعْدُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ (٣١)

Kendisiyle dağların yürütüleceği veya yeryüzünün parçalanacağı ya da ölülerin konuşturulacağı bir Kur'ân olacak olsaydı (o yine bu kitap olurdu). Fakat bütün emir yalnız Allah'ındır. İman edenler anlamadılar mı ki Allah dileseydi bütün insanları doğru yola eriştirirdi. Allah'ın sözü yerine gelinceye kadar inkâr edenlere yaptıkları işler sebebiyle devamlı olarak ya büyük bir felaket gelecek veya o felaket yurtlarının yakınına inecektir. Şüphesiz Allah verdiği sözden dönmez.(31)

Müşriklerin, yersiz ve anlamsız mucize istekleri bu âyeti kerimede tekrar vurgulanmaktadır. Âyetin mealine bakıldığı zaman ise müminlerin de bu konuda beklentiye girdikleri anlaşılıyor. Bu âyetin manasını daha iyi anlayabilmek için âyetin iniş sebebine bakmak uygun olacaktır. Âyetin sebeb-i nüzulüyle ilgili klasik kaynakların büyük çoğunluğunda şu rivayet aktarılmıştır:

Ebu Cehl b. Hişâm el-Mahzûmî'nin de içinde bulunduğu Kureyş'ten bir grup, Hz. Peygamber'e şu şekilde seslendiler: Ey Muhammed! Eğer gerçekten peygamber isen şu Kur'ân'ın ile bizim için Mekke'nin dağlarını ortadan kaldır. Bizler için geniş ve verimli araziler olsun. Nitekim senin iddiana göre Davut peygamber dağlara hükmetmişti. Sen ondan daha az değerli değilsindir! Ey Muhammed! Şu bahsetmiş olduğun Kur'ân'ın ile rüzgârı bizim emrimize ver. Uzun yolculuklar yapmak bize zor geliyor. Rüzgâra binip Şam'a gidelim ve aynı gün içerisinde tekrar yurdumuza dönelim. Nitekim Süleyman peygamberin ve kavminin bu becerilere sahip olduğunu söyleyen sensin. Eğer gerçekten nebi isen ondan daha önemsiz değilsindir. Ey Muhammed! Bunlardan herhangi birini yapamıyorsan en azından bizim için ölülerimizi diriltebilirsin. Bunlardan birisi de Kusay b. Kilab olsun. Ona senin getirdiklerinin hak mı yoksa batıl mı olduğunu

sorarız. Nihayetinde İsa peygamber de ölüleri diriltirdi. Sen ondan daha ehemmiyetsiz olamazsın. Bunun üzerine Raʿd sûresi 31. âyeti nazil olmuştur.[176]

Bu âyetin başlangıcında yer alan şart cümlesinin cevabı âyette yer almadığı için müfessirler tarafından farklı yorumlanmıştır. Öncelikli olarak buradaki anlam, dilbilimsel olarak incelenmiştir. Örneğin erken dönem müfessirlerinden Ebû Zekeriyyâ Yahya el-Ferrâ (ö.207/822), ilk olarak âyetin kendinden önceki âyet ile takdim-tehir olduğundan bahsetmiş ve 30. âyette yer alan "onlar Rahman'ı inkâr ediyorlar" kısmıyla bağdaştırmıştır.[177] Buna göre âyet-i kerime "Kendisiyle dağların yürütüldüğü, yeryüzünün parçalandığı veya ölülerin konuşturulacağı bir Kur'ân olsaydı bile yine o kâfirler, Rahman olan Allah'ı inkâr edeceklerdi. Ya da onlar asla iman etmeyeceklerdi şeklinde de yorumlanabilir. Bazı müfessirler bu yoruma, En'âm sûresinin 111. âyetini delil olarak göstermişlerdir.[178]

İkinci olarak Ferrâ, Zemahşerî ve diğer birçok müfessire göre bu âyette yer alan (لو) edatının cevabı hazfedilmiştir. Bu Arapçada da sık kullanılan ve anlamı herkesçe malum olan bir durumdur. Zemahşerî, buna örnek olarak efendinin kölesine (bir kalkarsam ayağa!..) deyip devamını söylememesi gibidir der.[179] Bunun sonucunda âyet iki şekilde okunur. Birincisi "geçmiş ümmetlere verilmiş olan kitaplardan herhangi biri, dağları yürütmüş, yeryüzünü parçalamış veya ölüleri konuşturmuş olsaydı muhakkak Kur'ân da bunların hepsini yapardı. Fakat bunların hepsi kitapların değil peygamberlere verilmiş olan mucizelerdir. Taberî, bu görüşü tercih etmiştir.[180] Cümlenin hazf edilmesiyle ilgili ikinci görüş ise şu şekildedir: "Kendisiyle dağların yürütüleceği veya yeryüzünün parçalanacağı ya da ölülerin konuşturulacağı bir Kur'ân olacak olsaydı (o yine bu kitap olurdu)." Bu son yorumun, müşriklerin tepkilerine karşı Kur'ân'ın yüceliğini vurgulayan bir cevap olduğu dile getirilir. Buna delil olarak ise Haşr sûresinin 21. âyeti getirilir: *"Eğer biz, bu Kur'an'ı bir dağa indirseydik, elbette sen onu Allah korkusundan*

[176] Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i kebîr*, 2/379-380; Semerkandî, *Bahru'l-ulûm*, 2/193; Vâhidî, *Esbâbü'n-nüzûl*, 274; Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 9/318-319.
[177] Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ', *Meʿâni'l-Ḳurʾân* (Mısır: Dâru'l Mısriyye, ts.), 2/63.
[178] Matûridî, *Te'vîlâtu'l-Kur'ân*, 6/343; Semerkandî, *Bahru'l-ulûm*, 2/227.
[179] Ferrâ', *Meʿâni'l-Ḳurʾân*, 2/63; Zemahşerî, *Keşşâf*, 2/529; İbnü'l Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 2/496.
[180] Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 16/447-448.

başını eğerek parça parça olmuş görürdün. İşte misaller! Biz onları insanlara düşünsünler diye veriyoruz." Bu yorumdan hareketle Zemahşerî, Kur'ân'ın hatırlatmada zirve, uyarma ve korkutma da son nokta olduğunu belirtir. Beyzavî'ye göre bu âyetten murat, Kur'ân'ın tazimidir. Kur'ân, baştan sona mucizedir. Öğüt vermenin ve uyarmanın zirvesidir. İbn Kesîr (ö.774/1373) ise bu yorumdan hareketle, Kur'ân'ın önceki kitaplardan üstün olduğunu, insanların ve cinlerin bir benzerini getirmekten aciz kaldığı mucize bir kelamdır. Ona göre Kur'ân, akıllara ve gönüllere hitap eden, beliğ olan tek delildir.[181]

Bu âyetin bağlamında yapılan yorumlar arasında her ne kadar Kur'ân'ın diğer mucizelere karşı daha büyük bir mucize olduğu yorumuna rağbet edilmişse de bizce bu yorum isabetli değildir. Bizce bu âyetin en isabetli yorumu, hangi mucize olursa olsun müşriklerin hiçbir şekilde imana gelmeyeceğidir. Bunu birçok şekilde delillendirmek mümkündür. Öncelikle bu durumu hem Kur'ân hem de Raʿd sûresinin bütünlüğünde görmek mümkündür. Yani birçok âyette müşriklerin mucize isteklerine karşı olumsuz denilebilecek cevapların mevcut olduğunu daha önce ayrıntılı bir şekilde görmüştük. Daha sonra bu âyetin sebeb-i nüzulünde müşriklerin Kur'ân'a ve Hz. Peygamber'e burun kıvırdığını ve kendi heva ve heveslerine yönelik isteklerde bulunduğunu görüyoruz. Bu şekilde âyetin kâfirlerin isteklerine karşı bir cevap olduğunu anlayabiliriz. Son olarak da âyetin bağlamı, konuyu anlamamızda püf noktadır. Âyetin devamında yer alan ve iman edenlere atıf yapılan bölüm, konuya açıklık getirmektedir. Yani müminler, kâfirlerin inanmamalarından dolayı üzülmekte, onların istedikleri bir mucize gelirse inanacaklarını ümit etmektedirler. Mevdûdî, bu âyetin müşriklerin istedikleri mucizenin bir türlü gösterilmeyişine üzülen müminlere izafe edilmiştir, demektedir.[182] İzzet Derveze de müşriklerin kırılmaz inatları, ısrarlı karşı çıkışları, ümitsiz birer vakıa oldukları karşısında müminlere teselli veriliyor, demektedir. [183]

Fakat bütün yetki ve otorite Allah'ındır. O, isteseydi herkesin iradesini elinden alır ve mucize olmadan bile iman etmesini sağlardı. Ama böyle olmasını

[181] Zemahşerî, *Keşşâf*, 2/529; Kâdı Beyzâvî, *Envâru't-tenzîl*, 3/188; İbn Kesîr, *Tefsîru'l Kur'âni'l Azîm*, 4/396.
[182] Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, 2/525.
[183] Derveze, *Tefsirü'l-Hadîs*, 5/542-543.

istemedi. Bilakis insanların kendi özgür iradesini kullanarak hakkı veya batılı seçmesini diledi. Bütün bunlar da Allah'ın adaletinin bir eseridir. Âyetin son bölümünde ise müşriklerin yaptıkları yanlış tercihlerin sonucunda felakete uğrayacaklarını, çeşitli musibetlere uğrayacaklarını bildirmektedir. Allah'ın vaadi gerçekleşinceye kadar -yani Mekke'nin fethi- onların başlarına açlık, kıtlık, savaşta yenilgi, ölüm, esir düşme, imkânlarının daralması gibi felaketler gelecektir.[184]

Bütün bu değerlendirmeleri göz önünde bulundurarak Raʿd sûresi 31. âyeti şu şekilde formüle etmek mümkündür: "Dağları yerinden oynatacak, yeryüzünü dağıtıp parçalayacak ve ölüleri konuşturacak bir Kur'ân olsaydı bile o inkârcılar yine de iman etmezler. Mucizenin gönderilip gönderilmemesiyle ilgili karar sadece Allah'ındır. Bununla birlikte hidayete erdirmekte Allah'ın elindedir. Bu yüzden mucizenin gelmemesinden dolayı müşriklerin imana gelmediğini düşünen ve bu duruma üzülen müminler hâlâ anlamadılar mı? Ey Müminler! Üzülüp tasalanmayın. Allah'ın vaadi olan Mekke'nin fethi gerçekleşinceye kadar o müşriklerin başından -yanlış tercihlerinden dolayı- birçok felaket ve musibet geçecektir.[185]

4. 2. 3. 3. Ümmetlerin peygamberlerini alaya alması

وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ فَأَمْلَيْتُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا ثُمَّ أَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ (٣٢)

Andolsun, senden önce de nice peygamberler alaya alındı da ben inkâr edenlere bir süre (mühlet) verdim, sonra da onları yakalayıverdim. Benim cezalandırmam nasılmış! (32)

Yüce Allah, lütf-u kereminden bütün toplumlara tarih boyunca birçok peygamber göndermiştir. [186] Bütün peygamberler, Allah'tan aldıkları vahyi insanlara dosdoğru bir şekilde iletmiş ve onlara en iyi şekilde örnek olmuşlardır. Böyle olmasına rağmen birçok peygamber, kendi kavmi tarafından yalancılıkla

[184] Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i kebîr*, 2/380; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, 3/101.
[185] Bu âyetle ilgili daha geniş değerlendirme için b.k. Hamza Sadan, *Ra'd Sûresinin 31. Âyeti Bağlamında ve Kur'ân Bütünlüğü İçerisinde Kur'ân'ın Söz Bakımından Etki Gücü* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010).
[186] Yûnus 10/47; en-Nahl 16/36; Fâtır 35/24.

suçlanmış ve alaya alınmıştır. Örneğin Nuh (a.s.) kavmini yıllar boyunca uyarmış ve en nihayetinde büyük tufandan onları haberdar etmiştir. Allah'ın emri üzerine gemiyi inşa ederken onu inkâr edenler "bakın hele peygamberliği bırakıp da marangozluğa başlamış" diyerek alay etmişlerdir.[187] Yine Kur'ân-ı Kerîm'in bize bildirdiğine göre Şuayb (a.s.), Hûd (a.s.), ve Mûsâ (a.s.) gibi birçok peygamber, kendi kavimleri tarafından büyülenmiş, sıradan bir insan, aciz, yalancı şeklinde alaya alınmıştır. [188] Bu âyette önceki peygamberlerin de alaya alındığı vurgusu, Hz. Peygamber'e teselli bağlamındadır. [189] Çünkü müşrikler, Hz. Peygamber'i mucize ve azap konusunda alaya alıyorlar ve böyle bir Kur'ân değil de "dağları yerinden sökecek…" bir mucize istiyorlardı. Bu âyetle birlikte Hz. Peygamber, önceki peygamberlerle duygudaşlık kurmaktadır. Âyette kendisine sabır ve özgüven ilham edilmektedir. Âyetin devamında Allah'ın inkârcılara bir süre mühlet verdiğinden bahsediyor. Zemahşerî, buradaki املیت (mühlet) fiilinin mastarı olan الاملاء zaman tanımak, bir süre refah içinde yaşamak olduğunu söyler. Tıpkı merada otlatılmaya bırakılmış fakat bir süre sonra kesilmeyi bekleyen hayvan gibi.[190] Dolayısıyla burada müşriklere karşı bir tehdit vardır. Çünkü en sonunda yaptıkları kötülükleri yüzünden azaba müstahak olacaklardır.

4. 2. 3. 4. Hz. Peygamber'in inkâr edilişi

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ وَجَعَلْنَا لَهُمْ أَزْوَاجًا وَذُرِّيَّةً وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٌ (٣٨)

"Andolsun, senden önce de peygamberler gönderdik. Onlara da eşler ve çocuklar verdik. Allah'ın izni olmadan hiçbir peygamber bir mucize getiremez. Her ecelin (vadenin) bir yazısı vardır." (38)

Hz. Peygamber'in risaleti, çeşitli gerekçeler gösterilerek kavmi tarafından inkâr edilmiştir. İnkârcıların inat ve kibirlerine dayanan bu gerekçelerini, Fahreddîn Razî altı şüphe şeklinde değerlendirmiştir. [191] Öncelikli olarak

[187] Hûd 11/38.
[188] Âyetler için b.k. el-A'râf 7/66; Hûd 11/87; eş-Şuarâ 26/185-187; ez-Zuhruf 43/52.
[189] Razî, *Mefâtihu'l-gayb*, 19/44.
[190] Zemahşerî, *Keşşâf*, 2/531.
[191] Razî, *Mefâtihu'l-gayb*, 19/49-50.

müşrikler, Peygamber olduğunu söyleyen Hz. Muhammed'in kendileri gibi bir beşer olduğuna şaşırıyorlar ve peygamberliğin olağanüstü güçlere sahip bir melek olmasını bekliyorlardı.[192] Yine rivayetlere göre Yahudilerden birtakım kimseler, Hz. Peygamber'i eşlerinden ve çoluk çocuk sahip olmasından dolayı ayıplıyorlardı. Bu bahaneye sığınarak onun peygamberliğini inkâr etmekteydiler. Bunun üzerine Allah'ta (c.c.), Davut (a.s.) ve Süleyman (a.s.) peygamberlerin durumunu onlara hatırlatarak beşer olmanın risalet ve nübüvvete mani olmadığını vurgulamış oldu.[193] Bunların dışında yine müşrikler sürekli olarak mucize ve azap konusunu öne sürerek Hz. Peygamber'i inkâr yoluna gitmişlerdir. "Nerede mucize?" Nerede bahsetmiş olduğun azap?" gibi söylemlerle yaygara çıkaran müşrikler, ilahi vahyi ve risaleti kabul etmeye asla yanaşmıyorlar. Fakat ilahi irade, müşriklerin beklentilere karşı net cevaplar vermiş olup isteklerinin sadece Allah'ın iradesiyle gerçekleşeceğini ve bunu da "Her ecelin (vadenin) bir yazısı vardır.*"* şeklinde beyan etmiştir. Bu son ifade farklı yorumlara konu olmuşsa da daha çok belirlenmiş ilahi bir hüküm veya Allah'ın emirlerinin gerçekleşmesi için takdir edilen süre şeklinde tercih edilmiştir. Sûrenin geneli veya âyetin bağlamı dikkate alındığında bu yorum isabetlidir. Şöyle ki müşriklerin mucize ve azap konusundaki yaygaraları boşunadır. Allah'ın belirlemiş olduğu bir hüküm vardır. İlahi irade ne zaman tecelli ederse o vakit her şey gerçekleşecektir şeklinde değerlendirmek mümkündür.[194]

وَإِنْ مَا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ وَعَلَيْنَا الْحِسَابُ (٤٠)

"Onlara vadettiğimiz azabın bir kısmını sana göstersek de (göstermeden) senin ruhunu alsak da senin görevin sadece tebliğ etmektir. Hesap görmek ise bize aittir."(40)

Bu âyet, inkârcı ve alaycı müşriklerin tavırlarına üzülen ve vadedilen azabın gelmesi için aceleci davranan Resulullah için bir tesellidir. Aynı zamanda kâfirler içinde bir uyarı niteliği taşır.[195] Yüce Allah, elçisine, azabın onun

[192] el-Furkân 25/7-8; el-Hicr 15/7.
[193] Matûridî, *Te'vîlâtu'l-Kur'ân*, 6/351.
[194] Razî, *Mefâtihu'l-gayb*, 13/50-51; Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 9/328-329.
[195] Zemahşerî, *Keşşâf*, 2/534; Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, 2/531.

sorumluluğunda olmadığını, mekânı ve zamanının tamamen Allah'a ait olduğunu hatırlatan bir mesajıdır. Allah, elçisinin yapması gerekenin insanları bıkmadan, usanmadan uyarması, hak yola davet etmesi ve onlara ilahi mesajı sürekli hatırlatmasıdır.[196]

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَسْتَ مُرْسَلًا قُلْ كَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ (٤٣)

"İnkâr edenler, 'sen peygamber değilsin' diyorlar. De ki: Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah ve bir de yanında kitap bilgisi bulunanlar yeter." (43)

Raʿd sûresinin genel konularından birisi de nübüvvettir. Bu konunun mevzubahis olan tarafı, Hz. Peygamber'in risaletinin kâfirler tarafından inkâr edilmesidir. Bunu açık bir şekilde âyet-i kerimede görmekteyiz. Burada inkâr eden kimselerin Yahudî veya Arap müşriklerinden birtakım kimseler olduğu rivayet ediliyor.[197] Münkirlerin iddiasına karşı cevap olarak, Cenab-ı Hak öncelikli olarak kendisini şahit gösteriyor. Allah'ın şahitliği, elçisi için büyük bir onurdur. Peygamberimiz için büyük bir motivasyon kaynağıdır. Ayrıca Allah'ın şehadeti, farklı konular bağlamında Kur'ân'ın birçok âyetinde zikredilmektedir.[198]

Âyetin sonunda yer alan وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ (yanında kitap bilgisi bulunanlar) kısmına gelinecek olursa burası âlimler tarafından farklı şekillerde yorumlanmıştır. Müfessirlere göre bu ifade 3 farklı kırâat türünde okunmuştur. Mushafta yer alan en meşhur kırâate göre burası ref ile okunur. Bunun sonucunda âyetin anlamı "Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah ve bir de yanında kitap bulunanlar yeterlidir." şeklindedir. Yanında kitap bilgisi bulanlar, İbn Abbas'a izafe edilen bir görüşe göre Yahudi ve Hristiyan alimleridir. Katâde'ye göre Abdullah b. Selâm, Selmân el-Farîsî (ö.36/656) ve Temîm ed-Dârî'dir.(ö.40/661) Özellikle tefsir kaynaklarının birçoğunda Abdullah b. Selâm'ın ismi ön plandadır. Hatta Tirmizî'nin Sünen'inde geçen bir haberde Abdullah b. Selâm'ın, Ahkâf 46/10 ve Raʿd 13/43 âyetlerinin kendisi hakkında nazil olduğunu belirtmiştir. Hasan, Mücahid ve Dahhâk'a göre ise yanında kitap bulunan bizzat Cenab-ı

[196] Âl-i İmrân 3/128.
[197] Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i kebîr*, 2/384; Semerkandî, *Bahru'l-ulûm*, 2/232.
[198] en-Nisâ 4/79, 166; el-En'âm 6/19; Yûnus 10/29, 46; Hûd 11/54; el-İsrâ 17/96; el-Ankebût 29/52; Sebe' 34/47; el-Burûc 85/9.

Hakk'tır. Said b. Cübeyr'e göre Cibril'dir. Özellikle burada Said b. Cübeyr, Abdullah b. Selâm yorumunu kabul etmez. Çünkü ona göre bu sûre Mekkîdir. Ancak Abdullah b. Selâm ise Medine döneminde Müslüman olmuştur.[199]

Kaynaklarda belirtilen diğer kırâate göre ومن عنده علم الكتاب (ve min indihi ilmul kitap) ifadesinin kesra ile okunmasıdır. Buna göre âyetin anlamı, "Şahit olarak Allah yeterlidir. Bu ilim ancak O'nun katındandır. Yani Levh-i Mahfûz'dur. Hasan el- Basrî bu görüşü tercih etmiştir. Aynı şekilde kesra ile okunan bir diğer okuma biçimine göre âyetteki ifade (ve min indihi ulimel kitap) şeklinde olur. Yani kitap lafzının meçhul sigayla gelmesidir. Buna göre âyetin anlamı ise "Şahit olarak Allah yeter. İlim ancak O'nun katından öğrenilmiştir." şeklinde olur. Begavî, bu şekil örneğin Kur'ân'da mevcut olduğu ve Kehf 18/65 ve Rahmân 55/1-2 âyetlerini de buna delil gösterir.[200]

Bütün bu veriler göz önüne alındığında meşhur olan kırâatın mushafta yer alması anlamlıdır. Ayrıca tespit ettiğimiz kadarıyla cumhur-u ulemâ da bu şekilde ittifak etmiştir. Yani âyetin "Şahit olarak Allah ve bir de yanında kitap bilgisi bulunanlar" şeklinde olmasıdır. Burada Said b. Cübeyr'in itirazına da değinmek uygun olacaktır. Her ne kadar onun itirazı anlamlı gibi görünse de Kur'ân'da yer alan bir sûrenin Mekkî olup birkaç âyetinin Medenî olduğu veya sûrenin genelinin Medenî olup birkaç âyetinin Mekkî olduğunu çalışmamızın önceki kısımlarında belirmiştik. Bunun bir başka delili de Mekkî sûrelerde yer alan bazı âyetlerin anlamında, bilginin tasdik edilmesi bağlamında Ehl-i Kitab'a başvurulması gerektiğinden bahseder.[201] Dolayısıyla en genel anlamda, yanında kitap bilgisi bulunanlar kimseler; Tevrat ve İncil hakkında bilgi sahibi olanlar veya ilahi vahye vakıf olan kimseler demek mümkündür.

---

[199] Tirmizî, Tefsir, 46; Menâkıb,37; Mâverdî, *en-Nüket ve'l-ʿuyûn*, 3/119; Begavî, *Meâlimü't tenzil*, 4/328; İbnü'l Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 2/502.
[200] Zemahşerî, *Keşşâf*, 2/536; Begavî, *Meâlimü't tenzil*, 4/328-329; Razî, *Mefâtihu'l-gayb*, 19/54-55.
[201] Âyetler için bkz. en-Nahl 16/43; el-Enbiyâ 21/7; eş-Şuarâ 26/197; el- Ahkâf 46/10.

4. 2. 4. Müminlerin Vasıfları ve Mükâfatları

İman etmek fiilinin faili olan mümin kelimesini genel olarak Allah'ın ve Resulünün buyruklarına gönülden inanan ve tasdik eden olarak tanımlayabiliriz. Raʿd sûresinin birçok âyetinde müminlerin özelliklerine ve ahiret hayatında ulaşacakları nimetlere değinilmiştir. Sûrede onların güzel vasıflarla övüldüğünü, kâfirlerden apayrı bir konumda olduklarını ve birçok güzel nimetlere ulaşacaklarını görmekteyiz. Kuvvetle muhtemel, müminlerin Mekke döneminde inançları uğruna maruz kaldıkları şiddet, temel etken olabilir. Bundan ötürü Allah, onları motivasyon kabilinden desteklemektedir. Şimdi bu konuları etraflıca işlemek uygun olacaktır.

4. 2. 4. 1. Akıl sahiplerinin özellikleri

أَفَمَنْ يَعْلَمُ أَنَّمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ كَمَنْ هُوَ أَعْمَى إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ (١٩) الَّذِينَ يُوفُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَلَا يَنْقُضُونَ الْمِيثَاقَ (٢٠) وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ وَيَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ (٢١) وَالَّذِينَ صَبَرُوا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً وَيَدْرَءُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ أُولَئِكَ لَهُمْ عُقْبَى الدَّارِ (٢٢)

"Rabbinden sana indirilenin gerçek olduğunu bilen kimse, (onu bilemeyen) kör gibi olur mu? (Bunu) ancak akıl sahipleri anlar. Onlar, Allah'a verdikleri sözü yerine getiren ve sözleşmeyi bozmayanlardır. Onlar, Allah'ın riâyet edilmesini emrettiği haklara riâyet eden, Rablerine saygı besleyen ve kötü hesaptan korkanlardır. Onlar, Rablerinin rızasına ermek için sabreden, namazı dosdoğru kılan, kendilerine verdiğimiz rızıklardan gizli olarak ve açıktan Allah için harcayan ve kötülüğü iyilikle ortadan kaldıranlardır. İşte bunlar için dünya yurdunun iyi sonucu vardır." (19-20-21-22)

Ey Peygamber! Sana indirilen Kur'ân'ın hakikat olduğunu bilip gereklerini yerine getiren kimse ile kalp gözü kararmış, inatçı, kibirli kimse denk olur mu? Cevabı belli olan bu soru, mümin ve kâfir ayrımını ortaya koyan âyetlerden biridir. Tıpkı Zümer sûresinin 9. âyetinde "Hiç bilenle bilmeyen bir olur mu?" ifadesinde buyrulması gibidir. Buradaki mümin kişinin Hamza b. Abdülmuttalip (ö.3/625) ya da Ammâr b. Yâsir (ö.37/657) olduğu ve kâfir kişinin ise Ebû Cehil

b. Hişâm el-Mahzûmî (ö.2/624) olduğu kaynaklarda rivayet ediliyor.[202] Fakat buradaki kişilerin isimleri genel olarak mümin-kâfir ayrımına engel değildir. Çünkü mümin olan kimse Rabbinin hakikatlerini anlamak için çabalayan, akıl ve gönül gözü açık olan kimsedir. O kişi, Rabbinin kudretini anlamak için kâinatı gözlemleyen, Güneş'in ve Ay'ın hangi hikmetle yaratıldığını, insanın mükemmel bir şekilde yaratıldığı düşünen feraset sahibi kimsedir. Rabbinin bu hikmetlerini sadece aklını kullanan, düşünen mümin insan anlar.

Bilahare gelen âyette akıl sahiplerinin özellikleri şu şekilde belirtilmiştir: *"*Onlar, Rabbine verdikleri sözü yerine getirmiş olan ve sözleşmeyi bozmayanladır.*"* Müfessirlere göre bu sözleşme, "bezm-i elest" veya "kâlû belâ" olarak bilinen ve A'râf 7/172-173'te yer alan meşhur antlaşmadır. Ya da akli ve nakli delillerle ispat edilen Allah'ın bütün emir ve yasaklarıdır. Ya da Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına şahitlik etmektir.[203]

Onlar ki Allah'ın riayet edilmesini emrettiği hakları gönülden yerine getirirler. Hz. Peygamber'e mücadelesinde destekçi olur, mümin kardeşlerine kol kanat gerer, her türlü maddi-manevi desteklerini seferber ederler. Akraba ziyaretini ihmal etmez, hastaları sık sık ziyaret ederler. Ticaretinde dürüst davranır, adalet duygusunu ön planda tutar. Kendi aleyhinde bile olsa doğrudan taraftır. İşte bu ve bunun gibi birçok örnek, Allah'ın riayet edilmesini emrettiği haklardır. Onlar Rablerine saygı gösterir ve O'nun gazabından çekinirler. Bir Müslümanın hayatında ulaşabileceği en büyük ve yüce hedef, Allah'ın rızasını kazanmaya çalışmak olmalıdır. Hayatımızdaki bütün diğer hedeflerimiz sadece bu yola giden araçlar olmalıdır. Çünkü bu yol, varılabilecek en son ve en mükemmel yoldur. İnsanın ibadetleri, kazancı, sıkıntıları, üzüntüleri, yaşamı ve ölümü sadece alemlerin Rabbi Allah için olmalıdır. Dünyadaki bütün kaygılarımızın odak noktası, "Rabbimize karşı nasıl daha iyi bir kul olabiliriz?" sorusunda toplanmalıdır. O'nun sevgisini nasıl elde edebiliriz? sorusuyla hayatımızı sürdürmemiz gerekiyor. Hatta öyle ki cennete ulaşma arzusu ve cehennem korkusu, Allah'ın rızasından sonra gelmelidir. Yunus Emre'nin (ö.720/1320)

[202] Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i kebîr*, 2/375; Begavî, *Meâlimü't tenzil*, 4/309.
[203] Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 16/419; Matûridî, *Te'vîlâtu'l-Kur'ân*, 6/330-331; Razî, *Mefâtihu'l-gayb*, 19/33-34.

meşhur özdeyişinde ifade ettiği: "Cennet Cennet dedikleri birkaç köşkle birkaç huri, isteyene ver sen anı, bana seni gerek seni." bu sözü konunun özeti mahiyetindedir. Bununla birlikte insanoğlunun kibir, nefsani arzular, şehvet, şiddet gibi kötülük taraflarının da kontrol altına alınması için ve şımarıkça tavırların sergilenmemesi için Allah'ın gazabını, cezalandırmasının hak olduğunu her an aklımızda tutmamız gerekiyor.

Ardından o akıl sahibi müminler, öyle insanlardır ki Allah'ın rızasına nail olabilmek için her türlü eziyet ve cefaya, tutsaklığa, bela ve musibetlere, savaşlara vb. karşı sabırlı olurlar. Ancak sabırlı olmak, pasif bir bekleyiş değildir. Bela ve musibetlere karşı dayanıklılık, direnç gösterme, mücadeleyi sürdürme ve en nihayetinde Allah'tan yardım dilemedir. O müminler ki namazlarını huşu içinde eda eder, ellerinin altında bulunan nimetleri, Allah yolunda ihtiyaç sahibi kardeşleri için gönül hoşnutluğu içinde harcarlar. Kötülüğü iyilikle ortadan kaldırırlar: "Münkeri maruf ile, şerri hayırla, fuhşiyatı selam ile, zulmü affetmek ile, cehaleti ilim sahibi olmakla, günahları tövbe ile, suçu itaat ve ibadet ile def ederler. [204] Cenab-ı Hakk, burada müminlerin inançlarından dolayı maruz kaldıkları ağır sözleri, ağırbaşlılık ve olgunlukla karşılamalarını ilham ediyor. Ancak bu şekilde kötülük, gerçek anlamda ortadan kalkabilir. Âyet-i kerimede buyrulduğu gibi *"İyilikle kötülük bir olmaz. Kötülüğü en güzel bir şekilde sav. Bir de bakarsın ki seninle arasında düşmanlık bulunan kimse sanki sıcak bir dost oluvermiştir."* [205] *"Onlar, yalana şahitlik etmeyen, faydasız boş bir şeyle karşılaştıkları zaman, vakar ve hoşgörü ile geçip gidenlerdir."*[206] Atalarımızın da veciz bir şekilde söylemiş olduğu gibi "iyiliğe karşı iyilik yapmak her kişinin, kötülüğe karşı iyilik yapmak ise er kişinin harcıdır/kârıdır." Onlar için hem dünya hayatındayken hem de dünya yurdunun sonucunda güzel bir mükâfat vardır.

4. 2. 4. 2. Akıl sahiplerinin mükâfatı

جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَالْمَلَائِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ (٢٣) سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ (٢٤)

[204] Mâverdî, *en-Nüket ve'l-ʿuyûn*, 3/109.
[205] Fussilet 41/34.
[206] el-Furkân 25/72.

"Bu sonuçta Adn cennetleridir. Atalarından, eşlerinden ve çocuklarından iyi olanlarla beraber oraya girerler. Melekler de her bir kapıdan yanlarına girerler (ve şöyle derler): "Sabretmenize karşılık selam sizlere. Dünya yurdunun sonucu (olan cennet) ne güzeldir!" (23-24)

Akıl sahibi müminler için mükâfat olarak dünya yurdunun sonucunda Adn cennetleri vardır. Adn kelimesi sözlükte, "bir yerde sürekli olarak kalmak, yerleşmek, bir şeyin kökeni, aslı veya bir cevherin ya da madenin özü" anlamlarına gelir.[207] Kur'ân-ı Kerim'de cennet kelimesiyle birlikte zikredilen bu kavram, toplamda on bir yerde geçmektedir. Adn cennetleri, bu âyetlerde "içinde ebedi kalınan, içinde ırmaklar akan, güzel köşklerin bulunduğu, boş sözlerin işitilmediği, bıkkınlık ve usancın olmadığı, müminlerin tahtların üzerine kurulup altın bileziklerle süslenerek ince ve kalın ipeklerden yeşil giysilerin giyildiği, sabah-akşam rızıklarının verildiği, yüksek derecelere sahip olunan, gözlerini kendilerinden ayıramayan yaşıt eşlerin olduğu vb. şeklinde tasvir edilmektedir.[208] Böyle bir cennet, ancak akıl ve sağduyu sahibi müminlere yaraşır ve onlarla birlikte iman eden atalarına, eşlerine ve çocuklarına yaraşır. Melekler de onlara sabretmelerine karşılık selam ederler. Müminlerin iman davalarında çektikleri eza ve cefalarına karşılık bir selamdır. Yani ahiret yurdunda sonsuza dek güven ve emniyet içinde yaşamaktır.

الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ طُوبَى لَهُمْ وَحُسْنُ مَآبٍ (٢٩)

" İnanan ve salih amel işleyenler için, mutluluk ve güzel bir dönüş yeri vardır." (29)

Tefsir ve kıraat alimi Mekkî b. Ebû Tâlib (ö.437/1045) âyetin birinci kısmını Hz. Muhammed'in getirdiklerine inanan ve güzel davranışlar sergileyenler şeklinde tefsir etmiştir.[209] Âyetin veya sûrenin bütünü dikkate alındığında müşriklerin birçok yerde Hz. Peygamber'i inkâr ettiği anlaşılır.

[207] Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l âyn*, "adn", 3/112; İbn Manzûr, *Lisânu'l Arab*, "adn", 13/279; Fîrûzâbâdî, *Kâmûsu'l muhît*, "adn", 1062.
[208] et-Tevbe 9/72; en-Nahl 16/31; el-Kehf 18/31; Meryem 19/61; Tâhâ 20/76; Fâtır 35/33; Sâd 38/50; es-Saf 61/12; el-Beyyine 98/8.
[209] Mekkî b. Ebû Tâlib, *el-Hidâye ilâ bulûği'n-nihaye* (Külliyetu'ş-Şeri'a ve'd-Dirasatu'l-İslamiyye, 2008), 5/3734.

Dolayısıyla âyetin ilk kısmını bu şekilde yorumlamak isabetli görünmektedir. Âyetin ikinci kısmında yer alan (طُوبَى) kelimesiyle ilgili de daha önce açıklamamız bulunduğu için burada sadece âyetin bize vermek istediği temel mesaj ile iktifa edeceğiz. Buna göre âyet şu şekilde okunabilir: Hz. Muhammed'in getirdiklerine iman eden ve iyiliği emredip kötülüğü mahkûm etmek için çabalayanlara, nail olacakları sevinç ve mutluluklar, güzel sonlar (cennet) vardır.

مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ أُكُلُهَا دَائِمٌ وَظِلُّهَا تِلْكَ عُقْبَى الَّذِينَ اتَّقَوْا وَعُقْبَى الْكَافِرِينَ النَّارُ (٣٥)

"Allah'a karşı gelmekten sakınanlara vadolunan cennetin durumu şudur: Onun içinden ırmaklar akar, yemişleri ve gölgeleri devamlıdır. İşte bu Allah'a karşı gelmekten sakınanların sonudur. İnkâr edenlerin sonu ise ateştir." (35)

Cennet, Cenâb-ı Hakk'ın, mümin ve muttaki kullarına, dünya hayatında yapmış oldukları güzel amellerinden dolayı bahşetmiş olduğu ebedi mutluluk yurdudur. Bu ebedi yurtta, muttakiler için hazırlanmış olan ve canlarının her istediği pek çok nimetler vardır. Kur'ân-ı Kerim âyetlerinde, bu nimetlerin neler olduğuna dair birçok örnek verilmiştir. Bunlar arasında çeşitli içecekler ve ırmaklar,[210] istifade etmeleri için bitki ve yiyecekler,[211] giyinip süslenmeleri için çeşitli giysi ve takılar,[212] tertemiz iffetli eşler[213] vb. şeklinde özetlenebilir. "Ebedi cennet yurdunda gerçekten bu nimetler mi var? Bu nimetlerin çoğu zaten dünya hayatında da yok mudur? Bu nimetler inananları ne kadar teşvik edebilir?" gibi muhtelif sorular akla gelebilir. Bu soruları cevaplamak bizim için elzemdir. Çünkü tefsirini yaptığımız sûreyi konulu tefsir metoduna göre irdelemekteyiz. Zaten daha önce konulu tefsiri, Allah'ın muradını, Kur'ân'ın veya bir sûrenin bütünlüğü çerçevesinde anlamaya çalışmak ve bu mesajları pratik hayata tatbik olarak değerlendirmiştik.

Ana konuya tekrar dönecek olursak öncelikli olarak cennet ve cehennemden müteşekkil olan uhrevi hayat, idrak alanımızın dışında olan

[210] el-Bakara 2/25; Âl-i İmrân 3/15,136,195; Muhammed 47/12,15; el-İnsân 76/16-18.
[211] er-Rahmân 55/68; Vâkıa 56/ 28,29.
[212] el-Hac 22/23; Fâtır 35/33; el-İnsân 76/21.
[213] es-Sâffât 37/49; er-Rahmân 55/56,70-74; Vâkıa 56/35-37.

metafizik bir boyuttur. Bu boyutun gerçek mahiyetini beş duyu organımızla müşahede etmek aklen muhaldir. Bundan dolayı soyut konuları anlatmak için en etkili yol, bildiğimiz nesneler üzerinden konuyu somutlaştırmaktır. Bu bağlamda Mu'tezilî müfessir Zemahşerî, bu âyette yer alan مَثَلُ الْجَنَّةِ (Allah'a karşı gelmekten sakınanlara vaʿdolunan cennetin durumu…) ibaresini, "gaybî alanı anlamak için müşahede ettiğimiz örnekler üzerinden açıklanmak hedeflenmiştir" şeklinde isabetli bir yorum yapmıştır.[214] Yani Kur'ân'da zikredilen bu nimetlerin, cennetteki nimetlerin bir tasvir ve temsili olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü cennetteki nimetlerin mükemmelliğini sadece Yüce Allah bilmektedir. Bu düşünceyi destekleyecek âyet ve hadislerde mevcuttur. Örneğin Secde sûresinin 17. âyet-i kerimesinde iman edenler için hazırlanmış olan güzelliklerin Allah'tan başka hiç kimsenin bilemeyeceği buyruluyor. Bir hadiste ise "hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir beşerin hatırına gelmeyen nimetler" [215] olarak tasavvur edilir. Bununla birlikte Kur'ân âyetlerinin nazil olduğu bağlam, ilk muhatap ve yirmi üç yıllık nüzul süreci de çok önemli unsurlardır. Bilindiği üzere vahiy sürecinin ilk on üç yılı Mekke döneminden, geriye kalan on yıllık zaman ise Medine döneminden oluşur. Mekke döneminin ilk on üç yılında iman ve ahlak konularına yer verilmiş ve putperestlik bertaraf edilmeye çalışılmıştır. Bu uğurda mücadele eden ve azınlıkta kalan müminler, müşriklerin işkence ve eziyetlerine maruz kalmıştır. Bunun sonucunda Cenab-ı Hak, Müslümanların sabretmeleri gerektiğini ve sabretmeleri sonucunda Cennet nimetleriyle buluşacaklarını Peygamberine vahyetmiştir. Cennet nimetleri sıralanırken de muhatabın beğenisi dikkate alınarak tabiri caizse onların gönülleri hoşnut edilmiş ve motive edilmeleri sağlanmıştır. Örnek olarak Arabistan'ın sıcaklığından bunalan bir kimseye serin gölgeliklerden, ırmaklardan ve envaiçeşit içeceklerden bahsetmek anlamlı olacaktır.

Sonraki süreç olan Medine döneminde ise Müslümanlar, iman ve ahlak bakımından olgunluğa erişmişlerdir. İslami bir değişim ve dönüşüm yaşayan toplumun beklentileri de maddi hayattan manevi hayata akmıştır. İmanın en büyük mutluluk olduğunu anlayan bir insan zaten böyle düşünür ve hayatını buna

[214] Zemahşerî, *Keşşâf*, 2/532; Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 9/325.
[215] Buhârî, "Bedu'l-Halk", 8; "Tevhid", 35; Müslim, "Kitabu'l-Cenne", 2,3,4.

göre idame eder. Buna bağlı olarak Medine döneminde cennetin nimetleriyle ilgili tasavvur da gelişmiştir. Bunun en güzel örneği de Medine döneminde nazil olan ve Allah'ın rızasını elde etmenin en üstün kazanım olduğunu beyan eden Tevbe sûresinin 72. âyetidir. Sonuç olarak cennet hayatı, gözlerin ve gönüllerin arzuladığı bütün nimetlerin var olduğu, bitip tükenmeyen, ebedi hayatın kalacağı bir yerdir. Ancak burada Allah'ın rızasını ve sevgisini kazanmak en büyük ayrıcalıktır.[216]

4. 2. 4. 3. İtminan-ı kalp

الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ (٢٨)

"Onlar, inananlar, kalpleri Allah'ı anmakla huzura kavuşanlardır. Biliniz ki kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur." (28)

Raʿd sûresinin muhtevasını göz önünde bulunduracak olursak bu âyetin müşriklere karşı verilmiş bir cevap olduğunu anlıyoruz. Yani ilahi vahyi, peygamberlerini, diriliş gününü inkâr eden, inat uğruna mucize isteğinde bulunan, Allah'a verdikleri sözden dönen, fitne çıkaran ve dünya hayatının geçici arzularıyla tatmin olan müşriklere karşı inananların en önemli vasfı üzerinde durulmuştur. Bu aynı zamanda bütün Müslümanlar için vakur duruşun, onurun ve takvanın ölçüsüdür. Çünkü Cenab-ı Hakk, hayatın başlangıcı ve sonudur. O'nun rızasını ve sevgisini kazanmak, hayatımızın en büyük amacı ve ulaşabileceğimiz son duraktır. Hayatımızda değer verdiğimiz bütün nimetler, bir gün yok olmaya mahkûmdur. Fakat Allah'a ulaşma arzusu, her zaman canlı ve ulvi bir idealdir. İşte mümin kimse bu ideal için yaşayan ve Allah'ın adı anıldığı zaman kalbi titreyen, huzur ve sükûnet bulan, O'nun âyetleri okunduğu zaman imanları artan kimsedir. [217]

[216] Bu konuyla ilgili daha geniş değerlendirme için b.k. Mustafa Öztürk, *Kur'ân'ı Kendi Tarihinde Okumak* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015), 207-231.
[217] el-Enfâl 8/2.

4. 2. 5. Kâfirlerin Vasıfları ve Akıbetleri

Kâfir kelimesi "örtmek, gizlemek, nankörlük etmek" anlamlarına gelen كفر (k-f-r) kökünden türemiş bir ism-i faildir. Terim anlamında genellikle Allah'ın birliğini, peygamberliği veya şeriatı inkâr eden kimse olarak bilinir.[218] Sûreye bir bütün olarak bakıldığı zaman burada genel olarak kâfirlerin Allah'a şirk koştuklarından, peygamberlerini ve yeniden dirilişi inkâr ettiklerinden bahseder. Yine sûrede inkârcıların mucize konusunu gerekçe göstererek ilahi vahye ve Hz. Peygamber'e inanmadıkları anlaşılır. Rabbine verdikleri sözü bozan nankörlerin, Allah'ın korumasını emrettiği bağı koparanların ve yeryüzünde fesat çıkaranların sonunun ebedi cehennem olduğu bildirilir. Aşağıda inceleyeceğimiz âyetler aracılığıyla da bu konular daha iyi anlaşılacaktır.

4. 2. 5. 1. Yeniden dirilişi inkâr etmek

وَإِنْ تَعْجَبْ فَعَجَبٌ قَوْلُهُمْ أَئِذَا كُنَّا تُرَابًا أَئِنَّا لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ وَأُولَئِكَ الْأَغْلَالُ فِي أَعْنَاقِهِمْ وَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ (٥)

"Eğer şaşacaksan, asıl şaşılacak olan onların, "Biz toprak olunca yeniden mi yaratılacak mışız?" demeleridir. İşte bunlar Rablerini inkâr edenlerdir. İşte onlar boyunlarına demir halka vurulanlardır ve işte onlar cehennemliklerdir. Onlar orada ebedi kalacaklardır." (5)

Yeniden dirilişe dikkat çeken ve baʿs gününü inkâr edenlerin vasıflarından bahseden bu âyetin girişi, Hz. Peygamber'in şaşkınlığından bahsetmektedir. Bu şaşırmanın hangi konuyla ilgili olduğuna dair tefsir kaynaklarında farklı yorumlar mevcuttur. Bunları sıralayacak olursak: 1) Ey Peygamber! Sana vahyettiğimiz bu Kur'ân'dan ötürü şaşkınlık yaşıyorsan asıl şaşılacak olan şey müşriklerin "Biz toprak olunca yeniden mi yaratılacaz?" demeleridir.[219] 2) Senin güvenirliğini bilmelerine rağmen peygamberliğini yalanlamalarına şaşırıyorsan asıl şaşılacak olan şey…[220] 3) Allah'ın kudretini gösteren bunca delile rağmen, o müşriklerin

[218] İsfahânî, *Müfredât*, "kfr", 714-717.
[219] Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i kebîr*, 2/367; Matûridî, *Te'vîlâtu'l-Kur'ân*, 6/308-309.
[220] Matûridî, *Te'vîlâtu'l-Kur'ân*, 7/308-309; Semerkandî, *Bahru'l-ulûm*, 2/184.

hâlâ putlara tapmasına şaşırıyorsan… [221] 4) Ey Peygamber! Eğer şaşırdıysan haklısın. Şaşılacak yerde şaşırdın. Müşriklerin bunca delili görmesine rağmen Allah'ın kudretinden şüphe duyup yeniden dirilişi inkâr etmeleri gerçekten şaşılacak bir olay. [222] Yapılan yorumların Kur'ân vahyi, Hz. Muhammed'in peygamberliği ve Allah'ın kudreti gibi farklı konular olduğunu görüyoruz. Bütün bu konular, Raʿd sûresinin ana temaları olmasına rağmen bizce isabetli olan görüş, Allah'ın kudretiyle ilgili olan üçüncü görüştür. Çünkü âyetin sibakına bakıldığı zaman sûrenin ikinci, üçüncü ve dördüncü âyetlerinde Allah'ın kudretini gösteren kevni âyetlerden bahsedilmektedir. Ayrıca 5. âyetin kendi bağlamı da bunu gösterir. Çünkü yeniden diriliş, doğrudan Allah'ın kudretiyle ilgilidir. [223] Dolayısıyla âyeti (Ey Peygamber!) Allah'ın kudretini gösteren bunca delile rağmen o müşriklerin hâlâ putlara tapmalarına şaşırıyorsan bil ki asıl şaşılacak olan şey onların, "Biz toprak olunca yeniden mi yaratılacaz?" demeleridir şeklinde değerlendirmek mümkündür.

Âyetin devamında ise inkârcıların vasıflarından ve akıbetlerinden bahseder. O müşrikler ki Rablerini inkâr ederler. Çünkü yeniden dirilmenin mümkün olmadığını düşünen, ahiret hayatını inkâr eden kimse aynı zamanda Rabbini ve O'nun kudretini de yok saymış olur. Onlar boyunlarına demir halka vurulanlardır. [224] Bu ifadeyi gerçek anlamda da mecazi olarak "pranga vurmak, ebedi mahkûmiyet" şeklinde de anlamak mümkündür. [225] Yine onlar ebedi cehenneme müstahak da olmuşlardır.

4. 2. 5. 2. (Rabb)lerinin emirlerine uymayanların sonu

لِلَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمُ الْحُسْنَى وَالَّذِينَ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُ لَوْ أَنَّ لَهُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَافْتَدَوْا بِهِ أُولَئِكَ لَهُمْ سُوءُ الْحِسَابِ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمِهَادُ (١٨)

"Rablerinin emrine uyanlar için mükâfatın en güzeli vardır. O'na uymayanlar ise yeryüzünde olan her şey ve onun yanında bir katı daha

[221] Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 16/346-347; İbnü'l Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 2/482; Razî, *Mefâtihu'l-gayb*, 19/8-10.
[222] Razî, *Mefâtihu'l-gayb*, 19/8-10; Kâdı Beyzâvî, *Envâru't-tenzîl*, 3/181.
[223] el-Ahkâf 46/33.
[224] Benzer âyetler için b. k. Yâsîn 36/8; el-Mü'min 40/71.
[225] Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, 2/510.

kendilerinin olsa kurtulmak için hepsini kurtuluş fidyesi olarak verirlerdi. İşte hesabın kötüsü bunlar içindir. Varacakları yer de cehennemdir. O ne kötü bir yataktır!" (18)

Bu âyette müminlerin ve kâfirlerin akıbeti, karşılaştırmalı olarak verilmiştir. Derveze, bu karşılaştırmalı ifadeyi müminlere moral sağlamak, yüreklerini pekiştirmek, bunun yanında müşrikleri de korkutmak ve onları vakit varken pişmanlığa yönlendirmek şeklinde yorumlamıştır.[226] Buna göre Allah Teâlâ'nın buyruklarına icabet eden, kulluk bilincini hakkıyla yerine getiren müminlere, "el-Hüsnâ" vardır. El-Hüsnâ, başta cennet olmak üzere rızık, hayat ve bütün güzellikler olarak tefsir edilmiştir.[227] Diğer taraftan Rabbinin emir ve yasaklarına kayıtsız kalan kâfir için ise elem dolu bir azap vardır. Varacakları yer cehennemdir. Oradan kurtulmak için yeryüzünün bütün mülkü onların olsa, bunları kurtuluş için fidye olarak vermek isteyeceklerdir. Yine bir diğer âyet de kâfirlerin kurtulmak için dünya dolusu altın verecek olsalar bile onlardan kabul edilmeyeceği bildiriliyor.[228] Çünkü mürekkep kurumuş, takdirleri çizilmiş olacaktır. Hatta başka bir âyet-i kerime de inkârcıların pişmanlıkları şu şekilde tasvir edilmektedir: *"Ateşin karşısında durdurulup da, 'Ah, keşke dünyaya geri döndürülsek de Rabbimizin âyetlerini yalanlamasak ve müminlerden olsak' dedikleri vakit (hallerini) bir görsen! Hayır, (bu yakınmaları) daha önce gizlemekte oldukları şeyler onlara göründü (de ondan). Eğer çevrilselerdi elbette kendilerine yasaklanan şeylere yine döneceklerdi. Şüphesiz onlar yalancıdırlar."*[229]

Yukarıdaki âyetler göz önünde bulundurulduğunda burada iki mesajın ön planda olduğu anlaşılabilir. Birincisi insanın sorumlu tutulduğu bu kısa imtihan hayatını zamanı varken değerlendirmesidir. İnsan, dünya hayatının geçici olduğunu ve bir gün son bulacağını anlaması gerekir. Bunu anlayan akıllı bir insan, dünya hayatında Allah'ın rızasına uygun bir hayat seçer. Bunun sonucunda ebedi hayatta ödüllendirilir. İkincisi de Rabbinin davetine icabet etmeyenlerin,

[226] Derveze, *Tefsirü'l-Hadîs*, 5/531.
[227] İbnü'l Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 2/492.
[228] Âl-i İmrân 3/91.
[229] el-En'âm 6/27-28.

ahirette yaşadıkları derin pişmanlıklardır. Orada yaşadıkları pişmanlıkların hiçbir şekilde işe yaramadığı âyette zikredilir. "Son pişmanlık fayda etmez" atasözü de bu durumu özetler niteliktedir.

4. 2. 5. 3. Allah'a verdikleri sözü bozanlar

وَالَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَئِكَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ (٢٥)

"Allah'a verdikleri sözü, pekiştirilmesinden sonra bozanlar, Allah'ın korunmasını emrettiği şeyleri (akrabalık bağlarını) koparanlar ve yeryüzünde fesat çıkaranlar var ya; işte lânet onlara, yurdun kötüsü (cehennem) de onlaradır. (25)

Âyet-i kerime, bizlere inkârcıların 3 türlü vasfından bahsetmektedir. Birincisi, onların Rabbine vermiş oldukları sözden dönmüş olan kimseler olmalarıdır. Bu sözün mahiyetini daha önce Raʿd sûresinin 20. âyeti bağlamında açıklamıştık. Kısaca "bezm-i elest" veya "kâlû belâ" olarak bilinen bu sözleşmenin, Allah'ın vahdaniyetine yönelik bilginin fıtratımıza kodlanmış olması olarak değerlendirmek mümkündür. Bundan dolayı inkârcılar, Allah'a şirk koşarak sözlerinden dönmüşlerdir. İkincisi, onlar, Allah'ın korumasını emrettiği bağları koparanlardır. Bu bağlar, bütün peygamber ve kitaplara iman etmek, temel ibadetleri hakkıyla eda etmek, ahlaki değerleri muhafaza etmek, iyiliği hâkim ve kötülüğü mahkûm etmek şeklinde genelleyerek yorumlamak mümkündür. Üçüncü olarak o kâfirler, yeryüzünde fesat çıkaranlardır. Adam öldürür, hırsızlık yapar, karı-kocanın arasını açar, İslam davasını engelleyici eylemlerde bulunur, iman edenlere zulmeder vs. Bunların akıbeti cehennem ateşidir.

اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ وَفَرِحُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا مَتَاعٌ (٢٦)

Allah rızkı dilediğine bol verir, (dilediğine) de kısar. Onlar ise dünya hayatı ile sevinmektedirler. Halbuki dünya hayatı, ahiretin yanında çok az bir yararlanmadan ibarettir."(26)

"Allah rızkı dilediğine bol verir, (dilediğine) de kısar. Onlar ise dünya hayatı ile sevinmektedirler." Bu âyetin muhatabı Mekkeli zengin müşriklerdir.[230] Mekkeli müşrikler, değerli bir insan olmanın ölçütünü zengin olmak ile olduğunu farz etmektedirler. Onlar bu yolla Resulullah'ın ashabını küçümsemekte, kendilerinin ise üstün olduğunu varsaymaktadırlar. Halbuki Cenab-ı Hak, rızkı dilediğine bol vermek ve dilediğinden kısmak ile insanları sınamak ister. Bu yüzden erdemli bir insan olmanın yegâne ölçütü zenginlik değil takvadır. İnsan, Allah'ın kendisine vermiş olduğu nimetler ile şımarmamalı, kâfirler gibi üstünlük aracı olarak görmemelidir. Dünya hayatı geçici, sıradandır. Dünya hayatının süsüyle aldanmak en büyük cehaletten birisidir. İnsanın asıl hedefi, Rabbinin rızasını kazanmak, sağlam bir iman ve hayatı boyunca kazanmış olduğu salih amelleridir.[231] Bu yüzden insanoğlu, ahireti için faydalı olacak davranışlarda bulunmalıdır. Allah Resulü'nün buyurmuş olduğu gibi dünya hayatının nimetleri, ahiret hayatının ebediyeti karşısında denizde bir damla gibidir.[232]

لَهُمْ عَذَابٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَشَقُّ وَمَا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَاقٍ (٣٤)

"Onlar için dünya hayatında bir azap vardır; ahiret azabı ise elbette daha çetindir; onları Allah'a karşı koruyacak kimse de yoktur." (34)

İslam davetine engel olan ve nankörce inkâr eden müşrikler için dünya hayatında azap vardır. Bu azap, ölüm, esaret, korku, açlık, savaş, kınama vb. cezalardır.[233] Kâfirler için ahiret azabı ise çok daha çetindir. Kur'ân'da Cehennem azabıyla ilgili de çeşitli cezalardan bahsedilir. Bunlar arasında ateşten oluşmuş döşek ve örtüler,[234] ateşten giysiler, kaynar su ve demirden topuz,[235] zakkum ağacı,[236] iliklere işleyen kavurucu ateş[237] gibi örnekler yer alır.

وَقَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلِلَّهِ الْمَكْرُ جَمِيعًا يَعْلَمُ مَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ وَسَيَعْلَمُ الْكُفَّارُ لِمَنْ عُقْبَى الدَّارِ (٤٢)

---

[230] Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 9/314.
[231] Derveze, *Tefsirü'l-Hadîs*, 5/536-537; Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, 2/523.
[232] Müslim, "Kitabu'l-Cenne", 55.
[233] Matûridî, *Te'vîlâtu'l-Kur'ân*, 6/348; Razî, *Mefâtihu'l-gayb*, 19/46.
[234] el-Aʿrâf 7/41.
[235] el-Hac 22/19-22.
[236] ed-Duhân 44/43-46.
[237] Vâkıa 56/42-44.

"Onlardan öncekiler de tuzak kurmuşlardı. Bütün tuzaklar Allah'a aittir. O, her nefsin kazandığını bilir. İnkâr edenler de dünya yurdunun sonunun kime ait olduğunu bileceklerdir."(42)

Kureyşli müşriklerin Hz. Peygamber'e tuzak kurmuş oldukları gibi geçmiş kavimlerin önde gelen kâfirleri de peygamberlerine tuzak kurmuşlardı. Nemrut'un Hz. İbrahim'e, Firavun'un Hz. Musa'ya, Yahudiler'in Hz. İsa'ya tuzak kurmak istemesi, buna örnek olarak gösterilebilir. Bütün tuzaklar Allah'ın bilgisi dahilindedir. O, elçilerine yardım etmekte ve kâfirlerin tuzaklarını boşa çıkarmaktadır. Yüce Allah, müşriklerin Hz. Peygamber'e karşı tutumlarını geçmiş kavimlere benzeterek, Hz. Peygamber'e sabır telkin etmekte ve müşrikler uyarılmaktadır.[238] Buna ek olarak müşriklerin Hz. Peygamber'e hangi tuzakları kurduğu ve bu tuzakların Allah tarafından nasıl boşa çıkarıldığına dair Enfâl sûresinin 30. âyetinde bahsedilir. Yukarıdaki âyetin sonunda da inkârcıların mutlu sonun kime ait olduğunu görecekleri vurgulanıyor.

[238] Razî, *Mefâtihu'l-gayb*, 19/53.

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Kur'ân-ı Kerim, nüzûlünden bugüne değin birçok yöntem ve metotla tefsir edilmiştir. Bu yöntemlerden birisi de konulu tefsirdir. Çalışmamızın başlangıç kısımlarında bu yönteme dair özet mahiyetinde bilgilere yer verdik. Bu bilgiler sonucunda konulu tefsirin Hz. Peygamber ve sahabe döneminde temellerinin atıldığı ancak günümüzde sistematik bir ekol haline geldiği değerlendirmesine ulaşıldı. Konulu tefsirde asıl amacın ise Allah'ın muradına en kısa ve en pratik yoldan ulaşmak olduğu sonucuna varılmıştır. Bunun yanında konulu tefsir yöntemi, genel olarak Kur'ân eksenli ve sûre eksenli olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Kur'ân'da iyilik kavramı, Kur'ân'da takva kavramı Kur'ân eksenli çalışmalara ait örnekler iken; Tebbet sûresinin konulu tefsiri, Fil sûresinin konulu tefsiri gibi çalışmalarda sûre eksenli çalışmalara örnektir.

Sûre eksenli konulu tefsir yöntemiyle ele aldığımız Raʿd sûresinde öncelikle sûreyi okuyucuya tanıttıracak bilgilere yer verdik. Veri analizi ve bulgular kısmında yer alan bu bilgiler, sırasıyla sûrenin metni ve meali, sûrenin ismi, âyet sayısı ve sıralaması, nüzûl yeri ve zamanı, sûrenin önceki ve sonraki sûreyle münasebeti, fazileti, sûrenin içinde yer alan önemli kavramlar ve son olarak sûrenin hedefleri şeklindedir. Bu veriler ışığında şu sonuçlara varılmıştır: Sûrenin ismi 13. âyette geçmiş olup "gök gürültüsü" anlamına gelir. Sahabe döneminden günümüze kadar sadece bu isimle anılmıştır. Sûre, mushafta Yusuf sûresinden sonra İbrahim sûresinden önce olup 13. sıradadır. Sûre ile ilgili yapılan en önemli tespitlerden birisi de Mekke döneminin son süreçlerinde nazil olduğudur. Çünkü bu tespit sûrede yer alan konuların anlaşılmasında yardımcı bir etkendir. Ayrıca bu sûrenin 43 âyetten müteşekkil olduğu ve Mushaf'ın başlarında yer alan uzun sûrelerin aksine kısa bir sûre olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Raʿd sûresinde geçen konuların tıpkı Kur'ân'ın bütününde olduğu gibi tematik olmadığı görülmektedir. Ancak sûrenin içinde yer alan bütün konuların kendi arasındaki bir insicamından bahsetmek elbette mümkündür. Özellikle bu sûrede yer alan âyetlerin genelinde müşriklerin Hz. Peygamber'e itirazlarını ve bu itirazlara karşı Allah Resulünün ve müminlerin takınması gereken tavırları

gösterilmiştir. Örneğin sûrenin ilk âyetinde Kur'ân'ın Allah tarafından indirilmiş bir hakikat olduğu vurgusu yapılır. Bu vurgu sayesinde müminlerin kalplerine güven telkin edilmekte ve insanların akletmeleri sağlanmaktadır. Ayrıca sûrede Kur'ân'ın Arapça bir hüküm olarak adlandırılması, Ana Kitab'ın O'nun katında olması gibi ibareler yapılan bu itirazları ve iddiaları çürütmeye yönelik olduğu anlaşılmaktadır.

Sûrenin en önemli ve en genel konusu Allah inancıdır. Bu sonuca göre sûrenin Mekkî olduğu kanısına varılabilir. Çünkü Allah inancı Mekkî sûrelerin en temel konusudur. Burada Allah'ın kudreti, Allah'ın birliği, O'nun merhameti ve azabı, sınırsız ilmi gibi başlıklar mevcuttur. Bütün bu başlıklar altında işlenen âyetlere bakıldığı zaman müşriklerin yanlış Allah tasavvuruna sahip oldukları sonucuna ulaşılır. Çeşitli delil ve misaller ile insanların tefekkür etmesi sağlanılır. Örneğin inanmak için hissi mucize isteyen müşriklerin isteklerine karşın insanların içinde yaşadığı doğayı, her zaman gözlemlediği çevresini tefekkür etmesi istenilir. Allah'ın varlığını ve kudretini gösteren nice delillerin var olduğu gerçeği hatırlatılır. Özellikle günümüz insanı için bu âyetler çok anlamlıdır. Bilimin verileri aracılığıyla doğayı en ince ayrıntısına kadar inceleyen modern insan, bu hakikati en yakından müşahade eder. Bu hakikati anlamak için insanın anatomisiyle ilgili veya uzay ile ilgili bir belgesel izlemek yeterli olacaktır.

Sûrede Allah'ı bırakıp cansız varlıklardan medet uman kimsenin durumu, çarpıcı bir misalle, her yaştan insanın kolayca anlayabileceği betimlemelerle anlatılır. Sûrenin 14. âyetinde yer alan ifadeler buna örnektir. Ayrıca sûrenin 17. âyetinde yer alan mesel, tevhid ve şirkin arasındaki büyük farkı gösteren anlamlı bir mesaj olduğu anlaşılır.

Allah inancıyla ilgili sûrede verilmiş olan en önemli mesajlardan birisi de O'nun her şeyi bilmesiyle ilgilidir. Bu konu her ne kadar sûrenin bağlamında müşriklerin kötü niyetlerini bilmeye yönelik ise de burada evrensel bir mesaj çıkarılabilir. Allah'ın her şeyi bilmesi, görünen ve görünmeyen alem hakkında sonsuz bilgiye sahip olması insanın söz ve davranışlarına olumlu etkide bulunur. Her şeyi gören, her şeyi duyan, her şeyi bilen ve bütün amelleri kayıt altına alan

bir yaratıcı tasavvuru insan için çok önemlidir. Bu inancı içselleştiren bir insan günlük hayatında niyetine ve davranışlarına oldukça dikkat eder.

Raʿd sûresindeki bir diğer konu da peygamberlik ve bununla bağlantılı olarak mucize konusudur. Müşriklerin özellikle bu konudaki itirazları ön plandadır. Hz. Peygamber'in risalet görevini inkâr bağlamında istedikleri hissi mucizeler, hem Resulullah'ı hem de müminleri üzmektedir. Hatta müminler nezdinde "gökten bir mucize inse ne güzel olurdu" anlamında bir hissiyatın oluştuğu söylenilebilir. Söz gelimi Raʿd sûresi 31. âyet buna örnektir. Sonuç olarak mucize ile ilgili âyetler incelendiği zaman burada net bir tavrın olduğu sonucu çıkar. Buna göre asla müşriklerin istekleri gerçekleşmeyecektir. Çünkü onlar, iman etmek için değil inkârlarında ısrarcı oldukları için mucize istiyorlar. Bir insanın iman etmesi için hissi mucizeye gerek yoktur. Zaten evrende Allah'ın varlığını ve kudretini gösteren nice deliller vardır.

Son olarak sûrenin üçte birlik kısmını oluşturan mümin ve kafîr ayrımındaki konunun net çizgilerle ayrıldığı sonucuna ulaşılır. Burada müminlerin faziletlerinden, erdemlerinden ve ulaşacakları ebedi mükâfatlarından bahsedilir. Bununla birlikte kâfir insanın da reziletlerinden, nankörlüklerinden, inkârlarından ve nihayetinde kötü akıbetlerinden bahsedilir. Mekke döneminin son yıllarında müşriklerin müslümanlara karşı baskı ve şiddetlerinin artması, müminleri ezip alaya almaları, onları yurtlarından etmeleri gibi saikler düşünüldüğü zaman buradaki net ayrımın sebebi daha iyi anlaşılacaktır.

Özetle bu sûrenin diğer Mekkî sûreler gibi inanç ilkelerinden oluşan bir bütün olduğu sonucuna ulaşlabilir. Bu ilkeler aracılığıyla müminlerin imanları pekiştirilmekte, inkârcılar uyarılmakta ve onların tevhid akidesine aykırı düşünceleri bir nevi izole edilmektedir. Bu şekilde yeni oluşacak olan İslam cemiyetinin de temelleri atılmış olunmaktadır.

KAYNAKLAR

Abdulsettâr, Fethullâh Saîd. *el-Medhal ile't-tefsîri'l mêvdûî'*. Kahire: Dâru'l Têvzî', 1991.

Âlûsî, Ebü's-Senâ Şihâbüddîn el-. *Rûḥu'l-meʿânî fî tefsîri'l-Ḳurʾâni'l-ʿaẓîm*. 15 Cilt. Beyrut: Daru'l Kutubu'l İlmiyye, 1994.

Begavî, Ebû Muhammed el-Ferrâ' el-. *Meâlimü't tenzil*. 8 Cilt. Daru'l Tayyibe, 1997.

Bikaî, Burhanuddin İbrahim b. Ömer el-. *Nazmu'd-Durer fi tenasubi'l ây ve suver*. 22 Cilt. Kahire: Daru'l Kitabi'l İslamiyye, ts.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-. *el-Câmiʿu'ṣ-ṣaḥîḥ*. nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr. Beyrut: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001.

Demirci, Muhsin. *Konulu Tefsîre Giriş*. İstanbul: MÜ İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 4. Basım, 2021.

Derveze, Muhammed İzzet. *et-Tefsirü'l-Hadîs*. 10 Cilt. Kahire: Daru'l İhyâi Kutubu'l Arabiyye, 1963.

Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur'ân Dili*. 10 Cilt. Ankara: Akçağ Yayınları, 2016.

Endelüsî, Ebû Hayyân el-. *Bahru'l muhît*. 8 Cilt. Beyrut: Daru'l İhyâ, 2002.

Ferrâ', Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Ziyâd el-. *Meʿâni'l-Ḳurʾân*. 3 Cilt. Mısır: Dâru'l Mısriyye, ts.

Fîrûzâbâdî, Ebü't-Tâhir Mecdüddîn el-. *Kâmûsu'l-muhît*. Kahire: Dâru'l Hadîs, 2008.

Güngör, Mevlüt. "Tefsîr'de Konulu Tefsîr Metodu". *İslamî Araştırmalar* 2/7 (1988).

Güven, Şahin. *Konulu Tefsîr Metodu*. İstanbul: MÜ İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 5. Basım, 2021.

Halil b. Ahmed. *Kitâbu'l-âyn*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l Kutubu'l İlmîyye, 2003.

Halil İbrahim Bulut. "Mûcize". *Temel İslam Ansiklopedisi*. 30/348-351. Ankara: TDV Yayınları, 2020.

Hamza Sadan. *Ra'd Sûresinin 31. Âyeti Bağlamında ve Kur'ân Bütünlüğü İçerisinde Kur'ân'ın Söz Bakımından Etki Gücü*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.

Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. *el-Müsned*. 8 Cilt. Kahire: Daru'l Hadis, 1995.

İbn Âşûr, Muhammed Tahir. *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: Daru'l Tunusî, 1984.

İbn Atiyye, Ebû Muhammed el-Endelüsî. *el-Muharrerü'l-vecîz*. 6 Cilt. Beyrut: Daru'l Kutubu'l İlmiyye, 2001.

İbn Ebû Hâtim. *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*. 13 Cilt. Suudi Arabistan: Mektebetu Nizar, 1997.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn. *Tefsîru'l Kur'âni'l Azîm*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 1998.

İbn Manzûr. *Lisânu'l Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru's Sâdır, 1994.

İbnü'l Cevzî, Ebü'l-Ferec. *Zâdü'l-mesîr fî ʿilmi't-tefsîr*. 4 Cilt. Beyrut: Daru'l Kutubu'l Arabiyye, 2001.

İhsan Eliaçık. *Yaşayan Kur'ân Türkçe Meal/Tefsir*. 3 Cilt. İstanbul: İnşa Yayınları, 2007.

İsfahânî, er-Râgıb el-. *Müfredât*. Dımeşk-Beyrut: Daru'l Kalem, 1991.

İsmail Hakkı Ünal. "Fazlurrahman'ın Sünnet Anlayışı ve Yaşayan Sünnet Kavramı Üzerine". *İslamî Araştırmalar* 4/4 (Ekim 1990).

Kâdı Beyzâvî. *Envâru't-tenzîl ve Esrarü't-te'vil*. 5 Cilt. Beyrut: Daru'l İhya, 1998.

Kasapoğlu, Abdurrahman. "Kur'ân'ın Konulu Tefsîri". *Hikmet Yurdu* 2/3 (2009).

Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-. *el-Câmiu li-ahkâmi'l-Kur'ân*. 20 Cilt. Mısır: Daru'l Kutubu'l Mısriyye, 1964.

Matûridî, Ebû Mansûr el-. *Te'vîlâtu'l-Kur'ân*. 10 Cilt. Beyrut-Lübnan: Daru'l Kutubu'l İlmiyye, 2005.

Mâverdî, Ebü'l-Hasen el-. *en-Nüket ve'l-ʿuyûn*. 6 Cilt. Beyrut: Daru'l Kutubu'l İlmiyye, ts.

Mekkî b. Ebû Tâlib. *el-Hidâye ilâ bulûği'n-nihaye*. 13 Cilt. Külliyetu'ş-Şeri'a ve'd-Dirasatu'l-İslamiyye, 2008.

Mevdûdî, Ebu'l A'la. *Tefhimu'l-Kur'ân*. çev. Muhammed Han Kayani vd. 7 Cilt. İstanbul: İnsan Yayınları, 2005.

Mukâtil b. Süleymân. *Tefsîr-i kebîr*. 5 Cilt. Beyrut: Daru'l İhya, 2002.

Mustafa Öztürk. *Kur'ân'ı Kendi Tarihinde Okumak*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 6. Basım, 2015.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmiʿu'ṣ-ṣaḥîḥ*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkī. Kahire: y.y., 1374-75/1955-56.

Müslim, Mustafa. *Mebâhis fi't tefsîri'l mevdûi'*. Dimaşk: Dâru'l Kâlem, 2000.

Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-. *es-Sünen*. Beyrut: Müessesetü Risâle, 2001.

Nurettin Çiftçi. *Kur'ân'ın Kur'ân'la Tefsiri*. Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.

Ömer Dumlu. "Konulu Tefsîr ve Düşündürdükleri". *Tefsîrin Dünü ve Bugünü Sempozyumu*.

Razî, Fahruddîn er-. *Mefâtihu'l-gayb*. 32 Cilt. Beyrut: Daru'l İhya, 1999.

Sâbunî, Muhammed el-. *Safvetu't tefasir*. 3 Cilt. İstanbul: İsmailağa Yayınevi, 2020.

Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-. *el-Keşf ve'l beyân an tefsiri'l Kur'ân*. 30 Cilt. Cidde: Daru'l Tefsir, 2015.

Schwarz, Michael. "Hasan Basrî'nin Kader Risalesi Üzerine Bir İnceleme". çev. Muhit Mert. *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/3 (ts.).

Sekafî, Ebu Ca'fer Ahmed b. İbrahim es-. *El-Burhân fi tenasubi suveri'l Kur'ân*. Mağrib: Vizaretu'l Evkaf ve Şuuni'l İslamiyye, 1990.

Semerkandî, Ebü'l-Leys İmâmü'l-hüdâ Nasr b. Muhammed es-. *Bahru'l-ulûm*. 3 Cilt. Beyrut: Daru'l Kutubu'l İlmiyye, 1993.

Süyutî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn es-. *ed-Dürrü'l-mensûr*. 16 Cilt. Kahire: Dirasâtu'l Arabiyeti'l İslamiye, 2003.

Süyutî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn es-. *el-İtkân fî ulûmi'l Kur'ân*. 4 Cilt. El-Hey'etu Mısriyye, 1974.

Süyutî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn es-. *Tenâsuku'd-Dürer fi tenâsubi's-suver*. Beyrut: Daru'l Kutubu'l İlmiyye, 1986.

Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed eş-. *Fethu'l-Kadîr*. 6 Cilt. Dimaşk-Beyrut: Daru İbni Kesîr, 1993.

Şükrü Halûk Akalın vd. *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 11. Basım, 2011.

Taberî, Muhammed b. Cerir et-. *Câmiu'l-beyân an te'vili'l-Kur'ân*. 24 Cilt. Mekke: Daru't Terbiyye, ts.

Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre et-. *Sünenü't-Tirmizî*. Beyrut: Daru'l Ğarbi'l İslamî, 1996.

Vâhidî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbûrî. *Esbâbü'n-nüzûl*. Dammam: Daru'l Islah, 1992.

Yahya Yaşar. "Mekkeli Müşriklerin Hz. Peygamber'den Kur'an Dışında Mucize Taleplerine Cevabi Ayetlerin Tahlili". *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*.

Yusuf Şevki Yavuz. "Nübüvvet". *Temel İslam Ansiklopedisi*. 33/279-285. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Zemahşerî, Ebu'l-Kāsım Cârullah ez-. *el-Keşşâf*. 4 Cilt. Beyrut: Daru'l Kutubu'l Arabi, 1986.

Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedreddîn ez-. *el-Burhân fî ulûmi'l Kur'ân*. Kahire: Dâru'l Hadîs, 2006.

Zürkanî, Muhammed Abdulazîm. *Menâhilu'l irfân ulûmu'l Kur'ân*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l Kitabi'l Arabî, 1995.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Rustem TAŞÇI

Doğum Yeri ve Tarihi :

EĞİTİM DURUMU

Lisans Öğrenimi : Adana Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Öğrenimi : Hakkari Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Yabancı Diller : Arapça

BİLİMSEL FAALİYETLERİ

A) Bildiriler

-

-

-

İLETİŞİM

E-Posta Adresi :

Tarih :29 /08/2023